

การศึกษาเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออก
โดยใช้ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล*

ปรีชา เจริญกิจจจร**

Abstract

This research has two objectives: 1) to study types of conflict of interest of the public school administrators, 2) to explain and predict the intention to avoid conflict of interest of the school administrators by applying The Theory of Reasoned Action.

The sample consisted of 130 school administrators under The Basic Education Commission Offices in the Eastern region of Thailand, the instrument used for collecting data comprises 7 sets of questionnaires on the belief on results of avoidance of conflict of interest, evaluation of avoidance of conflict of interest, direct attitude toward the avoidance of conflict of interest, the belief of subjective norm, motivation in compliance with subjective norm, direct subjective norm and the intention to avoid conflict of interest. Statistical analysis used to summarize data was Descriptive Statistic. Statistical techniques used to confirm a research hypothesis were Pearson Product Moment Correlation Coefficient, Multiple Regression Analysis and t-test.

The major results indicated the following.

1. Indirect measure of attitude toward the avoidance of conflict of interest was positively and significantly correlated with direct measure at $p < .05$ ($r = .270$).
2. Indirect measure of subjective norm toward the avoidance of conflict of interest was positively and significantly correlated with direct measure at $p < .05$ ($r = .223$).
3. Direct measure of attitude toward the avoidance of conflict of interest positively and significantly affected intention to avoid conflict of interest at $p < .01$ ($\beta = .353$) and direct measure of subjective norm positively and significantly affected intention to avoid conflict of interest at $p < .05$ ($\beta = .199$).

* ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** นิสิตปริญญาเอก สาขาภาวะผู้นำบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

4. Direct attitude toward the avoidance of conflict of interest (direct measure) and direct subjective norm (direct measure) toward the avoidance of conflict of interest could jointly and significantly predict the intention to avoid conflict of interest of school administrators by 23.60 percent, significantly correlated with at $p < .01$.

In analyzing 5 types of single behavior, it was found that four out of five of direct attitude toward behavior and two out of five of direct subjective norm toward behavior have positive influence on 5 types of behavioral intention, but have different levels of importance as follows.

1. Only direct attitude toward behavior has positive influence on the intention to avoid unfair treatment and injustice in performing one's duty, and the intention to avoid using school equipment, appliances, tools, and personnel for personal interest, and the intention to avoid receiving gifts or presents in various forms at a statistical significance of $p < .01$.

2. Only the direct subjective norm toward behavior has positive influence on the intention to avoid using office hours for personal business at a statistical significance of $p < .01$.

3. Both direct attitude toward behavior and direct subjective norm toward behavior have positive influence on the intention to avoid abusing power in accepting children to enroll in school at a statistical significance of $p < .05$ and $p < .01$ by direct subjective norm toward behavior has higher influence than direct attitude toward behavior.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะการเกิดผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนของรัฐ 2) เพื่ออธิบายและทำนายเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล

ประชากรที่ศึกษาเป็นผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 130 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามจำนวน 7 ชุด ประกอบด้วยแบบสอบถามความเชื่อเกี่ยวกับผลของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง การประเมินผลของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง เจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง แรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง และเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติการหาความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณและสถิติที่

สรุปผลการวิจัยพบว่า

1. เจตคติทางอ้อมต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.01$ ($r = .270$)
2. การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางอ้อมต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.05$ ($r = .223$)
3. เจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง มีอิทธิพลทางบวกกับเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.01$ ($\beta = .353$) และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง มีอิทธิพลทางบวกกับเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.05$ ($\beta = .199$)
4. เจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง ร่วมกันทำนายเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนโดยรวม ได้ร้อยละ 23.60 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.01$

เมื่อวิเคราะห์แบบพฤติกรรมเดี่ยวทั้ง 5 พฤติกรรม พบว่า เจตคติทางตรงต่อพฤติกรรม 4 ใน 5 เจตนาเชิงพฤติกรรม และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อพฤติกรรม 2 ใน 5 เจตนาเชิงพฤติกรรม มีอิทธิพลทางบวกต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมทั้ง 5 แต่มีน้ำหนักความสำคัญต่างกันดังนี้

1. เจตคติทางตรงต่อพฤติกรรมเพียงตัวแปรเดียวที่มีอิทธิพลทางบวกต่อเจตนาหลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติและขาดความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ เจตนาหลีกเลี่ยงการนำอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และ

บุคลากรของโรงเรียนไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง และเจตนาหลีกเลี่ยงการรับของขวัญหรือสิ่งกำนัลในรูปแบบต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อพฤติกรรมเพียงตัวแปรเดียวที่มีอิทธิพลทางบวกต่อเจตนาหลีกเลี่ยงการใช้เวลาในราชการไปทำธุระส่วนตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. เจตคติทางตรงต่อพฤติกรรมและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อพฤติกรรมร่วมกันมีอิทธิพลทางบวกต่อเจตนาหลีกเลี่ยงการรับฝากเด็กเข้าเรียนในโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ตามลำดับ โดยที่อิทธิพลของการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อพฤติกรรมสูงกว่าอิทธิพลของเจตคติทางตรงต่อพฤติกรรม

ภูมิหลัง

แต่ก่อนประเทศไทยเคยมีการปกครองแบบศักดินามานาน ซึ่งประชาชนในอดีตมักจะเรียกข้าราชการว่าเป็น “ เจ้าขุนมูลนาย ” ผู้ใหญ่ในสมัยโบราณจึงมักจะสั่งสอนลูกหลานให้เรียนหนังสือหาความรู้มาก ๆ เพื่อจะได้เติบโตขึ้นมาเป็น “ เจ้าคนนายคน ” คนไทยจึงถูกปลูกฝังมาตลอดว่าการเป็นข้าราชการจะมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าประชาชนทั่วไป จึงทำให้บทบาทของข้าราชการไทยมีโอกาสเบี่ยงเบนไปจากอำนาจหน้าที่ที่พึงมีตามกฎหมาย ตามที่ ประสิทธิ์ ดำรงชัย (2543) กล่าวไว้ว่า ยิ่งประเทศไทยเคยมีระบบศักดินามาก่อน ยิ่งมีความรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นบุคคลที่สูงกว่าคนทั่วไป จะทำงานทำการอะไรก็มีความเกรงอกเกรงใจ ทำให้บุคคลบางจำพวกที่เข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐฉวยโอกาสหาประโยชน์โดยมิชอบให้แก่ตนเองและพรรคพวกญาติมิตร ยิ่งมีอำนาจหน้าที่มากยิ่งขึ้นหาประโยชน์ได้มาก ผลประโยชน์ที่ส่วนรวมจะได้รับก็ยิ่งถูกเบียดบังไปเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นด้วย แสดงว่าข้าราชการเป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากงานในตำแหน่งหน้าที่ได้มาก

ข้าราชการเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากข้าราชการเป็นผู้ที่ทำงานให้รัฐเป็นลูกจ้างของรัฐ จึงถือว่าเป็นลูกจ้างของประชาชนด้วยเพราะรัฐเป็นของประชาชน ฉะนั้นหน้าที่ของข้าราชการจึงต้องทำงานอย่างเต็มความสามารถให้แก่ นายจ้าง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ดังที่ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) กล่าวไว้ว่า การทำงานราชการเป็นการกระทำเพื่อประเทศชาติและประชาชน เป็นงานซึ่งจะมีผลกระทบทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อสังคมมากกว่าจะมีต่อตนเองและพวกพ้อง งานราชการจึงแตกต่างจากงานเอกชนและงานบริษัท เนื่องจากเป็นการลงทุนลงแรงที่ไม่มีผลกำไรโดยตรงแก่ผู้ทำและหน่วยงาน แต่จะมีผลดีต่อส่วนรวม

เรามักจะได้ยินคำว่า “ ค่าน้ำร้อนน้ำชา ” หรือ “ ค่าเบี้ยบำนาญทาง ” ซึ่งเป็นคำที่ประชาชนที่ไม่ได้ใช้บริการของทางราชการเรียกเงินค่าใช้จ่ายที่ให้กับนายหน้า หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อขอความสะดวกในการไปรับบริการทั้งที่เจ้าหน้าที่อาจไม่ได้เรียกร้องโดยตรง แสดงถึงความไม่สะดวกในการติดต่อราชการและความบกพร่องใน

การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ ถ้าหากเป็นจำนวนเงินที่สูงมาก อาจเรียกว่า “เงินใต้โต๊ะ” ที่จะจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ อันเป็นการก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง การกระทำดังกล่าวถือเป็นการทุจริตและประพฤติมิชอบของข้าราชการ หรือ ที่มักเรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “คอร์รัปชัน” ซึ่งเรามักจะได้ยินได้ฟังจากสื่อมวลชนอยู่เสมอ และตามที่เบย์เลย์ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2539 : 35 ; อ้างอิงมาจาก Baylay.) ให้ความหมายว่า การที่ข้าราชการคนใดได้รับเงินหรือสิ่งของมีค่า เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งตนมีหน้าที่อยู่แล้ว หรือให้ทำในสิ่งที่ตนไม่มีหน้าที่ปฏิบัติ หรือ เลือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยเหตุผลที่ไม่สมควรก็ถือว่าเป็นคอร์รัปชัน

การสำรวจขององค์การเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) เพื่อจัดอันดับภาพลักษณ์ความโปร่งใสของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประจำปี พ.ศ.2546 ได้จัดอันดับให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์ของความโปร่งใสอยู่ลำดับที่ 64 จากประเทศที่ได้รับการจัดอันดับทั้งหมด 102 ประเทศที่ได้รับการสำรวจ (www.transparency.org/cpi/2002) หมายความว่า ประเทศไทยมีภาพลักษณ์ของความโปร่งใสน้อยกว่าประเทศต่างๆ อย่างน้อย 63 ประเทศจากทั่วโลก เพราะมักจะมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงการทุจริตและประพฤติมิชอบของข้าราชการอยู่เสมอๆ เช่น กรณีการฮั้วประมูลงานของกรมทางหลวง กรณีการทุจริตจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น และอาจมีบางสถานการณ์ที่ไม่เข้าข่ายการทุจริต แต่เป็นการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติงานในหน้าที่ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อประชาชน ที่เราเรียกว่า “ผลประโยชน์ขัดแย้ง (Conflict of Interest)” เช่น กรณีการวิ่งเต้นโยกย้ายตำแหน่งของข้าราชการประจำและนักการเมือง กรณีการสั่งย้ายผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.) เนื่องจากกรรมาธิการมีส่วนอยู่ในบริษัทเอกชนที่ทำธุรกิจกับหน่วยงานซึ่งตนเป็นผู้กำกับดูแล และกรณีทุจริตการจัดซื้อโคกระบือของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีน้องสาวของเลขาธิการรัฐมนตรีช่วยว่าการเป็นผู้ขายโคกระบือแก่ทางราชการ เป็นต้น โดยที่ความจริงอาจไม่ได้มีการทุจริตเกิดขึ้นก็ตาม แต่ภาพลักษณ์ที่ปรากฏออกมาอาจทำให้ประชาชนเกิดความสงสัยและรู้สึกเคลือบแคลงใจ จนอาจทำให้ภาพพจน์ของทางราชการเสื่อมเสียได้

ปัจจุบันเรามักจะได้ยินคำว่า “ผลประโยชน์ทับซ้อน” ที่เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์เสมอๆ ศัพท์คำนี้มาจากภาษาอังกฤษว่า “Conflict of Interest” ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาไทยอย่างหลากหลาย เช่น ผลประโยชน์ทับซ้อน การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ หรือ ผลประโยชน์ขัดกัน เป็นต้น แต่ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า “ผลประโยชน์ขัดแย้ง”

เอพริล เฮจกา เอคินส์ (April Hejka-Ekins, 1998 : 481) ให้ความหมายของผลประโยชน์ขัดแย้งว่าหมายถึง สถานการณ์ที่เจ้าพนักงานของรัฐสบโอกาสในการใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ทำให้เกิดความสับสนในบทบาทระหว่างการรักษาประโยชน์ส่วนตนและการรักษาประโยชน์ส่วนรวม

ผลประโยชน์ขัดแย้งนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะผลประโยชน์ด้านทรัพย์สินเงินทองเท่านั้น ยังรวมถึงประโยชน์ด้านสังคม จิตใจและการเมืองด้วย

ดูเหมือนว่าผลประโยชน์ขัดแย้งนี้จะป็นรูปแบบหนึ่งของการทุจริตในหน้าที่ แต่กมล กอบกัยกิจ (2543) ให้ความเห็นว่า ผลประโยชน์ขัดแย้งมีความเหลื่อมล้ำกันกับการทุจริตนั้นก็น่าจะถูกมากกว่า ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ขัดแย้งยังไม่ถึงขั้นการเป็นทุจริต แต่ผลประโยชน์ขัดแย้งนั้นสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นการทุจริตได้ในภายหลัง ถ้าหากมีการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น การทุจริตเป็นการกระทำที่กว้างกว่าผลประโยชน์ขัดแย้ง แต่การกระทำทั้ง 2 อย่างนี้มีข้อที่น่าพิจารณาและน่าสนใจ คือ ผลประโยชน์ขัดแย้งเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายระเบียบทุกอย่าง จึงไม่สามารถเอาผิดทางกฎหมายได้ เพียงแต่เราถือว่าการกระทำนั้นเป็นพฤติกรรมไม่เหมาะสมและไม่สมควร ถือเป็นการขัดต่อจริยธรรมเท่านั้น ส่วนการทุจริตนั้นเป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายอย่างร้ายแรงและเป็นความผิดที่ชัดเจนเห็นได้ในตัวเอง หากจะเปรียบเทียบผลประโยชน์ขัดแย้งกับระดับความผิดของการคอร์รัปชัน 3 ระดับของ Heidenheimer ซึ่งประกอบด้วย คอร์รัปชันสีขาว คอร์รัปชันสีเทา และคอร์รัปชันสีดำแล้ว คอร์รัปชันสีขาวและสีเทานั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ขัดแย้ง เพราะเป็นพฤติกรรมที่อยู่ในช่วงต่อระหว่างการกระทำความผิดทางอาญากับการกระทำผิดในทางจริยธรรม ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อภาครัฐโดยรวม ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

โรงเรียนถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญในการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งจะส่งผลระยะยาวในการพัฒนาประเทศการที่โรงเรียนจะมีศักยภาพในการพัฒนาและให้การศึกษาแก่เด็กอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้บริหารและครูในโรงเรียนเป็นสำคัญ ดังที่โธมัส อุดมบุญญาภาพ (2528 : 4) กล่าวว่า โรงเรียนเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ การศึกษาของชาติจะดีหรือไม่ขึ้นต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพของบุคลากรในโรงเรียน คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนเป็นหลัก ซึ่งมีงานวิจัยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้บริหารโรงเรียน ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นตัวกลไกสำคัญที่จะทำให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะเป็นผู้ดำเนินการบริหารงานด้านต่างๆ ของโรงเรียนให้เป็นที่ไปตามแนวนโยบายของรัฐ

ผู้บริหารโรงเรียนถือเป็นบุคลากรที่มีอำนาจสูงสุดในโรงเรียน ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการเรียนการสอน รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ของครูและบุคลากรในโรงเรียน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน จึงถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยเฉพาะบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีจำนวนโรงเรียนทั่วประเทศกว่า 20,000 โรงเรียน จะต้องกำกับดูแลและรับผิดชอบต่อการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 3-18 ปี ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไปในอนาคต ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และ ระดมสติปัญญาอย่างเต็มความสามารถในการบริหารงานของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและนักเรียน รวมทั้งปลูกฝังครูใน

โรงเรียนให้อบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสม และด้วยเหตุที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่จะเคยเป็นครูมาก่อนหรืออาจจัดได้ว่าเป็นครูคนหนึ่งในสายตาประชาชนด้วย ย่อมมีภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ให้ เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและความเชื่อถือจากสังคม ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องพึงระมัดระวังให้การปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเป็นธรรม และประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของสถาบันที่ได้รับความเชื่อถือของชุมชนและสังคม

แต่อาจมีบางสถานการณ์ที่ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนต้องประสบกับปัญหาผลประโยชน์ขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก เนื่องจากนโยบายของภาครัฐที่ต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 โดยโรงเรียนอาจต้องขอความร่วมมือจากชุมชนหรือบุคคลภายนอก มีการรับบริจาคหรือรับการอุปการะจากผู้ปกครองนักเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอน ทุนการศึกษาหรือทรัพย์สินเงินทองต่างๆ เพื่อใช้ในกิจการของโรงเรียน ซึ่งอาจทำให้ผู้บริหารโรงเรียนเกิดความเกรงอกเกรงใจ หรือ อาจเกิดความคุ้นเคยกับประชาชนในชุมชนและผู้อุปการะโรงเรียน จนอาจทำให้ขาดความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น การจัดซื้อจัดจ้าง การรับฝากเด็กเข้าเรียนในโรงเรียน โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก หรือ คะแนนสอบคัดเลือกไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด หรือ การตอบแทนแก่ประชาชนในชุมชนที่มีส่วนร่วมกับโรงเรียนในรูปแบบอื่นๆ เป็นต้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าผู้บริหารโรงเรียนคิดจะหลีกเลี่ยงปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร มีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งหรือไม่ และอะไรเป็นเหตุให้ผู้บริหารโรงเรียนมีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งเหล่านั้น

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงปัจจัยเชิงเหตุที่ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนมีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงการเกิดผลประโยชน์ขัดแย้ง โดยใช้ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (A Theory of Reasoned Action) ของฟิชไบน์ และไอเซน (Fishbein and Ijzen.1975) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ใช้เพื่อการทำนายและอธิบายพฤติกรรม โดยถือหลักว่า “พฤติกรรมอยู่ภายใต้การควบคุมของจิตหรือเจตนา” คำว่า “เจตนา” ในที่นี้หมายถึง “ความตั้งใจที่จะทำ” นั่นเอง ด้วยเหตุที่ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลนี้มีความเที่ยงตรงในการอธิบายและทำนายพฤติกรรมค่อนข้างมาก โดยผ่านการทดสอบมาแล้วทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งสามารถทำนายพฤติกรรมต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง (ดูษฎี โยเทลาและประทีป จินฉี. 2539 : 19) ผู้วิจัยจึงคิดว่าสามารถนำทฤษฎีนี้มาใช้อธิบายเจตนา และอาจทำนายการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม

และจากการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัย พบว่า ยังไม่เคยมีผู้ทำการศึกษาเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนโดยตรง จึงเห็นว่าส่วนหนึ่งของผลจากการวิจัยอาจจะได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปแก้ไขหรืออาจนำไปป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวมาข้างต้นได้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการเกิดผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนของรัฐ
2. เพื่ออธิบายและทำนายเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่อาจเป็นสาเหตุของเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งมากขึ้น
2. เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย เพื่อนำไปแก้ไขและป้องกันมิให้เกิดผลประโยชน์ขัดแย้งในผู้บริหารงานภาครัฐ
3. เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งของเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียน ที่เป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 130 โรงเรียน รวม 130 คน

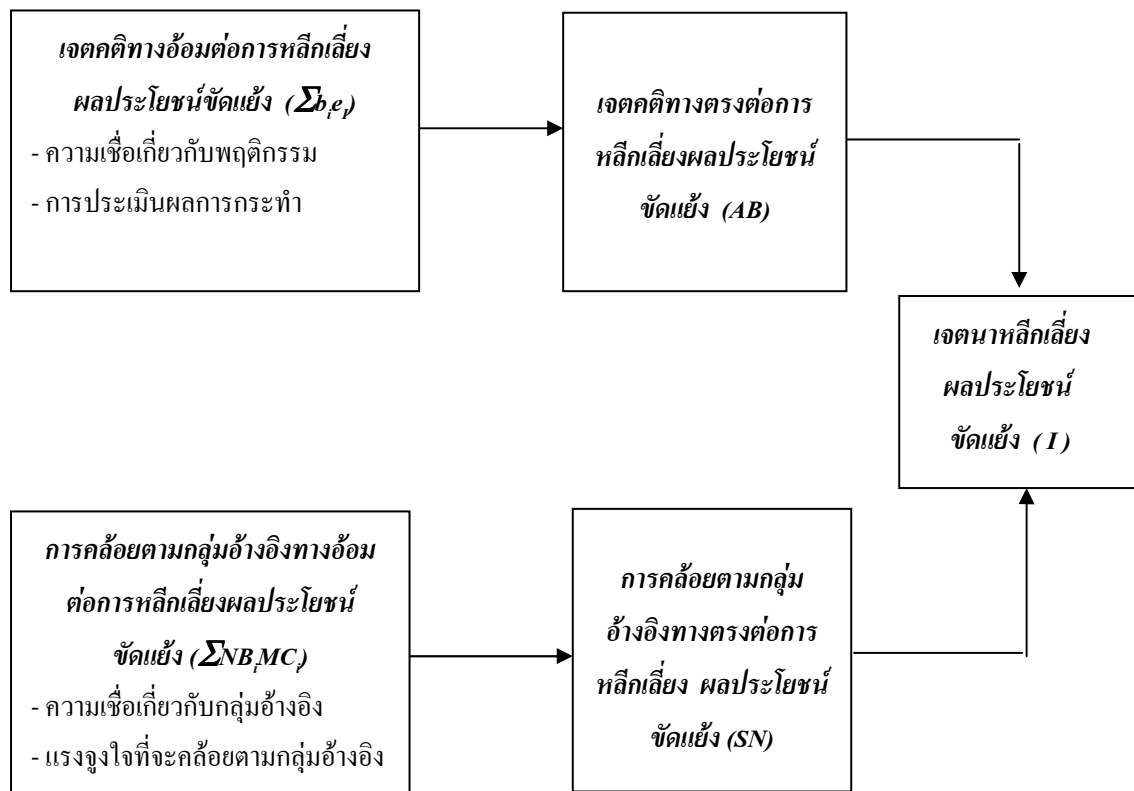
ตัวแปรที่ศึกษา

ประกอบด้วยตัวแปรจากทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรตาม ได้แก่ เจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
2. ตัวแปรอิสระ ได้แก่
 - 2.1 เจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
 - 2.2 เจตคติทางอ้อมต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
 - 2.2.2 การประเมินผลของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
 - 2.3 การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
 - 2.4 การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางอ้อมต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง
 - 2.4.2 แรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตามแนวคิดของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของฟิชไบน์และไอเซน เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการทำความเข้าใจ อธิบายและทำนายพฤติกรรม เจตนาของบุคคลที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม กล่าวคือ พฤติกรรมอยู่ภายใต้การควบคุมของเจตนา และทฤษฎีนี้มีหลักการสำคัญ คือ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลและจะใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างระมัดระวัง การจะเกิดพฤติกรรมโดยอ้อมต้องมีที่มา ต้องมีเหตุผลที่จะกระทำพฤติกรรมและจะต้องเป็นการกระทำจากเจตนา พฤติกรรมของบุคคลส่วนมากจึงขึ้นอยู่กับเจตนาที่จะกระทำพฤติกรรม เรียกว่า เจตนาเชิงพฤติกรรม (I) ซึ่งมีตัวแปรหลักเป็นตัวกำหนด คือ เจตคติทางตรงต่อพฤติกรรม (AB) เจตคติทางอ้อมต่อพฤติกรรม ($\Sigma b, e$) การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อพฤติกรรม (SN) และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางอ้อมต่อพฤติกรรม ($\Sigma NB, MC$) ดังแผนภาพความสัมพันธ์เชิงเหตุต่อไปนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แบบวัดตัวแปรทั้งหมดที่ศึกษาเกี่ยวกับเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน ประกอบด้วยแบบวัดทั้งหมด 7 ชุด ดังต่อไปนี้

ชุดที่ 1 แบบวัดความเชื่อเกี่ยวกับผลของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (b) เป็นมาตรวัดความเชื่อของบุคคลว่าเมื่อกระทำพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว จะก่อให้เกิดผลจากการกระทำพฤติกรรมมากน้อยเพียงใด

ชุดที่ 2 แบบวัดการประเมินผลของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (e) เป็นมาตรวัดการประเมินผลของบุคคลต่อการกระทำพฤติกรรมดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีเพียงใด

ชุดที่ 3 แบบวัดเจตคติทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (AB) เป็นมาตรวัดการประเมินความรู้สึกของบุคคล ต่อการละเว้นการกระทำพฤติกรรมที่คาดว่าจะป้องกันการเกิดผลประโยชน์ขัดแย้งได้ในทางบวกหรือทางลบของแต่ละบุคคล

ชุดที่ 4 แบบวัดความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (NB) เป็นมาตรวัดความเชื่อของบุคคลต่อผู้อื่นที่มีความสำคัญต่อเขาคิดว่าเขาควรหรือไม่ควรกระทำพฤติกรรมดังกล่าว

ชุดที่ 5 แบบวัดแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (MC) เป็นมาตรวัดระดับความต้องการของบุคคล ที่จะกระทำพฤติกรรมตามความต้องการของผู้อื่นที่มีความสำคัญต่อเขามากน้อยเพียงใด

ชุดที่ 6 แบบวัดการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (SN) เป็นมาตรวัดการรับรู้ของบุคคลต่อผู้อื่นที่มีความสำคัญต่อเขาคิดว่าเขาควรกระทำหรือไม่ควรกระทำพฤติกรรม

ชุดที่ 7 แบบวัดเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง (I) เป็นมาตรวัดความตั้งใจของบุคคลที่จะละเว้นการกระทำพฤติกรรมที่คาดว่าจะป้องกันการเกิดผลประโยชน์ขัดแย้งได้

การสร้างเครื่องมือ

วิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือครั้งนี้ ได้ดำเนินการแนวทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะ โดยการหาความเชื่อเด่นชัด (Salient Belief) กลุ่มอ้างอิงเด่นชัด (Salient Referents) บังคับเด่นชัด และ คำคุณศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง พร้อมทั้งหาลักษณะสถานการณ์ที่เป็นผลประโยชน์ขัดแย้ง โดยใช้แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open End) กับประชากรที่ศึกษา แล้วจึงนำความเชื่อเด่นชัดและลักษณะสถานการณ์ที่เป็นผลประโยชน์ขัดแย้งที่ได้ มาหาความถี่และคัดเลือกความเชื่อที่มีความถี่สูง เรียกว่า ความเชื่อเด่นชัดที่มีความถี่สูง (Modal Salient Beliefs) โดยใช้เกณฑ์ 75% ของความเชื่อทั้งหมด แล้วนำความเชื่อเด่นชัดที่มีความถี่สูงและลักษณะสถานการณ์ที่เป็นผลประโยชน์ขัดแย้งมาสร้างแบบวัด จากนั้นจึงนำแบบวัดที่สร้างขึ้นทั้งหมดไปตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ

ด้วยการหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา พิจารณาข้อคำถาม และ ความสอดคล้องของข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัว

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาลักษณะสถานการณ์ที่ผู้บริหารโรงเรียนควรหลีกเลี่ยง ด้วยการหาความเชื่อเด่นชัด (Salient Belief) ทำให้ได้ลักษณะผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน 5 สถานการณ์ ได้แก่

1. การใช้เวลาในราชการไปทำธุระส่วนตัว
2. การเลือกปฏิบัติและขาดความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่
3. การนำอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และบุคลากรของโรงเรียนไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง
4. การรับของขวัญหรือสิ่งกำนัลในรูปแบบต่างๆ
5. การรับฝากเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก หรือ คะแนนสอบคัดเลือกไม่

ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

จากผลการวิจัย ปรากฏว่าผลการวิจัยสนับสนุนทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลว่าสามารถนำไปใช้อธิบายและทำนายเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีเจตคติต่อการกระทำ (AB) ซึ่งเป็นปัจจัยส่วนบุคคล และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อการกระทำ (SN) ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคม เป็นสองปัจจัยหลักที่เป็นตัวกำหนดเจตนาเชิงพฤติกรรม หากเราสามารถวัดค่าตัวแปรทั้งสอง เราก็สามารถจะนำค่าที่วัดได้มาคำนวณด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์ เพื่อทำนายเจตนาเชิงพฤติกรรมได้

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีเจตนาและมีความคิดที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งในระดับสูง และที่น่าสนใจอย่างมาก คือ ผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงสูงเชื่อว่านักเรียนในโรงเรียนมีความคิดว่าเขาควรหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งน้อยที่สุด กล่าวคือผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดว่านักเรียนในโรงเรียนให้ความสำคัญต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนน้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกันผู้บริหารโรงเรียนนั้นกลับมีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง เพราะคำนึงถึงนักเรียนในโรงเรียนมากที่สุด กล่าวคืออิทธิพลของนักเรียนในโรงเรียนเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เพื่อให้เข้าใจเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งมากขึ้นและสามารถนำไปแก้ไขและป้องกันมิให้เกิดผลประโยชน์ขัดแย้งในผู้บริหารโรงเรียน ตามความสำคัญของการวิจัยข้อ 1 และข้อ 2

จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงลักษณะสถานการณ์เกี่ยวกับผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความเชื่อว่า 5 ลักษณะสถานการณ์ดังกล่าวที่ผู้บริหารโรงเรียนควรหลีกเลี่ยง ตัวแปรที่ส่งผลกระทบต่อเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง คือ เจตคติต่อพฤติกรรม (AB) และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อพฤติกรรม (SN) โดยผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีเจตคติทางอ้อมและมีเจตคติทางตรงในทางบวกต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งอยู่ในระดับมากและมากที่สุดตามลำดับ และผู้บริหารโรงเรียนมีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางอ้อมและมีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางตรงในทางบวกต่อการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งสองตัวแปร และผู้บริหารโรงเรียนมีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีความตั้งใจและมีความคิดที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งในระดับสูง

ตามแนวทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล การจะพัฒนาระดับของเจตนาหรือความตั้งใจที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน ตัวแปรหลักที่มีความสำคัญและควรที่จะต้องพัฒนา คือ เจตคติทางอ้อมต่อพฤติกรรม ได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับผลการกระทำ (b) แม้ว่าผลจากการวิจัยนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับผลการกระทำสามารถแยกระดับเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนได้ก็ตาม แต่การพัฒนาความคงอยู่ของเจตนาเป็นสิ่งสำคัญ จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการพยายามชี้ให้ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า หากสามารถหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้จะทำให้เกิดผลดีอะไรบ้าง เช่น หากหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ทำให้การบริหารงานเป็นไปโดยราบรื่น เป็นต้น ผลการกระทำด้านดีเหล่านี้จะส่งผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวมอย่างไรบ้าง และหากไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งจะทำให้เกิดผลเสียอะไรบ้าง เช่น ทำให้ถูกผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานตำหนิติเตียน ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศ เป็นต้น ผลเสียเหล่านี้จะส่งผลร้ายต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวมอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นพัฒนาความคงอยู่ของเจตนาอาจกระทำได้ด้วยวิธีการจัดอบรม สัมมนาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริม โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้ชำนาญการในการบรรยายหรืออบรมด้านจริยธรรมในการทำงาน

2. การประเมินผลการกระทำ (e) โดยการชี้ให้เห็นความเลวร้ายของผลที่ตามมาจากการกระทำของเขา จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ การเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศ และการเกิดความขัดแย้งกับบุคคลบางกลุ่ม ไม่สามารถแยกระดับเจตนาของกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนออกเป็นกลุ่มสูง-กลุ่มต่ำ อาจใช้ผลการวิเคราะห์เป็นประโยชน์ในการพัฒนา โดยการพยายามชี้ให้เขาเห็นว่า การบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ การเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศ และการเกิดความขัดแย้งกับบุคคลบางกลุ่ม เป็นสิ่งไม่ดีอย่างไร จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อตนเอง ครอบครัว วงศ์ตระกูล องค์กรและต่อภาครัฐโดยรวมอย่างไรบ้าง ส่วนผลจากการกระทำทางบวกที่สามารถแยกระดับเจตนาของกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การได้รับความเคารพยกย่องและความศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชา การเกิดความภาคภูมิใจ การเกิดความเป็นธรรมต่อ

ผู้ร่วมงาน การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส การบริหารงานเป็นไปโดยราบรื่น และการได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากผู้ปกครองและชุมชน แสดงว่า กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งสูง มีความเชื่อว่าหากหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้ จะทำให้เกิดสิ่งดีๆ เหล่านี้ตามมา จึงควรมีกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้บริหารโรงเรียนคงความเชื่อดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ โดยการส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนเห็นแจ้งว่า หากหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้ เขาจะได้รับผลดีตามที่ได้ประเมินผลไว้จริงๆ ส่วนผลจากการกระทำทางลบที่สามารถแยกระดับเจตนาของกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การถูกผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานตำหนิติเตียนและการเกิดความวิตกกังวลและความไม่สบายใจในการทำงาน แสดงว่า ผลจากการกระทำทางลบเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่ดีสำหรับเขามากกว่ากลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งต่ำ จึงควรพัฒนาความเชื่อของผู้บริหารโรงเรียนให้คงความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีเหล่านี้จะไม่มากระทบต่อเขา หากเขาสามารถหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้อย่างแน่นอน ส่วนผู้ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งได้ อาจได้รับผลเสียหรือรับโทษจากการกระทำอย่างจริงจัง เช่น การเข้มงวดกวดขันของผู้บังคับบัญชา หรือ การกำหนดโทษหรือ การลงโทษอย่างจริงจัง

ส่วนผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงทางอ้อม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง (NB;) และแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (MC;) พบว่า กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งสูงมีความเชื่อว่านักเรียนในโรงเรียนมีความต้องการให้เขาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งมากกว่ากลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งต่ำน้อยที่สุดใน 6 กลุ่ม ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งสูง มีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งจากอิทธิพลของนักเรียนในโรงเรียน มากกว่ากลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งต่ำมากที่สุด ใน 6 กลุ่ม แสดงว่าผู้บริหารโรงเรียนคิดว่านักเรียนต้องการให้เขาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งน้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกันอิทธิพลของนักเรียนในโรงเรียนกลับเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้บริหารโรงเรียนคิดจะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งมากที่สุด แสดงว่า ถึงแม้ผู้บริหารโรงเรียนจะมีความเชื่อว่านักเรียนในโรงเรียนมีความคิดว่าเขาควรหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งน้อยที่สุด แต่ผู้บริหารโรงเรียนก็ยังมีแนวโน้มที่จะคล้อยตามอิทธิพลของนักเรียนในโรงเรียนมากที่สุด หมายความว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความตั้งใจที่จะหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้ง เพราะเห็นแก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน การที่ผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญ of นักเรียนถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม หากยึดถือตามแนวทางของ พ.ร.บ.การศึกษาฉบับล่าสุดที่ให้ถือเอานักเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง จะต้องวางแนวทางและพยายามกระตุ้นให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการเรียนการสอน เช่น อาจให้มีตัวแทนนักเรียนเข้ามาเป็นหนึ่งในคณะกรรมการสถานศึกษา นอกเหนือจากครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองนักเรียน เพื่อจะได้รับทราบความต้องการของนักเรียนอย่างแท้จริง

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนในหน่วยงานอื่นๆ ตามความสำคัญของการวิจัยข้อ 3

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน เนื่องจากลักษณะพฤติกรรมที่ศึกษาเป็นพฤติกรรมเชิงลบจึงศึกษาเพียงแค่เจตนาเท่านั้น เพราะเกรงจะเกิดผลกระทบต่อประชากรที่ศึกษา แต่ตามทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลนั้นเชื่อว่าเจตนาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม แต่ไม่ได้หมายความว่าการวัดเจตนาจะเป็นตัวทำนายพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมเสมอไป อาจมีองค์ประกอบอื่นที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา กับพฤติกรรม เช่น ความสอดคล้องระหว่างเจตนา กับพฤติกรรม และความคงอยู่ของเจตนา ดังนั้นการทำนายพฤติกรรมจากเจตนาจะต้องแน่ใจว่ามีความสอดคล้องกันในความจำเพาะทั้ง 4 คือ การกระทำ เป้าหมาย บริบทและเวลา จะทำให้การทำนายพฤติกรรมแม่นยำมากขึ้น และควรคำนึงถึงความคงอยู่ของเจตนา เนื่องจากเจตนาของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้นผลจากการวิจัยจึงอาจนำไปใช้ทำนายเจตนาหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ในงานวิจัยเรื่องต่อไปหากมีการศึกษาเจาะลึกในกลุ่มที่มีพฤติกรรมผลประโยชน์ขัดแย้งหรือ ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือตัวแปรอื่นๆ อาจจะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปถึงพฤติกรรมโดยตรงได้

2. งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งยังมีผู้ทำการศึกษาน้อย ทั้งที่เป็นเรื่องสำคัญต่อภาครัฐอย่างมาก สมควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติมโดยใช้ตัวแปรอื่น หรือ กลุ่มประชากรอื่นๆ ของภาครัฐในวงที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการบริการประชาชนหรืองานด้านการจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้แก่ข้าราชการ ให้เห็นความสำคัญของการหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ขัดแย้งมากขึ้น

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์ขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน โดยจำแนกตามสถานที่ตั้ง ขนาดของโรงเรียน หรือ จำนวนนักเรียน เพื่อให้ได้โรงเรียนที่มีโอกาสเกิดลักษณะผลประโยชน์ขัดแย้งได้มากขึ้น เช่น โรงเรียนที่อยู่ในเขตเมืองหรือเขตเทศบาล อาจมีโอกาสเกิดลักษณะผลประโยชน์ขัดแย้งได้มากกว่าโรงเรียนที่อยู่นอกเขต เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กมล กอบกัยกิจ. (2543). **มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขผลประโยชน์ขัดกันของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมืองและข้าราชการระดับสูงในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2538). **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ. (2540). **รายงานการวิจัยความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา
ของคนไทย : การปลูกฝังธรรมและคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพฯ : คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดุष्ฎิ โยเหลา และประทีป จินฉี. (2537). **รายงานการวิจัยปัจจัยสาเหตุของพฤติกรรมอนุรักษ์น้ำของครู
ประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2539). **องค์ความรู้ว่าด้วยการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการไทย**.
กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Fishbein, Martin. (1975). "Belief, Attitude, Intention, and Behavior." **An Introduction
to Theory and Research**. Philippines : Addison – Wesley.
- Fishbein, Martin. (1980). "A Theory of Reason Action : Some Applications and
Implications," **In Nebraska Symposium on Motivation**. H. Howe and M.page.
Lincoln : University of Nebraska Press. 65 – 116.
- Hejka – Ekins, A. (1998). "Conflict of interest," **International Encyclopedia of Public
Policy and Administration**. Cololado : Westview Press. 481 - 485.

การพัฒนาแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*

ดร.รุ่งชัชดาพร เวระชาติ**

Abstract

This research study aimed to develop a model of total quality management applicable to the administration of basic education institutions. The operating procedure involved two stages. The first stage was to develop a model of total quality management for basic education institutions by means of the Delphi technique with 17 specially qualified persons who were academicians. The second stage involved the checking of the said model by practitioners at education-institution level. The sample consisted of six schools in the pilot project of the Institute of Learning Research and Development, yielding 14 administrators, 201 performing teachers, and 66 members of education-institution committees. The statistical devices were median, mean, quartile range, standard deviation, and percentage.

The model of total quality management in basic education were as follows. Regarding organizational leadership and strategic planning, the top three tasks ranged in priority were: presence of a clear goal of quality development, evidence of resolution in quality development, and presence of an education-institution plan of educational quality development. Regarding system and process, the top three tasks placed in priority were: a learning process with emphasis on academic excellence, a process stressing cultivation of merit and ethics in the learner, and a system of providing care and assistance to the learner so as to achieve outstanding quality and ability. Regarding human resources and teamwork, the top three tasks ordered in priority were: existence of a personnel development plan, appointment of committees and delegation of authority to heads of quality teams, and clear assignment of duties in conformance with regulations of government bureaucratic practices. Regarding analysis, assessment, and the conduct of learning, the top three tasks ranged in priority were: presence of a systematic organizational structure, assessment of the total-system condition of wants as basic data, and an analysis of the condition of wants and needs of an educational institution. Regarding the satisfaction of the learner and others concerned, the top three

* วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษายุคใหม่ (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยบูรพา

** อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

tasks placed in priority were: the ability of the teacher to provide learner-centered instruction, the teacher's duty to provide the type of instruction that enables the learner to learn, and conformance of curriculum contents to the condition of the learner and locality. Regarding organizational effects, the top three tasks ordered in priority were: the quality of the learner as a good member of the family, community, and society, and as one who is mindful of others' rights; the possession of desirable values by the learner with merit and ethics, and creation of a network of participation by all concerned in society.

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การใน การบริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการบริหาร คุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นนักวิชาการ จำนวน 17 ท่าน ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้ง องค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นสถานศึกษา โครงการ นำร่องของสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา (TOPSTAR) จำนวน 6 โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหาร จำนวน 14 ท่าน ครูผู้สอนจำนวน 201 ท่าน และคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 66 ท่าน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่ามัธยฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าพิสัยควอไทล์ ความเบี่ยงเบน มาตรฐาน และค่าร้อยละ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการ นำองค์กรและการวางแผนกลยุทธ์ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพ อย่างชัดเจน แสดงถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพ มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ด้านระบบและกระบวนการ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้เน้นความเป็นเลิศทาง วิชาการ กระบวนการเน้นผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ระบบดูแลช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีคุณภาพมี ความสามารถที่โดดเด่น ด้านทรัพยากรบุคคล และทีมงาน มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ แผนการ พัฒนาบุคลากร แต่งตั้งคณะกรรมการและมอบอำนาจหน้าที่ให้กับหัวหน้าทีมคุณภาพ มีการมอบหมายหน้าที่ ชัดเจนตามระเบียบปฏิบัติราชการ ด้านการวิเคราะห์ การประเมิน และการจัด การความรู้ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีโครงสร้างองค์การอย่างเป็นระบบ ประเมินสภาพ ความต้องการทั้งระบบเพื่อเป็นข้อมูล พื้นฐาน วิเคราะห์สภาพความต้องการและจำเป็นของสถานศึกษา ด้านความพึงพอใจของผู้เรียนและ ผู้เกี่ยวข้องของความพึงพอใจของผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ ครูสามารถจัดการเรียนการสอนที่

เห็นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนมีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สาระของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพผู้เรียนและท้องถิ่น ด้านผลลัพธ์ขององค์กร ภารกิจ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาค

บทนำ

ในภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และบริการมีการใช้กระบวนการในการบริหาร เพื่อพัฒนาปรับปรุงคุณภาพของสินค้า และบริการตลอดเวลา ทำให้เป็นที่พอใจของลูกค้า สามารถขายสินค้าได้ และมีกำไร วิวัฒนาการในด้านความคิดจากการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม ซึ่งแนวคิดเดิมถือว่าการผลิตจะมีคุณภาพได้ จะต้องมีการตรวจสอบ (Inspection) ส่วนใหญ่จะเป็นการตรวจสอบเมื่อเสร็จสิ้นการผลิตแล้ว ต่อมาแนวคิดได้เปลี่ยนไปสู่การควบคุมคุณภาพ (Quality Control หรือ QC) จะเน้นที่กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมการผลิต เป็นกิจกรรมที่เน้นการค้นหาค้นหาหรือตรวจสอบข้อผิดพลาดในการทำงาน (Detection) เพื่อหาทางแก้ไข แนวคิดนี้เริ่มเปลี่ยนไป โดยจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพ (Quality Assurance) Sallis (2002 : 17) ซึ่ง Crosby ได้กล่าวว่าเมื่อผู้ผลิตเริ่มมองเห็นว่าจำเป็นต้องผลิตสินค้าให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของลูกค้า และสินค้าได้มาตรฐานเป็นที่พอใจ ไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดหรือให้เกิดน้อยที่สุด (Zero Defect) มากกว่าการตรวจสอบหาความผิดพลาดเพื่อลดต้นทุนการผลิตหรือลดจำนวนของเสีย (Colleen. 1999 : 9)

จากภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม สู่การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการขับเคลื่อนของสภาพแวดล้อมก่อให้เกิดการแข่งขันกันสูง ทำให้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมภายในของสถาบันการศึกษา และทำให้การบริหารจัดการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนไปสู่การพัฒนาปรับปรุงคุณภาพให้เหมาะสม และทันต่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับประเทศไทย มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 6 มาตรา 47 ระบุให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก และ มาตรา 48 กำหนดให้สถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจรรยาบรรณกำหนดนโยบาย ด้านการศึกษามุ่งเน้นประเด็นสำคัญ คือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่สามารถสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืน ในการปรับปรุงคุณภาพการดำเนินงานของสถานศึกษาโดยอยู่บนพื้นฐานการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในสถานศึกษาอย่างทั่วถึง รวมทั้งผู้ปกครอง และชุมชน ในการบริหารสถานศึกษา การแข่งขันด้านคุณภาพ และการใช้การวิจัยเพื่อสร้างสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

จากเหตุผลดังกล่าว คุณภาพการจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสนใจ และหวังใ
 สถานศึกษาจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นแก่สังคมว่ามีความสามารถในการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณธรรม
 มีความรู้ มีความสุข ตามที่สังคมคาดหวัง ประสิทธิภาพทั้งระบบ และเครื่องมือการพัฒนาที่เรียกว่า
 การจัดการคุณภาพทั้งระบบ (Total Quality Management: TQM) เป็นสิ่งที่วงการศึกษาให้ความสนใจ
 และนำแนวคิดมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับสถาบันการศึกษาทั้ง
 ยังเป็นการพัฒนาให้สถานศึกษาก้าวไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานและในระดับชาติต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

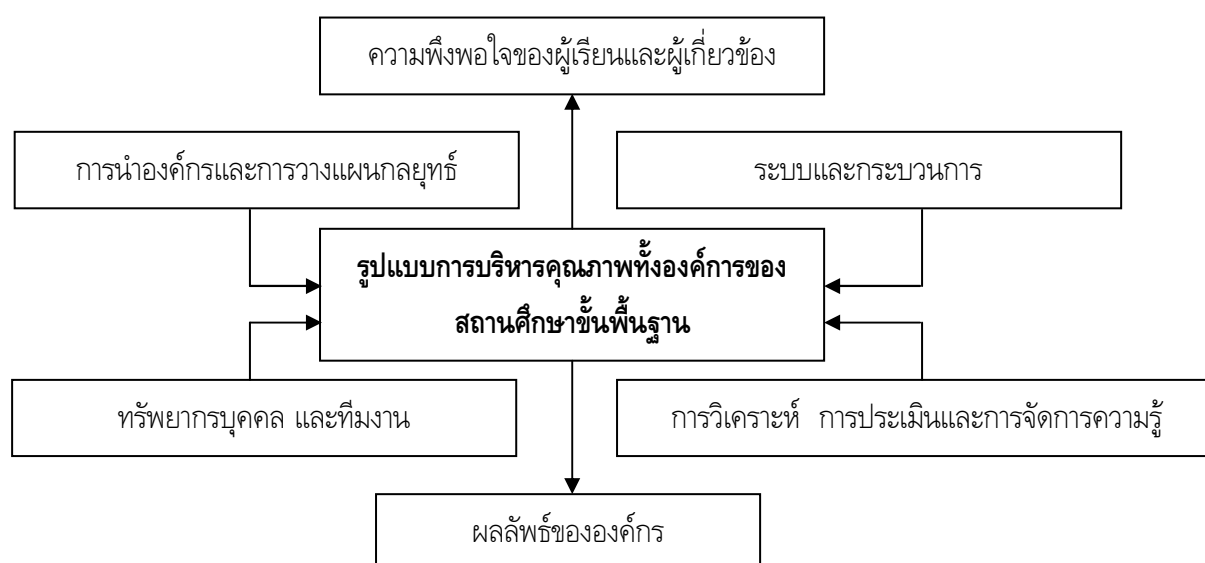
การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาแบบการบริหารจัดการคุณภาพทั้งองค์การ
 ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ความสำคัญของการวิจัย

ผลจากการวิจัยนี้มีความสำคัญต่อการบริหารการจัดการในสถานศึกษา ทำให้ได้รูปแบบการบริหาร
 คุณภาพทั้งองค์การ กำหนดการบริหารคุณภาพ ปรับปรุงให้มีคุณภาพเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษา
 แห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นประโยชน์ด้านวิชาการ ในการประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการ
 บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. กรอบแนวคิดรูปแบบการบริหารจัดการคุณภาพทั้งองค์การ สรุปลงเป็นแผนภูมิได้ ดังภาพ

2. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2 ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนในสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับเลือกเป็นสถานศึกษาโครงการนำร่อง ของสถาบัน วิจัย และพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา (TOPSTAR)

3. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

3.1 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการ คือ ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้เทคนิควิธีการคัดเลือกแบบ Snowball Method ดังนี้

3.1.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารงานแบบ TQM จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน จำนวน 5 คน

3.1.2 มีผลงานด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) จำนวน 4 คน

3.1.3 มีหน้าที่ในการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา คือ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 4 คน

3.1.4 มีหน้าที่ผลิตนักบริหารสถานศึกษา คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะครุศาสตร์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย หัวหน้าภาคและอาจารย์ภาควิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 4 คน

3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ปฏิบัติ คือ ผู้มีความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ในเรื่องการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 โรงเรียน ในโครงการ (TOPSTAR) และทำการสุ่ม แบบเจาะจง ดังนี้

3.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 14 คน

3.2.2 ครูผู้สอนในสถานศึกษา จำนวน 201 คน

3.2.3 คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 66 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 3 ฉบับ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาโครงการนำร่องการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการนำองค์กรและการวางแผนกลยุทธ์ ด้านระบบและกระบวนการ ด้านทรัพยากร

บุคคลและทีมงาน ด้านการวิเคราะห์ การประเมินและการจัดการความรู้ ด้านความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้อง ด้านผลลัพธ์ขององค์กร แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร โดยใช้เทคนิคเดลฟาย 3 ฉบับ

รอบที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากรูปแบบจำลองของการบริหารคุณภาพ ทั้งองค์กร ซึ่งเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอย่างอิสระ

รอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากข้อความที่ผู้ตอบแบบสอบถามในรอบที่ 1 เห็นด้วยร้อยละ 80 ขึ้นไป รวมกับข้อสรุปจากแบบสอบถามปลายเปิดที่ผู้ตอบเสนอแนะไว้โดยสร้างเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด

นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากการนำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามรอบที่ 2 มาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยควอไทล์ (Interquartile Range) และพิจารณาข้อที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ 3.41 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ 1.50 ลงมา

3. แบบสอบถาม เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ของรูปแบบในการนำไปใช้เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ เหมาะสมมากที่สุด เหมาะสมมาก เหมาะสมปานกลาง เหมาะสมน้อย และเหมาะสมน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการเป็น 2 ระยะ ได้แก่ การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยจึงกำหนดไว้ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ศึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร ซึ่งคัดเลือกโดยใช้เทคนิค Snowball Method โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งด้านการบริหารงานแบบ TQM จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ผู้ที่มีผลงานด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ผู้ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการหรือผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ผู้ที่ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะครุศาสตร์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย หัวหน้าภาคและอาจารย์ภาควิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 17 คน

2. การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้แบบสอบถามในการศึกษาความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานสถานศึกษา โครงการนำร่องการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพ โดยการสุ่มแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 โรงเรียนเดิม ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ ผู้บริหาร จำนวน 14 คน ครูผู้สอน จำนวน 201 คน รวมทั้งสิ้น 215 คน และคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 66 คน

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และ คณะกรรมการสถานศึกษา ได้รูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ด้านการนำองค์การและการวางแผนกลยุทธ์ จำนวน 45 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพอย่างชัดเจน แสดงถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพ มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

2. ด้านระบบและกระบวนการ จำนวน 25 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้เน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ กระบวนการเน้นผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ระบบดูแลช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีคุณภาพมีความสามารถที่โดดเด่น

3. ด้านทรัพยากรบุคคล และทีมงาน จำนวน 12 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ แผนการพัฒนาบุคลากร แต่งตั้งคณะกรรมการและมอบอำนาจหน้าที่ให้กับหัวหน้าที่มีคุณภาพ มีการมอบหมายหน้าที่ชัดเจนตามระเบียบปฏิบัติราชการ

4. ด้านการวิเคราะห์ การประเมินและการจัดการความรู้ จำนวน 14 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีโครงสร้างองค์การอย่างเป็นระบบ ประเมินสภาพความต้องการทั้งระบบเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์สภาพความต้องการและจำเป็นของสถานศึกษา

5. ด้านความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 14 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ ครูสามารถจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนมีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สาระของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพผู้เรียนและท้องถิ่น

6. ด้านผลลัพธ์ขององค์กร จำนวน 23 ข้อ ที่มีความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ลำดับแรก ได้แก่ ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคม

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเน้นการนำผลการศึกษาไปใช้ในการบริหารคุณภาพสถานศึกษา การจัดทำระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก จึงมีแนวทางการนำไปปฏิบัติจริงในระดับสถานศึกษา ดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตามนัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 6 ที่ให้สถานศึกษามีมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ตามแนวคิดการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร เป็นการทำงานอย่างเป็นระบบครบวงจร ต่อเนื่อง และเน้นลูกค้าเป็นสำคัญ ซึ่งจะทำได้ป้อนข้อมูลที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาความต้องการในการพัฒนาระดับหน่วยงาน

ต้นสังกัด

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ในส่วนที่มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารและครูผู้สอน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีความเหมาะสม ทุกด้าน แต่มีข้อที่ผู้บริหารและครูผู้สอนให้ความเห็นไม่ตรงกัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเหมาะสม โดยสามารถนำไปกำหนดเป็นเนื้อหาสาระที่ควรเพิ่มเติมให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเป็นแนวทางในการฝึกในการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งจะทำได้ป้อนข้อมูลที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหา ความต้องการของผู้ที่เข้ารับการอบรมในระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็นอย่างดี

3. สถานศึกษาที่จัดบริการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรได้นำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารคุณภาพ และสามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการนำองค์กรและการวางแผนกลยุทธ์ ด้านระบบและกระบวนการ ด้านทรัพยากรบุคคลและทีมงาน ด้านการวิเคราะห์ การประเมินและการจัดการความรู้ ด้านความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้อง ด้านผลลัพธ์ขององค์กร ในการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา และพร้อมรับการประเมินคุณภาพจากองค์กรภายนอก

4. สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปพัฒนารูปแบบการประเมินคุณภาพภายนอกในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งต่างประเทศได้นำวิธีการนี้มาใช้มานานแล้ว และผลงานวิจัยครั้งนี้ ก็ได้ตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ปฏิบัติจริงว่ามีความเหมาะสมกับบริบทไทย จึงควรนำไปปรับใช้กับการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรสร้างรูปแบบการพัฒนาการบริหารคุณภาพในด้านการวิจัยและพัฒนาผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา
2. ควรพัฒนาองค์ประกอบด้านการนำองค์กรและการวางแผนกลยุทธ์ ด้านระบบและกระบวนการ ด้านทรัพยากรบุคคลและทีมงาน ด้านการวิเคราะห์ การประเมินและการจัดการความรู้ ด้านความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง ด้านผลลัพธ์ขององค์กร ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2544). **นโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **คู่มือ การบริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: พรึกหวานกราฟฟิค.
- Baldwin, M. (2002). "Total quality management in higher education: The implications of internal and external stakeholder perceptions," **Dissertation Abstracts International**. 63-05 A, 102.
- Colleen , L (1999). **Managing quality and standards**. Buckingham : Open University Press.
- Hernandez, J. R. (2001). "Total quality management in education: The application of TQM in a Texas school district," **Dissertation Abstracts International**. 62-11 A, 211.
- Hirtz, P. D. (2002). "Effective leadership for total quality management," **Dissertation Abstracts International**. 63-05 B, 132.
- Sallis, E. (2002). **Total quality management in education**. London : Kogan Page Limited.

หลักสูตรท้องถิ่นเสริมศิลป์โนรา

ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์*

บทนำ

ปัจจุบันระบบการศึกษามีการปรับปรุงหลักสูตร พัฒนาการเรียนการสอนไปตามนโยบายและแนวคิดของนักวิชาการทางการศึกษาของแต่ละยุคสมัย มีการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาให้แตกต่างไปจากระบบเดิม การปรับปรุงหลักสูตรซึ่งเป็นแนวคิดที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดก็คือ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเป็นนำความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีการเรียนรู้หรือถ่ายทอดตามวิถีชีวิตในท้องถิ่น มาจัดเป็นระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษา ตามช่วงชั้นนักเรียนระดับต่าง ๆ

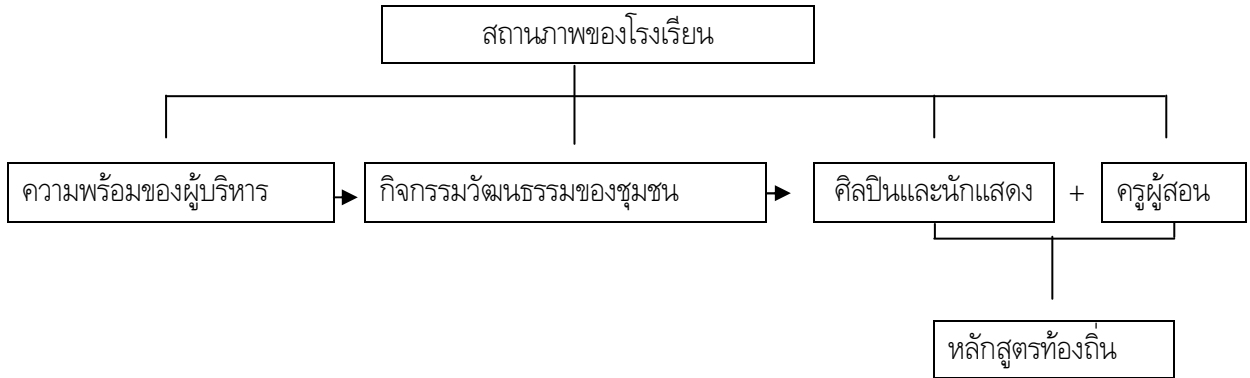
หลักสูตรท้องถิ่นแต่ละโรงเรียนจะมีความสำคัญและแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ความเหมาะสมที่จะนำไปจัดการเรียนการสอนนั้นขึ้นอยู่กับสังคมวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน สถานศึกษาทางภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดสงขลาจะส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีครู และอาจารย์นำภูมิความรู้ดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นก็คือภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการแสดงโนราและหนังตะลุง

การแสดงโนราและหนังตะลุงนั้นจะมีองค์ความรู้ในศิลปะการแสดงอยู่มากมาย ผู้สนใจสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาจัดทำเป็นหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ในสถานศึกษาได้อย่างหลากหลายแต่การจะนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นควรพิจารณาถึงแนวทางขององค์ประกอบต่อไปนี้

1. สถานภาพของโรงเรียนกับชุมชน
2. ความพร้อมของผู้บริหาร
3. กิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชน
4. ศิลปินหรือนักแสดง
5. ความรู้ครูสายผู้สอน

* อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

จากความสำคัญดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงโครงสร้างแนวทางปฏิบัติได้ดังนี้

แนวคิดในแต่ละฝ่ายจะมีหน้าที่และความสำคัญในรายละเอียดซึ่งจะพิจารณาได้ดังนี้

1. สถานภาพของโรงเรียนกับชุมชน ลักษณะของโรงเรียนจะอยู่ในระดับโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง หรือขนาดเล็กนั้น สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนจะต้องมีความสอดคล้องกับการเปิดหลักสูตรเป็นอย่างดี เช่น สถานที่ตั้งโรงเรียนอยู่ใจกลางชุมชน สะดวกกับการเดินทางไปมาของนักเรียน เมื่อมาร่วมกิจกรรมของหลักสูตร โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ กรรมการสถานศึกษาได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี อาคารสถานที่เพียงพอสำหรับจัดกิจกรรม สามารถใช้พื้นที่ภายในและภายนอกโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กิจกรรมวัฒนธรรมในชุมชน ลักษณะของกิจกรรมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี งานรื่นเริงในชุมชน หมู่บ้าน ซึ่งโรงเรียนตั้งอยู่จะมีบทบาทต่อกิจกรรมของหลักสูตร เพราะถ้าหากผู้ปกครองหรือบุคคลในชุมชนมีการอนุรักษ์ จัดกิจกรรมตามประเพณีอยู่เสมอ เมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนจะได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดี เพราะกิจกรรมชุมชนเหนียวแน่นเป็นตัวอย่างวัฒนธรรมภายนอกที่เป็นแบบอย่างให้กับนักเรียนในการทำกิจกรรม แต่ถ้าหากสภาพสังคมภายนอกโรงเรียนไม่มีการสนับสนุนกิจกรรมวัฒนธรรมก็จะเกิดอุปสรรคในการปฏิบัติตามกิจกรรมหลักสูตร

3. ความพร้อมของผู้บริหาร ผู้บริหารจะเป็นผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่ ถ้าหากมีความสนใจในกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรท้องถิ่นจะเป็นกำลังสำคัญอย่างหนึ่งที่ขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่าง ๆ พัฒนาอย่างรวดเร็ว เพราะในการจัดทำหลักสูตรจะต้องดึงเอาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ หรืออาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ผู้บริหารจะต้องลงมาคอยช่วยเหลือสนับสนุนความต้องการของครูหรือนักเรียน ถ้าหากผู้บริหารไม่มีความพร้อมหรือไม่เห็นความสำคัญก็จะทำให้เกิดอุปสรรคในการทำงานแก่ผู้ปฏิบัติกิจกรรม

4. ศิลปินหรือนักแสดง ในที่นี้จะหมายถึงศิลปินแขนงต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในชุมชนหรือผู้สนใจทางศิลปการแสดงพื้นบ้านของชุมชน ศิลปินในชุมชนโดยปกติเมื่ออยู่ในวัยหนุ่มสาวจนถึงอายุกลางคน จะมีภาระในการแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ อยู่สม่ำเสมอ แต่ถ้าหากอาวุโส ภาระงานด้านการแสดงจะน้อยลงจะมีโอกาสในการทำกิจกรรมเผยแพร่ความรู้แก่นักเรียน สำหรับศิลปินที่มีความรู้ด้านการแสดงในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน สามารถขอความอนุเคราะห์ด้านความรู้ต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายสัมพันธ์กันได้

5. ความพร้อมของครูสายผู้สอน ครูจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน ครูจะต้องมีความรู้ด้านศิลปการแสดงพื้นบ้านพอสมควร ถ้าหากครูมีความรู้ไม่เพียงพอจะต้องชวนหาความรู้ และรู้จักพึ่งพาตนเองในอันดับแรก ต่อมาต้องค่อย ๆ ขยับขยายขอความช่วยเหลือจากศิลปินในชุมชน ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนจะต้องอุทิศเวลาและเสียสละในการศึกษาหาความรู้และสอนนักเรียนได้อย่างทั่วถึง สามารถช่วยเหลือและส่งเสริมนักเรียนซึ่งมีความสามารถโดดเด่นและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอยู่เสมอ รู้จักนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยพัฒนาการเรียนการสอนทุกรูปแบบ

เมื่อพิจารณารายละเอียดต่าง ๆ เพื่อศึกษาแนวทางแล้วจะต้องมีความรู้ในองค์ประกอบการแสดงเป็นอย่างดี จึงสามารถแจกแจงแนวความคิดเพื่อสร้างเป็นหลักสูตร การจัดทำหลักสูตรโดยทั่วไปนั้นจะต้องคำนึงถึงช่วงชั้นของนักเรียนในการนำความรู้ไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จากประสบการณ์ของการสอนโนราให้กับนักเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ระดับช่วงชั้นของการเรียนจะแตกต่างกัน

ตารางเปรียบเทียบช่วงชั้นระดับการเรียน

แบบเดิม	แบบใหม่
ช่วงชั้นที่ 1 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 2	ช่วงชั้นที่ 1 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3
ช่วงชั้นที่ 2 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – 4	ช่วงชั้นที่ 2 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6
ช่วงชั้นที่ 3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6	ช่วงชั้นที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3
ช่วงชั้นที่ 4 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3	ช่วงชั้นที่ 4 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6
ช่วงชั้นที่ 5 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6	

จากการทดลองสอนการแสดงโนราทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ช่วงชั้นนักเรียนที่สมควรจะได้เริ่มสอนให้ได้รับความรู้ตามครูผู้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นนักเรียนควรจะอยู่ในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

นักเรียนจะมีความพร้อมทั้งทางสรีระของร่างกายและสามารถรับการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ครูสามารถจัดกิจกรรมถ่ายทอดรูปแบบการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับเนื้อหาด้านการแสดงพื้นบ้านโดยเฉพาะการแสดงโนรา่นั้น สามารถศึกษาค้นคว้าได้หลากหลาย ไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้ที่สำคัญพอที่จะเป็นแนวทางในการนำไปจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ นักเรียนสามารถฝึกปฏิบัติ รำ ร้อง และแสดงโนราได้อย่างสวยงามถูกต้อง และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้แก่ แนวความรู้ดังต่อไปนี้

1. ตำนานโนรา
2. การจัดทำของโนรา
3. ศัพท์เฉพาะของโนรา
4. การตัดร่างกาย
5. จังหวะพื้นฐานของโนรา
6. การรำเพลงโค
7. การรำบทครูสอน
8. การรำบทสอนรำ
9. การรำบทประหมแบบย่อ
10. การรำทำลิบสอง
11. การรำบทประหมแบบเต็ม
12. การร้องกลอนประเภทต่าง ๆ
13. การนาดพวาน
14. องค์ประกอบการแสดงโนรา
15. การแต่งกายโนรา
16. การทำเครื่องแต่งกายเบื้องต้น

จากองค์ประกอบความรู้ดังกล่าว สามารถวางแผนเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ควรจะได้เรียน

1. นิทานตำนานโนราโดยการเล่าเรื่องมีตัวละคร ภาพประกอบ หรือเป็นวีซีดี ละครโนรา เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักตัวละคร เกิดความสนุกสนาน มีการทัศนศึกษาแหล่งกำเนิดโนราตามตำนานและข้อสันนิษฐาน เช่น ตำบลท่าแค แหลมพรหมเทพ เกาะขัน จังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา

2. จังหวะพื้นฐานของโนรา เนื่องจากการแสดงโนราเป็นเรื่องของลีลาและจังหวะเป็นสำคัญ การให้นักเรียนรู้จักและคุ้นเคยกับจังหวะพื้นฐานแบบต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว ทำให้การฝึกโนราสามารถทำได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น อุปกรณ์การทำจังหวะอาจจะใช้การออกเสียงหรือใช้ทับหรือกลองเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งมาประกอบการเรียนการสอน หรืออาจจะมียุทธศาสตร์การทำจังหวะพื้นฐานแบบต่าง ๆ

3. การซัดท่าของโนรา เป็นการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะการใช้วงมโหรี วงแขน และการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการใช้เคลื่อนไหว เช่น การยกขา การนั่ง ควรจะมีวิธีรูปแบบการจัดร่างกายให้สวยงามเหมาะสมกับบุคลิกผู้รำแต่ละคน

4. การตัดร่างกาย เป็นการเข้าสู่พื้นฐานการฝึกหัดที่จะต้องให้ความสนใจ ความแข็งแรง และความพยายามของผู้เรียน การตัดมือ แขน ขา และหลัง จะทำให้ผู้รำมีสรีระเหมาะสม สวยงามในการรำโนราและสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนได้

5. ศัพท์เฉพาะของโนรา เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการฝึกหัดท่ารำเบื้องต้น ซึ่งมีความจำเป็นและจะต้องรู้จักใช้ท่าในการรำโนรา คล้ายกับการเรียนนาฏยศัพท์ของนาฏศิลป์ไทย ศัพท์เฉพาะของโนราจะมีประโยชน์ในการสร้างพื้นฐานของท่ารำที่ดีให้กับผู้เรียน

6. การรำเพลงโค เป็นการฝึกท่าเบื้องต้นในลีลาต่าง ๆ ท่ารำยากหรือง่ายขึ้นอยู่กับวัยและความสามารถของผู้รำ การนำท่าต่าง ๆ มาเรียงร้อยให้เป็นกระบวนการรำจะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กับจังหวะ

7. การรำบทครูสอน เป็นการฝึกท่าประกอบเนื้อร้องเบื้องต้น เน้นการทรงตัวในการนั่งรำเป็นสำคัญ นักเรียนจะรู้จักท่ารำ ความหมาย เนื้อร้อง การร้องรับของนักดนตรี

ช่วงชั้นที่ 2 ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ช่วงอายุดังกล่าวนักเรียนผ่านกระบวนการฝึกพื้นฐานการรำมาเป็นอย่างดี รู้จักจังหวะท่ารำ บทร้อง ควรจะได้รับการเรียนการสอนเรื่องต่อไปนี้

1. การรำบทสอนรำ จะเน้นการทรงตัวในการยืนรำ การซัดท่ารำในรูปแบบต่าง ๆ ตามเนื้อร้องและความหมายของท่ารำ มีการใช้ท่ารำประกอบผู้รำคนอื่น คือ ต้องมีคู่รำ จะรำเดี่ยว หรือรำเพียงคนเดียวจะไม่เกิดความสวยงาม

2. การรำบทประถม (แบบย่อ) เป็นการรำซึ่งมีลีลาท่าหลากหลายใช้ผู้รำตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป มีการจัดรูปแบบกระบวนการรำตามเนื้อร้อง ซึ่งได้มีการคัดเลือกเพียงบางส่วนมาเรียบเรียงและเชื่อมโยงท่ารำให้ต่อเนื่องเหมาะสมกับเวลาและวัยของผู้เรียน

3. การรำท่าลีบสองหรือการรำลีบสองท่า เป็นการฝึกท่าอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องใช้ในตอนจบของกระบวนการรำแต่ละชุด ซึ่งเรียกว่าท่าครู การรำท่าลีบสองจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการรู้จักวาดมือในระดับต่าง ๆ และการทรงตัว การผ่อนคลายกล้ามเนื้อของการฝึกรำโนรา

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 ช่วงอายุดังกล่าว นักเรียนจะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ความต้องการและการกล้าแสดงออก การรู้จักตนเองของผู้เรียนว่ามีความสนใจหรือชื่นชอบ ด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่นหรือไม่จะปรากฏออกมาชัดเจน ควรจะให้นักเรียนได้ศึกษาเรื่องต่อไปนี้

1. การรำบทประณม (แบบเต็ม) เป็นการรำตามบทหรือแม่บทหรือบทประณมซึ่งมีเนื้อหาและท่ารำครบถ้วนตามรูปแบบของการฝึกพื้นฐานของโนราผู้ผ่านการฝึกบทประณมจะมีความเชี่ยวชาญและมีความรอบรู้ด้านพื้นฐานของโนราเป็นอย่างดี ซึ่งการฝึกดังกล่าวจะใช้ผู้รำตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป มีจังหวะท่ารำ ชั้นเชิงการรำหลากหลาย สามารถนำท่ารำไปปรับใช้กับการรำในบทอื่น ๆ ได้

2. การร้องกลอนประเภทต่าง ๆ เป็นการฝึกหัด การใช้เสียง การรู้จักจังหวะ ปฏิภาณไหวพริบในการแสดง การรู้จักคำประพันธ์ประกอบการร้องกลอน เช่น กลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กลอนห้า หรือการนำเนื้อหาประกอบการรำมาฝึกหัดขับร้องให้ถูกต้องตามจังหวะและการออกเสียงให้เกิดความไพเราะ

3. การนาตพราน เป็นการฝึกทักษะการแสดงที่เหมาะสมกับนักเรียนผู้ชายซึ่งชอบสนุกสนานหรือสนุกสนานไม่ชอบกฎเกณฑ์แบบแผนบังคับมากเกินไป สามารถแสดงออกหรือมีความคิดสร้างสรรค์ได้ในลีลาของพรานซึ่งเน้นความตลกขบขันในการแสดงออกด้านท่ารำและคำพูด

4. องค์ประกอบการแสดงโนรา เป็นการเรียนรู้ด้านเนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจ ในรูปแบบการแสดงของโนราว่าองค์ประกอบใดบ้างที่มีส่วนสำคัญในการแสดงโนรา การวิเคราะห์ความสำคัญบทบาทหน้าที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งได้เรียนผ่านมาตามช่วงชั้นต่าง ๆ

5. การแต่งกายโนราเป็นการศึกษารายละเอียดของรูปแบบเครื่องแต่งกายโนรา ความหมาย ความสำคัญ วิธีการแต่งกายของเครื่องแต่งกายโนราแต่ละชิ้นให้ถูกต้องตามขั้นตอนและรูปแบบการแต่งกายโนรา

6. การทำเครื่องแต่งกายโนรา เป็นการศึกษารายละเอียดเป็นกรณีศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ชุดลูกปัด เทร็ด หรือปั้นเหน่ง ศึกษาประวัติความเป็นมา วิธีการทำ การจำหน่าย เพื่อเป็นแนวทางในการนำความรู้ออกไปประกอบอาชีพเสริมได้อีกรูปแบบหนึ่ง

จากรายละเอียดแนวคิดต่าง ๆ สามารถแยกความสำคัญของรายละเอียดเนื้อหาไปจัดเป็นแนวการสอนแต่ละช่วงชั้นได้อีกระดับหนึ่ง ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวซึ่งได้เสนอแนวคิดพอเป็นสังเขป จะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งครูและศิลปินพื้นบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา จะต้องนำมาวิเคราะห์วางแผนในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น มีการแลกเปลี่ยนแนวคิดจากผู้ที่เคยทดลองปฏิบัติ จากเขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งศิลปิน ชุมชน หรือครูผู้สอน สามารถนำแนวคิดต่าง ๆ มาจัดรูปแบบหรือปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ครูประจำการซึ่งมีประสบการณ์หรือครูซึ่งได้สำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ ซึ่งสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงท้องถิ่น โดยเฉพาะโนรา จะต้องมาประชุมสัมมนา

กลุ่มย่อยกลุ่มใหญ่และจัดการเรียนการสอนให้เกิดการลงตัว มีศูนย์กลางในการอำนวยความสะดวก ความเข้าใจชัดเจนในเนื้อหา ช่วยแก้ปัญหาให้กับครูผู้สอนได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว ก็จะทำให้หลักสูตรท้องถิ่นสามารถสร้างศิลปะโนราได้อย่างเต็มรูปแบบ เพราะโดยธรรมชาติวิถีชีวิตของชาวใต้มีความผูกพันอยู่กับศิลปะการแสดงโนราเกือบตลอดชีวิต การสร้างศิลปะโนราให้แผ่กระจายในสถานศึกษาผ่านกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นมิติที่ดีของวงการศึกษไทย ที่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีรูปแบบชัดเจน ถ้าหากหลักสูตรดังกล่าวมีอุปกรณ์หรือสื่อประกอบการเรียนการสอนอย่างสมบูรณ์ย่อมจะเป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่งที่มีการพัฒนาสร้างสรรค์ที่ดีต่อศิลปะการแสดงซึ่งปรากฏอยู่กับสถานศึกษาและชุมชน เป็นการยกระดับของศิลปะการแสดงพื้นบ้านได้อีกวิธีหนึ่งของการศึกษาของไทย

สนุกและปลอดภัยกับกิจกรรมการว่ายน้ำ

สมควร โพธิ์ทอง*

กิจกรรมการว่ายน้ำ เป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความสดชื่น ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย สร้างความสนุกสนาน ตื่นเต้น ท้าทายแก่บุคคลที่เข้าร่วมได้เป็นอย่างดี กิจกรรมการว่ายน้ำที่กล่าวถึง ได้แก่ การเล่นน้ำ การว่ายน้ำออกกำลังกาย การเข้าร่วมการแข่งขันว่ายน้ำ กิจกรรมเหล่านี้เป็นการออกกำลังกายที่ดี ชนิดหนึ่งสำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ส่งเสริมความรักความผูกพันภายในครอบครัว เป็นกิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ปัจจุบันสถานที่ใช้ว่ายน้ำมีอยู่มากมาย ซึ่งอาจจะเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ หรือแหล่งประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นหนทางการทางน้ำที่สร้างขึ้นให้มีความคล้ายคลึงกับแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งในเมืองและนอกเมือง เช่น สวนสนุกในห้างสรรพสินค้า สวนสยาม และนอกจากนั้นยังมีสโมสรกีฬา (Sport club) จัดสถานที่บริการสระว่ายน้ำให้แก่สมาชิก ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชน เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหรือออกกำลังกาย เป็นการเสริมสร้างสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ได้รับความสนุกสนานและมีอารมณ์สดชื่นเบิกบานผ่อนคลาย ความตึงเครียด ความเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจประจำวัน การเลือกใช้สถานที่ในการทำกิจกรรมว่ายน้ำเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญยิ่ง สระว่ายน้ำจะต้องสะอาด มีความปลอดภัยสูง มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ประจำสระว่ายน้ำและเครื่องเล่นของเด็กอย่างเหมาะสม มีเจ้าหน้าที่หรือผู้ให้คำแนะนำที่ผ่านการฝึกอบรม มีบริเวณสำหรับการพักผ่อนที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ และมีการให้บริการที่ดีจะทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความสนุกสนาน มีความสุขและมีความปลอดภัยในการว่ายน้ำ ซึ่งจะสร้างความประทับใจแก่ผู้ใช้บริการ

* อาจารย์ประจำภาควิชาสหศึกษาศาสตร์ คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การว่ายน้ำอย่างสนุกสนานและปลอดภัย

การที่บุคคลจะได้รับความสนุกสนานและความปลอดภัยจากการว่ายน้ำ มีองค์ประกอบหลายประการ เช่น เพื่อนที่ร่วมว่ายน้ำด้วยกัน ผู้ที่สอน สถานที่ที่ใช้สำหรับการว่ายน้ำ อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการว่ายน้ำ และช่วยให้มีความปลอดภัย องค์ประกอบเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการว่ายน้ำมีความสนุกสนานและรู้สึกปลอดภัย จึงขอแนะนำวิธีการในการว่ายน้ำ อย่างสนุกสนานและปลอดภัยดังต่อไปนี้

1. การเลือกสถานที่ว่ายน้ำ : ถ้าต้องการเลือกสระว่ายน้ำสำหรับเด็กเล็ก ถ้าเลือกสถานที่ได้ควรหาสระว่ายน้ำสำหรับเด็กเล็กที่แยกออกจากสระว่ายน้ำของผู้ใหญ่ เพื่อความปลอดภัยจากการว่ายน้ำชนกันหรือเกิดขบวนการว่ายน้ำซึ่งจะทำให้ไม่สนุกกับการเล่นน้ำของเด็กและการว่ายน้ำของผู้ใหญ่ สระว่ายน้ำของเด็กเล็กควรเป็นสระตื้นและมีรั้วป้องกันแสงแดด มีบริเวณที่ผู้ปกครองนั่งพักผ่อนอยู่ใกล้ ๆ เพื่อจะดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด โดยทั่วไปสระว่ายน้ำควรจะมีเส้นใต้น้ำ เพื่อให้มองเห็นขณะว่ายน้ำที่เป็นเส้นรูปตัวที (T) ทำให้เกิดความปลอดภัยในการว่ายน้ำ ไม่ชนกับขอบสระขณะกลับตัวและยังเป็นเครื่องหมายแสดงการว่ายน้ำทางยาว ซึ่งจะทำให้การว่ายน้ำเป็นระบบไม่ว่ายน้ำชนกัน ในกรณีที่สระว่ายน้ำมีพื้นที่ของสระไม่มาก ให้ผู้ที่ว่ายน้ำวนทางด้านขวามือทางเดียวเท่านั้น สำหรับสระว่ายน้ำที่ไม่ได้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก็ต้องมีความระมัดระวังการว่ายน้ำชนกันกับผู้ เล่นน้ำ หรือมีเครื่องหมายบอกความลึกของน้ำในสระอย่างชัดเจน

2. อุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการว่ายน้ำ : ได้แก่ ชุดว่ายน้ำ แวนตากันน้ำ หมวกว่ายน้ำ หน้ากาก (Mask) ฟิน (Fin) อุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัว เช่น ผ้าเช็ดตัว เสื้อผ้าสำหรับผลัดเปลี่ยน สบู่ ยาสระผม แปรง หวี เครื่องสำอางต่าง ๆ เป็นต้น

ชุดว่ายน้ำ ในการเลือกใช้ชุดว่ายน้ำ ควรเลือกชุดว่ายน้ำที่มีขนาดเหมาะสมกับร่างกาย ไม่คับหรือหลวมจนเกินไป ไม่ควรเลือกเนื้อผ้าที่อูมน้ำ และมีลวดลายที่แข็งหรือมีสิ่งประดับที่มีลักษณะแหลมคม เพราะอาจจะเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น ควรมีชุดว่ายน้ำมากกว่า 1 ชุด เพื่อสลับกันใช้ทำให้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ในการดูแลรักษาชุดว่ายน้ำควรซักให้สะอาดปราศจากคลอรีนตกค้าง และผึ่งให้แห้งในที่โล่ง การนำชุดว่ายน้ำที่ยังไม่แห้งมาใช้จะทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ และไม่ควรมนำชุดว่ายน้ำตากแดด เพราะจะทำให้อายุการใช้งานสั้นลง

แว่นตากันน้ำและหมวกว่ายน้ำ เป็นอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นมากต่อการว่ายน้ำ แว่นตากันน้ำ ช่วยป้องกันคลอรีนเข้าตา และช่วยให้มองเห็นใต้น้ำ ซึ่งจะช่วยให้ควบคุมความสมดุลในการว่ายน้ำ และได้รับความสนุกสนานกับการเล่นน้ำ หมวกว่ายน้ำช่วยป้องกันผมที่จะทำให้รำคาญต่อการมองเห็นใต้น้ำ และยังช่วยป้องกันผมที่จะร่วงลงสระน้ำ ซึ่งจะมีผลต่อระบบกรองน้ำ อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความเย็นของน้ำได้ ด้วยการดูแลรักษาหมวกว่ายน้ำ หลังจากการใช้งานควรเช็ดให้แห้งด้วยผ้านุ่มสะอาด ผึ่งลมให้แห้งหรือโรยด้วยแป้ง และเก็บในที่อากาศไม่ร้อนเพื่อป้องกันยางเสื่อมสภาพ

อุปกรณ์ที่ช่วยในการว่ายน้ำ สำหรับเด็กเล็กควรมีของเล่นที่น่าสนใจ สร้างความสนุกสนานให้แก่พวกเขาได้ เช่น ท่วงยางรูปสัตว์ ท่วงพลาสติก คล้องแขนหรือคล้องตัวกันศีรษะจมน้ำ สำหรับผู้ใหญ่ควรมีคิกบอร์ดสำหรับฝึกเตะเท้าหรือตีนกบ (Fins) เพื่อให้การว่ายน้ำได้ระยะไกล รวดเร็ว ทำให้สนุกต่อการว่ายน้ำ ทำให้ท่าย่ายง่ายขึ้น เช่น ท่าผีเสื้อ หรือมีหน้ากาก (Mask) พร้อมด้วยท่อหายใจ (Snorkel) เพื่อช่วยให้ว่ายน้ำโดยไม่ต้องพลิกหน้าหายใจ ในกรณีที่ยังว่ายน้ำไม่ถูกท่า หรือว่ายท่าฟรีสไตล์ยังไม่ถูกต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศ

อุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัว : ได้แก่ ผ้าเช็ดตัว สบู่ ยาสระผม แป้ง ทวี เสื้อผ้าสำหรับเปลี่ยน หลังจากว่ายน้ำแล้ว อุปกรณ์สำหรับบรรจุผ้าเปียก สิ่งเหล่านี้ควรเตรียมให้พร้อมและสะดวกเมื่อจะใช้งาน การอาบน้ำทำความสะอาดร่างกายหลังจากการว่ายน้ำเป็นสิ่งสำคัญ จะต้องทำให้สะอาดและถูกสุขลักษณะ เพื่อล้างคลอรีนออกจากร่างกาย และป้องกันเชื้อโรคที่อาจจะมากับสระว่ายน้ำ

3. การสอนเด็กให้ว่ายน้ำ : ผู้ปกครองที่มีเด็กเล็ก ๆ สามารถสร้างทักษะการว่ายน้ำให้แก่บุตรหลาน โดยเป็นผู้สอนว่ายน้ำให้แก่พวกเขาด้วยวิธีง่าย ๆ ดังนี้

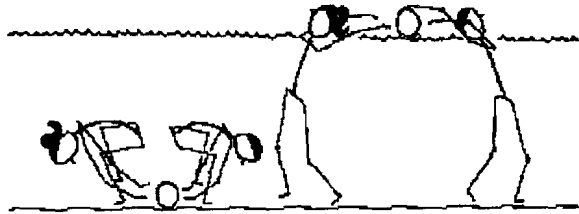
3.1 เด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ ให้ทำการฝึกทักษะการหายใจเบื้องต้น โดยการจับพุง ลำตัวอุ้มเด็กลงน้ำให้เด็กได้ถึบขา แกว่งแขนในน้ำระวังอย่าให้ศีรษะจมน้ำ ไม่ควรรีบให้เด็กดำน้ำเพราะอาจจะทำให้เด็กตกใจ แล้วเกิดการฝังใจทำให้ไม่ชอบการว่ายน้ำได้ ในระยะเริ่มแรกผู้ปกครองควรใช้วิธีการวางนิ้วรดลงบนศีรษะเบา ๆ ควรระวังอย่าให้เกิดการสำลักน้ำให้กระทำแบบล้อเล่น มีการหยอกล้อกับเด็กไปด้วย เมื่อเด็กเริ่มคุ้นเคยกับน้ำที่สัมผัสผิวหน้าพอสมควรแล้ว เด็กจะเรียนรู้การกลืนหายใจถ้ามีน้ำมาถูกใบหน้าเป็นการสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ว่ายน้ำในอนาคต

3.2 เด็กโตที่มีอายุตั้งแต่ 2 ขวบขึ้นไป แต่ยังไม่เป็นให้ฝึกการดำน้ำ เล่นเกมทางน้ำหรือฝึกให้ดำน้ำและหายใจเข้าทางปากแบบต่อเนื่อง ซึ่งในการสอนว่ายน้ำเรียกว่าบ๊อบบิ่ง (bobbing) เป็นพื้นฐานการหายใจอย่างเป็นระบบ นำไปใช้ในการว่ายน้ำในท่ามาตรฐานต่อไป

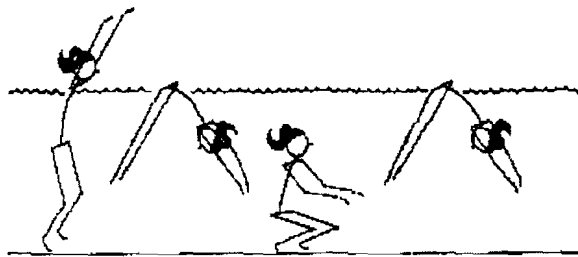
4. การเล่นเกมทางน้ำ : หลักการเลือกเกมมาเล่นกับเด็กเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นการสร้างแรงจูงใจทำให้เด็กชอบการว่ายน้ำเกมที่ใช้ควรมีวิธีการเล่นง่ายๆ ไม่ซับซ้อนเพื่อพัฒนาทักษะการว่ายน้ำ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว สร้างความรักความผูกพันในครอบครัวระหว่างพ่อ แม่ ลูก

ตัวอย่างเกมที่ใช้กับเด็กฝึกการดำน้ำ ได้แก่ เกมหลบจานบิน วิธีการเล่น นำคิกบอร์ดมาสมมติให้เป็นจานบิน โดยผู้ปกครองจับคิกบอร์ดลากผ่านผิวน้ำให้เด็กดำน้ำหลบใครถูกคิกบอร์ดจะเป็นผู้แพ้

ตัวอย่างเกมที่ใช้กับเด็กฝึกลิมตาในน้ำ เช่น เกมนับนิ้ว (Counting fingers) วิธีการเล่น ให้ดำน้ำแข่งกันนับนิ้วได้น้ำโดยผลัดกันเป็นผู้นับ โดยไม่ใส่แว่นตากันน้ำ การฝึกไม่ใส่แว่นตากันน้ำนั้น เพื่อให้เด็กไม่ตกใจเกินไปในกรณีที่น้ำเข้าแว่นตา ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายขณะอยู่น้ำลึก

ตัวอย่างเกม ใช้กับเด็กที่มีความสามารถว่ายน้ำได้แล้ว เพื่อเสริมการว่ายน้ำให้สนุก โดยใช้เกมส่งของ (Over and under passing) กำหนดให้มีผู้เล่น 2 คน หันหลังให้กันรับ - ส่ง ลูกบอลลอดขาได้น้ำแล้วส่งผ่านศีรษะซึ่งถ้ามีสมาชิกหลายคนอาจจะแข่งขันกับคู่อื่น ๆ โดยใช้ความเร็วเป็นตัวตัดสิน

ตัวอย่างเกม ฝึกท่าว่ายน้ำ ท่าผีเสื้อ โดยการให้กระโดดขึ้นสู่ผิวน้ำโดยการวาดฝ่ามือทั้งสองข้างผ่านลำตัว (ท่าผีเสื้อ) แล้วพุ่งลงสู่ใต้น้ำยกขาทั้งสองข้าง แล้วพุ่งสู่ผิวน้ำแขนชูเหนือศีรษะ กระทำซ้ำ 3-5 ครั้ง เป็นครั้งที่โผล่ตัวให้ซิดปลายเท้าทั้งสองเหยียดตรงเป็นทักษะการฝึกการวางตัวและความคล่องตัวจากการว่ายน้ำ

การว่ายน้ำสำหรับเด็กนั้น การฝึกให้เป็นนักกีฬาว่ายน้ำจะส่งเสริมวินัยจากการเข้าร่วมการฝึกซ้อมกับโค้ชที่สอนว่ายน้ำ ฝึกความอดทนในโปรแกรมการฝึกและส่งเสริมความมีน้ำใจนักกีฬา จากการรู้แพ้ รู้ชนะในการแข่งขันว่ายน้ำ

ตัวอย่างเกมฝึกออกกำลังกายสำหรับผู้ใหญ่ : การว่ายน้ำ นับว่าเป็นกีฬาที่ก่อให้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมกับบุคคลทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งนอกจากจะปลอดภัยแล้วยังใช้เป็นวิธีการทำกายภาพบำบัดบริเวณข้อต่อต่าง ๆ ของร่างกายที่มีอาการบาดเจ็บ ลักษณะเกมที่ใช้เป็นการเดินในน้ำ มีคิกบอร์ดเป็นอุปกรณ์ ประกอบด้วย 2 อัน เรียกว่าเกมปั่นจักรยาน (Cycling) วิธีการคือ ให้หนีบคิกบอร์ดไว้ที่แขนทั้งสองข้าง แล้วลอยตัวในน้ำลึก เคลื่อนตัวด้วยการเดินแบบถีบหรือปั่นจักรยาน เป็นการออกกำลังกายบริเวณข้อเท้าและข้อเข่าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีแรงต้านของน้ำเป็นส่วนช่วยในการออกกำลังกาย

การว่ายน้ำให้สนุกและปลอดภัยในผู้สูงอายุ : ผู้สูงอายุมีทัศนคติที่ดีต่อการออกกำลังกาย ว่ามีประโยชน์อย่างไร เพื่อให้อยากออกกำลังกายสม่ำเสมอ ซึ่งบางครั้งการออกกำลังกายไม่ได้ทำเพื่อตนเองเท่านั้น เป็นความรู้สึกที่ว่า “การออกกำลังกายทำเพื่อให้คนที่เรารัก หรือรักเรามีความสุขที่ได้เห็นเราแข็งแรง” การออกกำลังกายมีประโยชน์ต่อแรงดันเลือดลดลง เพราะเมื่ออายุมากขึ้นผนังหลอดเลือดจะแข็งตัวขึ้นรูของหลอดเลือดจะตีบแคบลงเนื่องจากมีไขมันแทรกอยู่ ความยืดหยุ่นของหลอดเลือดลดลงแรงดันเลือดจึงเพิ่มขึ้น การออกกำลังกายช่วยให้ขบวนการที่กล่าวมาเกิดขึ้นช้าลง แรงดันเลือดมีประสิทธิภาพทำให้หัวใจไม่ต้องทำงานหนัก อัตราการเต้นของหัวใจจะช้าลง ซึ่งเป็นผลมาจากแรงดันเลือดลดลง เมื่อหัวใจมีประสิทธิภาพก็สามารถทำให้การหมุนเวียนเลือดไปเลี้ยงร่างกายได้มากขึ้น เมื่ออายุมากขึ้นปอดก็จะเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งาน การออกกำลังกายจะช่วยให้ปอดแข็งแรงและสามารถฟอกเลือดได้ดีขึ้นนำออกซิเจนได้ดีขึ้น ทำให้เหนื่อยช้าลง ข้อต่อต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้เมื่ออายุมากขึ้น หรือมีน้ำหนักมากเกินมาตรฐานทำให้ไม่อยากเคลื่อนไหว ในที่สุดกล้ามเนื้อก็จะลีบเล็กลงและอ่อนแอลง ข้อต่อเริ่มติดขัด การออกกำลังกายจะช่วยให้ข้อต่อได้เคลื่อนไหวอยู่เสมอ กล้ามเนื้อแข็งแรงขึ้น ซึ่งเกิดจากการได้เคลื่อนไหว เมื่อมีการเคลื่อนไหวอย่างถูกวิธีก็จะเกิดขบวนการทำงานที่เป็นระบบผสมผสานกันตั้งแต่ระบบไหลเวียนโลหิต ระบบย่อยอาหาร ระบบขับถ่าย ระบบโครงสร้างกระดูก กล้ามเนื้อทำให้ไม่เสื่อมสภาพเร็วเกินไป และไม่เกิดการเจ็บปวด ในขณะเดียวกันเป็นการสร้างกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ได้เห็นคนที่เรารักประสบความสำเร็จได้นานแสนนาน (สำนักส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย.2547)

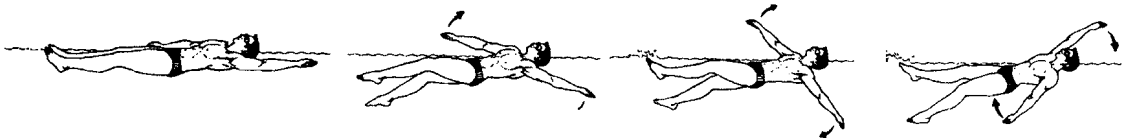

การว่ายน้ำสำหรับผู้สูงอายุ ถ้าสามารถว่ายน้ำได้หลาย ๆ ท่า และเป็นท่าว่ายน้ำที่ง่ายจะทำให้สนุกกับการว่ายน้ำมากขึ้น ท่าว่ายน้ำที่เหมาะสมในการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ มีดังต่อไปนี้ (วาสนา คุณาอภิสิทธิ์. 2545)

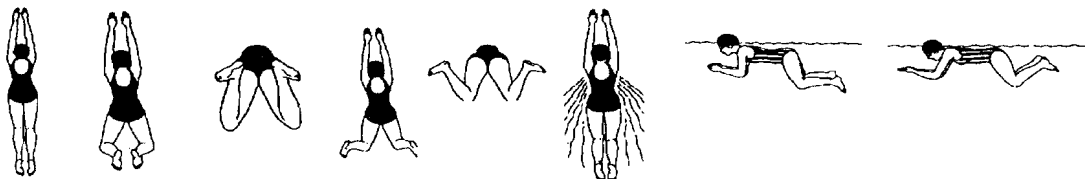
การว่ายน้ำท่าฟรีสไตล์ (The Free Style) เอาไว้ใช้เมื่อต้องการออกกำลังกาย และถ้าต้องการความเร็วท่ากรรเชียงเป็นการออกกำลังกายที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อแผ่นหลังหรือด้านหลังทั้งหมดให้แข็งแรงมากขึ้น

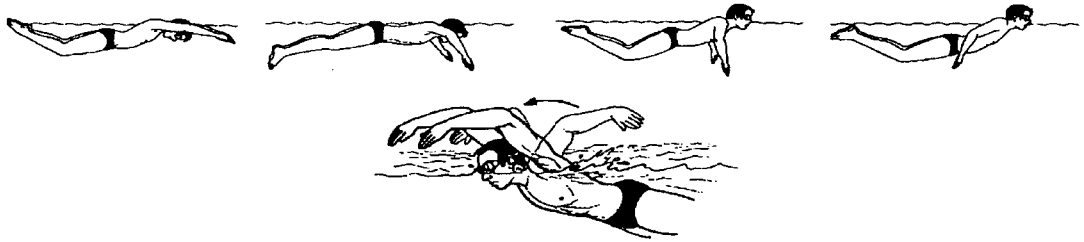
การว่ายน้ำท่ากรรเชียง (The Back stroke) เป็นท่าว่ายน้ำที่ทำให้กล้ามเนื้อส่วนหลังแข็งแรงมากขึ้น ลดอาการบาดเจ็บและเพิ่มความสง่าในท่ายืนหรือนั่งเป็นอย่างดี ทำให้แผ่นหลังตั้งตรง

ท่ากบ (The Breast stroke) เป็นท่าว่ายน้ำที่ปลอดภัยในลักษณะการลอยตัวคว่ำ ถีบเท้าทั้งสองพร้อม ๆ กันโดยงอเข่าแล้วถีบน้ำจากการใช้ฝ่าเท้าทั้งสองพร้อมกับดึงฝ่ามือทั้งสองพร้อมกันเพื่อยกศีรษะให้หายใจ สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการให้ศีรษะเปียกน้ำก็ไม่ต้องดำน้ำ ท่ากบมีความปลอดภัยสูงทั้งนี้การถีบเท้าทั้งสองไม่ต้องรุนแรงนักมีฉะนั้นอาจจะทำให้ข้อเท้ามีอาการบาดเจ็บได้

ท่าผีเสื้อ (The Butterfly Stroke) เป็นท่าว่ายน้ำที่สง่างาม มีความสวยงาม ผึกหัดให้เป็นไว้จะทำให้การออกกำลังกายมีคุณภาพสูงสุด เพราะใช้พลังงานมาก เป็นการทดสอบสมรรถภาพทางกายที่ดี

สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการออกกำลังกายในน้ำให้สนุกและปลอดภัยก็อาจจะใช้การเดินแอโรบิค หรือการออกกำลังกายแบบแอโรบิค ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์มากมายดังนี้

- เพิ่มอัตราการใช้ออกซิเจนสูงสุด
- เพิ่มสมรรถภาพของระบบไหลเวียนโลหิตและการทำงานของปอด
- เพิ่มปริมาณเลือดในการบีบตัวของหัวใจต่อนาที
- ลดอัตราการใช้ออกซิเจนของหัวใจ โดยการลดการทำงาน (การบีบตัวของหัวใจ)
- เพิ่มปริมาณเลือดที่ไปเลี้ยงกล้ามเนื้อ และประสิทธิภาพการใช้ออกซิเจนของกล้ามเนื้อ
- ลดอัตราการเต้นของชีพจรและระดับความดันโลหิตในขณะทำงานของหัวใจ
- เพิ่มความทนต่อระบบกรดแลคติกในร่างกาย
- ลดหรือควบคุมระดับความดันโลหิตทั้งซิสโตลิกและไดแอสโตลิก
- เพิ่มระดับไขมันในเลือดชนิดความหนาแน่นสูง (High density lipoprotein)
- ลดระดับไตรกรีเซอไรด์ (Triglycerides)
- ลดสัดส่วนไขมันและควบคุมน้ำหนักร่างกายเพิ่มสมรรถภาพการทำงานของกลูโคส และลดความตื้อต่ออินซูลินของร่างกาย

5. การว่ายน้ำในสระว่ายน้ำให้มีความปลอดภัย : เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและเกิดความสนุกสนานในการเล่นน้ำหรือการว่ายน้ำ โดยทั่วไปสระว่ายน้ำแต่ละแห่งจะมีระเบียบข้อปฏิบัติสำหรับผู้ใช้บริการไว้ ซึ่งทุกคนควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อความปลอดภัยของตนเองและผู้ใช้บริการส่วนรวม นอกจากนี้ยังมีข้อแนะนำเพื่อช่วยให้เกิดความปลอดภัยในการว่ายน้ำ ดังนี้

- 5.1 ไม่ควรว่ายน้ำหรือเล่นน้ำคนเดียว
- 5.2 ถ้ามีความรู้สึกไม่สบาย ให้เลิกว่ายน้ำทันทีหรือขึ้นจากน้ำมาพักสักครู่
- 5.3 ไม่ทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอันตราย เช่น ดำน้ำเป็นเวลานาน
- 5.4 ควรเลือกใช้ท่าว่ายน้ำที่เหมาะสมกับความต้องการในการออกกำลังกาย

- 5.5 บุคคลแต่ละคนจะต้องรู้ความสามารถของตนเอง ในการว่ายน้ำในน้ำลึก
- 5.6 ควรมีอุปกรณ์การช่วยชีวิตติดตัวที่เหมาะสมกับกิจกรรมเครื่องเล่นในแต่ละชนิด
- 5.7 ต้องมีผู้นำที่คอยดูแลให้คำแนะนำช่วยเหลือทุกครั้ง
- 5.8 ศึกษาประวัติความปลอดภัยของสถานที่ทำกิจกรรมทางน้ำก่อนการใช้บริการ
- 5.9 ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสระว่ายน้ำอย่างเคร่งครัด ตลอดจนสังเกตสัญลักษณ์ต่าง ๆ
- 5.10 สวมชุดว่ายน้ำที่เหมาะสมกับสภาพอากาศ
- 5.11 อาบน้ำก่อนลงสระเพื่อปรับอุณหภูมิและทำความสะอาดร่างกาย
- 5.12 ควรมีการอบอุ่นร่างกายก่อนลงน้ำเพื่อป้องกันการบาดเจ็บกล้ามเนื้อ
- 5.13 ควรว่ายน้ำให้เหมาะสมกับการออกกำลังกาย ไม่ควรฝืนความรู้สึก
- 5.14 ไม่ควรสวมเครื่องประดับลงว่ายน้ำ เพราะอาจสูญหาย หรือก่อให้เกิดอันตราย
- 5.15 ควรมีการวางแผนการและจัดเตรียมอุปกรณ์ในการว่ายน้ำทุกครั้ง

6. ความปลอดภัยในการเล่นเครื่องเล่นในน้ำ : ปัจจุบันมีแหล่งกิจกรรมทางน้ำจัดอุปกรณ์เครื่องเล่นในน้ำอย่างหลากหลายชนิดให้ผู้สนใจได้ใช้บริการ ซึ่งในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดความปลอดภัยควรปฏิบัติตามนี้

6.1 ศึกษาวิธีเล่นเครื่องเล่นทุกชนิด และระมัดระวังอันตรายที่อาจเกิดขึ้น เช่น สะพานลื่นของเด็กต้องระวังบันไดทางขึ้นที่ลื่นหรือมีสนิมเกาะอาจเป็นอันตรายกับเด็ก การขึ้นไปเล่นหลายคนต้องระมัดระวังอาจลื่นลงไปทับหรือกระแทกชนกันได้

6.2 การเล่นสระน้ำวน ต้องสำรวจความลึกบริเวณน้ำวนและช่วงที่ลึบตา ไม่ควรปล่อยให้เด็กเล่นตามลำพังเพียงคนเดียวหรืออยู่กับคนแปลกหน้าที่ไม่น่าไว้วางใจ ควรมีเจ้าหน้าที่ดูแลความปลอดภัยเป็นระยะ

6.3 การกระโดดน้ำจากสปริงบอร์ด ถ้าไม่ได้รับการฝึกมาควรกระโดดโดยใช้เท้าลง ไม่ควรใช้ศีรษะลง เพราะอาจเกิดการบาดเจ็บช่วงเอวจากการสะบัดเท้าได้ และเมื่อลงสู่แล้วจะต้องออกจากจุดกระโดดทันที ซึ่งอาจจะมีคนอื่นกระโดดตามมาและลงมากระแทกชนกันหรือทับกันได้ เพื่อความปลอดภัยในการกระโดดน้ำ

ควรได้รับการฝึกการกระโดดน้ำในท่าที่ถูกต้องและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในศักยภาพแห่งตนจะทำให้
ได้รับความสนุกสนาน ซึ่งอาจจะพัฒนาไปสู่การเป็นนักกีฬากระโดดน้ำในโอกาสต่อไป

7. การออกกำลังกายในน้ำ (Water exercise) มีความเหมาะสมกับบุคคลทั่วไป บุคคลที่มีน้ำหนักตัว
มาก ผู้ที่มีปัญหาเรื่องกระดูกและข้อต่อ เนื่องจากการออกกำลังกายที่ช่วยลดแรงการกระทบกระแทกของ
ข้อต่อ โดยอาศัยความหนาแน่นของน้ำและแรงต้านของน้ำ ช่วยพยุงป้องกันอันตราย ความหนักเบาขึ้นอยู่กับ
สภาพความพร้อมของแต่ละคน และหลักการออกกำลังกายโดยทั่วไปนั้น จะต้องมีการอบอุ่นร่างกาย (Warm
up) ก่อนเสมอโดยใช้เวลาประมาณ 10 นาที และหลังการออกกำลังกายแล้วก็ต้องมีการยืดคลายกล้ามเนื้อ
(Stretching) ทุกครั้งเพื่อป้องกันอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถเลือกวิธีการตามความ
เหมาะสมดังนี้

การออกกำลังกายขา : โดยการเคลื่อนไหวท่อนขาที่ละข้าง โดยอาศัยแรงต้านของน้ำ

การออกกำลังกายแขน : โดยการเคลื่อนไหว แขนทั้งสองข้าง ใต้น้ำ โดยอาศัยแรงต้านของน้ำ

การออกกำลังกายโดยการบิดตัว : ให้ยืนแยกเท้าทั้งสองข้างและกางแขนแล้วบิดตัวสลับไปมา

การออกกำลังกายโดยการเต้นแอโรบิคในน้ำกับเสียงเพลง : การเต้นแอโรบิคในน้ำก่อให้เกิดประโยชน์
โดยตรงต่อผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไป เพราะเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ร่วมกิจกรรม อาจนำ
อุปกรณ์ เช่น ลูกบอลพลาสติก ห่วงพลาสติก มาใช้ประกอบการเต้นด้วยก็ได้ ควรกำหนดระยะเวลาให้
เหมาะสมกับเพศและวัย ควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด สิ่งที่สำคัญจะต้องมี
ผู้นำการเต้นแอโรบิคที่ผ่านการฝึกอบรมหรือมีประสบการณ์โดยตรง มิฉะนั้นอาจเกิดอาการบาดเจ็บได้

ปัจจุบันมีกิจกรรมทางน้ำในรูปแบบต่าง ๆ ที่น่าสนใจอีกมากมาย ซึ่งในวงการออกกำลังกายก็
พยายามพัฒนารูปแบบของกิจกรรมทางน้ำ เพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง การ
ว่ายน้ำนอกจากจะเป็นการออกกำลังกายแล้ว บุคคลที่ว่ายน้ำเป็นแล้วถือว่ามีพื้นฐานที่จะทำกิจกรรมทางน้ำใน
รูปแบบอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีกมากมาย อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญเชิญชวนให้ท่านทั้งหลายให้ความสนใจกับ
กิจกรรมการว่ายน้ำเพราะเป็นพื้นฐานการเล่นกีฬาทางน้ำที่สำคัญ และเป็นการออกกำลังกายที่ช่วยเสริมสร้างให้
มีทรวดทรงที่สวยงามตลอดจนสร้างความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตให้แก่ตัวท่านเอง

เอกสารอ้างอิง

วาสนา คุณาอภิสิทธิ์. (2545). **ว่ายน้ำเพื่อชีวิต**. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2547). **คู่มือการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ**.

Alan Cregreen and Jim Noble. (1988). **Swimming Games and Activities**. London WC1R 4 JH :

A&C Black (publisher) Limited.

รูปแบบการบูรณาการหลักสูตร

ดร.พูนสุข อุดม*

ในปัจจุบันการปฏิรูปการศึกษา โดยการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเพื่อให้เกิดความเป็นสากลนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญมาก ได้มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนให้เป็นการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตจริงอย่างมีความหมาย น่าสนใจ และมีความทันสมัยได้สาระที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาดังกล่าว จึงเกิดแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรโดยการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การบูรณาการหลักสูตร (Curriculum integration) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งผู้วางแผนหลักสูตรจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการรวมเนื้อหาสาระของสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยขึ้นอยู่กับปรัชญา และธรรมชาติของความรู้ ธรรมชาติของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Oliva, 1992 : 517) เอกสารวิชาการเกี่ยวกับการศึกษา ได้มีการกล่าวถึงความหมายของ “หลักสูตร” และ “การบูรณาการ” โดยนักวิชาการและนักการศึกษาของไทยและต่างประเทศไว้มากมายซึ่งง่ายต่อการค้นหา ในที่นี้จึงขอนำเสนอโดยรวมเท่านั้น

หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ต่าง ๆ ของการเรียนรู้ที่จัดให้แก่ผู้เรียน โดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน กำหนดไว้ในเอกสารเพื่อเป็นแม่บทในการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น ซึ่งถ้าพิจารณาในมุมแคบ หลักสูตรก็หมายถึง ผลผลิตของการเรียนรู้ (Learning outcomes) ที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน แต่ถ้าพิจารณาในมุมกว้าง หลักสูตร ก็จะหมายถึง ประสบการณ์ชีวิต (Life experiences) ทั้งหมดของผู้เรียน (พูนสุข อุดม. 2546 : 16 ; อ้างอิงจาก เสริมศักดิ์ วิตลาภรณ์. 2539 : 4 และ วิชัย ประสิทธิ์วุฒิวณิช. 2542 : 44)

การบูรณาการ หมายถึง การรวมเนื้อหาหรือทักษะจากสองวิชาหรือมากกว่า ที่เรียนในห้องเรียนภายใต้จุดประสงค์เดียวกันเข้าด้วยกัน จัดเป็นหลักสูตรใหม่ แต่เนื้อหาจะต้องสามารถตอบสนองต่อจุดประสงค์การเรียนเดิมได้ด้วย (พูนสุข อุดม. 2546 : 33 ; อ้างอิงจาก Vars. 1991 : 4 ; Susskind. 1994 : 325 และThompson. 1995 : 41)

ดังนั้น หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) จึงหมายถึง หลักสูตรที่มีการนำเอาเนื้อหาวิชาจากวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่สองวิชาขึ้นไป ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน มาจัดทำเป็นหลักสูตรใหม่ ทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไปเกิดเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของหลักสูตรบูรณาการ ซึ่งจะเน้นที่องค์รวมของเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียน

* อาจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการที่ดี

ยูเนสโก (UNESCO. 1981 : 7-10) และ ชำรง บัวศรี (2542 : 200-201) ได้เสนอลักษณะสำคัญของการบูรณาการออกเป็น 5 ลักษณะ โดยนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องพยายามให้เกิดการบูรณาการใน 5 ลักษณะนี้อย่างครบถ้วน ดังนี้

1. การบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ (Integration of Knowledge and Learning Process) องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ ความรู้และกระบวนการ ในสภาพสังคมปัจจุบันปริมาณความรู้มีมาก ปัญหาสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ถ้าจะให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องให้กระบวนการการเรียนรู้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความรู้ การจัดหลักสูตรจึงเปลี่ยนจากการที่เน้นความรู้มาเน้นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาวิธีการแสวงหาและการได้มาซึ่งความรู้ที่ต้องการ โดยกระบวนการของการกระทำ หมายความว่า ผู้เรียนจะต้องทราบว่าตนจะแสวงหาความรู้ได้อย่างไรและด้วยกระบวนการอย่างไร

2. การบูรณาการระหว่างพัฒนาการด้านความรู้และพัฒนาการด้านจิตใจ (Integration of Cognition and Affection) ได้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าในปัจจุบันสภาพความเป็นจริงของกระบวนการเรียนการสอน จุดประสงค์ของการศึกษาด้านจิตพิสัย (Affective domain) ได้รับความสนใจน้อยกว่าด้านพุทธิพิสัย (Cognitive domain) ซึ่งโดยหลักการแล้วจะต้องให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน ถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สร้างความรู้สึกร่าเริงพอใจและประทับใจ ก็จะมีมุ่งมั่นในการเรียนและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบูรณาการหลักสูตรจึงควรบูรณาการการจัดการศึกษาทั้งด้านความรู้และด้านจิตใจ

3. การบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ (Integration of Knowledge and Conduct) ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการกระทำควรได้รับความสนใจเช่นเดียวกัน การแยกความรู้ ออกจากการกระทำจะเป็นการแบ่งหลักสูตรออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ และอีกส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานของการกระทำ แต่ทั้งสองส่วนก็เกี่ยวข้องกันเนื้อหาเดียวกัน ดังนั้น จึงควรบูรณาการความรู้และการกระทำเข้าด้วยกัน

4. การบูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในห้องเรียนกับสิ่งที่ป็นจริงในชีวิตของผู้เรียน (Integration of School Learning with the Actual Life of the Learners) สิ่งหนึ่งที่จะพิสูจน์ว่าหลักสูตรดีหรือไม่คือผลที่เกิดแก่คุณภาพของชีวิตผู้เรียน ในการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงนั้น สิ่งที่สอนในโรงเรียนควรมีความหมายและช่วยเหลือผู้เรียนในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตภายนอกโรงเรียนได้

5. การบูรณาการระหว่างเนื้อหาวิชาต่าง ๆ (Integration of Subject Areas) เป็นวิธีการที่บูรณาการเพื่อให้เป็นเนื้อหาวิชาใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันเชื่อมโยงเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ และเกิดเจตคติตามที่ต้องการ หรือโดยกำหนดปัญหาเป็นหัวข้อ แล้วกำหนดหลักสูตรหรือโปรแกรม

การเรียนการสอนขึ้น โดยอาศัยเนื้อหาของหลาย ๆ วิชามาช่วยในการแก้ปัญหา นั่น การบูรณาการในลักษณะนี้เป็นรูปแบบที่สำคัญและนิยมใช้กันมาก

ดังนั้น ในการสอนเนื้อหาวิชาครูผู้สอนไม่ควรเอาความคิดทั้งหมดเข้าไปไว้ในเนื้อหาความรู้เดี่ยวๆ แต่ควรจะให้ความสนใจและทุ่มเทไปที่กระบวนการสืบสวนสอบสวนให้มากที่สุด ไม่ควรแบ่งแยกเนื้อหาในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มจะรวมเข้าด้วยกันได้ โดยเน้นข้อเท็จจริง แนวคิด และหลักการต่าง ๆ ในการจัดการศึกษา

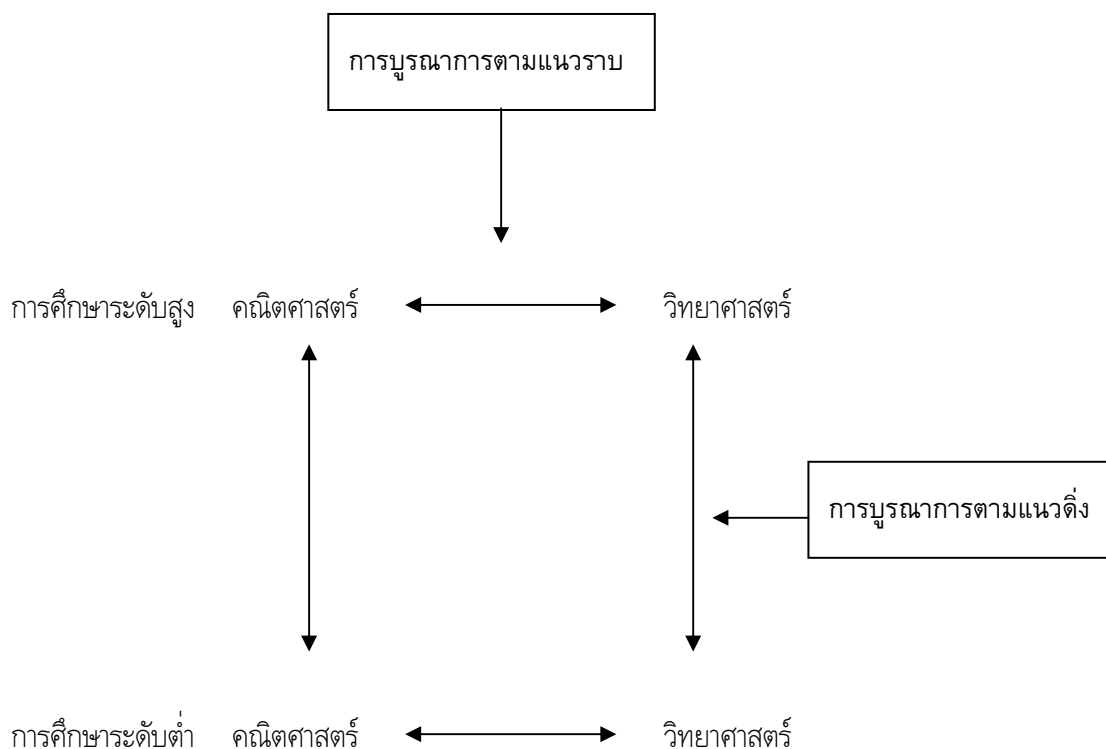
รูปแบบของการบูรณาการหลักสูตร

รูปแบบของการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรเมื่อพิจารณาตามระดับของการบูรณาการ สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ (UNESCO. 1981 : 19 - 20) คือ

1. การบูรณาการตามแนวตั้ง (Vertical Integration) หมายถึง การบูรณาการเนื้อหาของการศึกษาในระดับต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้ การบูรณาการรูปแบบนี้ใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษาตลอดชีวิต

2. การบูรณาการตามแนวนอน (Horizontal Integration) หมายถึง การบูรณาการความรู้ทักษะ และทัศนคติที่ต้องการเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การสั่งสมความรู้ ความสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องและการดำรงชีวิต เช่น การบูรณาการเนื้อหาทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์เข้าด้วยกันเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถถ้อยโยงการเรียนรู้ไปสู่การดำรงชีวิตได้ การบูรณาการแบบนี้มีแนวโน้มที่จะนำสาขาวิชาที่ใกล้เคียงกันมาบูรณาการเข้าด้วยกันและทำลายตัวปิดกั้นสาขาวิชาให้หมดไป

ทั้งการบูรณาการตามแนวตั้งและตามแนวนอนต่างก็เป็นการบูรณาการศักยภาพเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อสามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ได้อย่างดีตามแนวคิดที่ว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการเตรียมผู้เรียนสำหรับการดำรงชีวิตในโลกภายนอก ซึ่งสามารถสรุปความสัมพันธ์ของการบูรณาการทั้งสองรูปแบบได้ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 สรุปการบูรณาการตามแนวตั้งและการบูรณาการแนวราบ

ฟราซี และ รูดนิทสกี (Frazee & Rudnitski. 1995 : 137 - 141) และ จาคอบส์ (Jacobs. 1989 : 13-24) ได้เสนอรูปแบบของการบูรณาการ (Forms of Integration) ไว้ 5 รูปแบบ ดังนี้

(1) แบบวิทยาการพื้นฐาน (Discipline-based) เนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง โดยเฉพาะภายนอกโรงเรียน นักเรียนจะต้องพบกับปัญหาหลากหลาย ทั้ง สังคม การเมือง เศรษฐกิจ มิติทาง วิทยาศาสตร์ ดังนั้น นักเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ / ความคิดรวบยอดขั้นพื้นฐาน (conceptions of literacy) การสอนแบบนี้จึงเป็นแบบที่ครูเพียงคนเดียวสอนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน วิชาอื่น ๆ ด้วยแก่นักเรียนโดยอาศัยหนังสืออ้างอิงและแหล่งความรู้ต่างๆ

(2) แบบคู่ขนาน (Parallel) เป็นการสอน 2 วิชาที่มีหัวเรื่อง (theme) เดียวกัน แต่การสอนแบบนี้ปัญหาที่พบ คือ ระดับของการบูรณาการจะไม่ลงลึกมากและจะไม่ใช่เป็นการโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลากหลายวิชา

(3) แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการบูรณาการหลักสูตรโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลากหลายวิชาที่มีหัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน ซึ่งครูแต่ละคนจะสอนวิชาต่างกัน แต่มีการวางแผนเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างวิชาด้วยกัน เป็นการสอนที่เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดกลางที่ครูจะได้มีประสบการณ์การสอนเป็นทีม การบูรณาการแบบนี้มีข้อดีคือทำให้ครูที่สอนแต่ละวิชาได้มีความรู้

หลากหลายในวิชาอื่นด้วยซึ่งจะต้องสอนเชื่อมโยงกัน ทำให้ครูแต่ละคนกลายเป็นผู้รู้จากการอ่านหนังสือต่างวิชาในหัวเรื่องเดียวกัน เช่น ครูวิทยาศาสตร์ ครูสังคม ครูดนตรี ต่างต้องอ่านหนังสือทั้ง 3 วิชาเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในหัวเรื่องเดียวกัน

(4) แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นการสอนที่ครูแต่ละคนต่างสอนวิชาของตนเอง ครูไม่ได้ออกแบบให้นักเรียนทำงานร่วมกันระหว่างต่างวิชา แต่จะมีการสอนแบบบูรณาการเฉพาะที่มีระบุไว้ในแต่ละวิชาเท่านั้น (Concurrence in time) ทั้งๆที่ในวิชาที่ต่างกันนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกันอยู่ จึงเป็นการสอนแบบที่ระดับการบูรณาการจะไม่ลึก เพราะครูแต่ละคนในต่างวิชาไม่ได้มีการแบ่งการทำกิจกรรมของนักเรียนด้วยกัน เพียงแต่ให้เวลาแล้วมอบหมายงานหรือปัญหาให้นักเรียนไปดำเนินการกันเอง

(5) แบบบูรณาการ (Integrated) เป็นการบูรณาการทั้งความคิดรวบยอด (Concept) / ทักษะ (Skill) / ความสัมพันธ์ทางจิต (Affective relationships) / เจตคติและความเชื่อ (Attitudes and beliefs) และ เนื้อหา (Content) ทำให้เป็นการสอนที่ต้องอาศัยหลากหลายวิธีที่สามารถเป็นไปได้ นักเรียนสามารถเลือกที่จะฝึกในสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ นั่นคือนักเรียนสามารถจะเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างอิสระ

รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ (Models of Integrated Curriculum) ที่น่าสนใจและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้จริง ประกอบด้วย 10 รูปแบบ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (Fogarty, 1991a : xiv - 103 ; 1991b : 61 - 65)

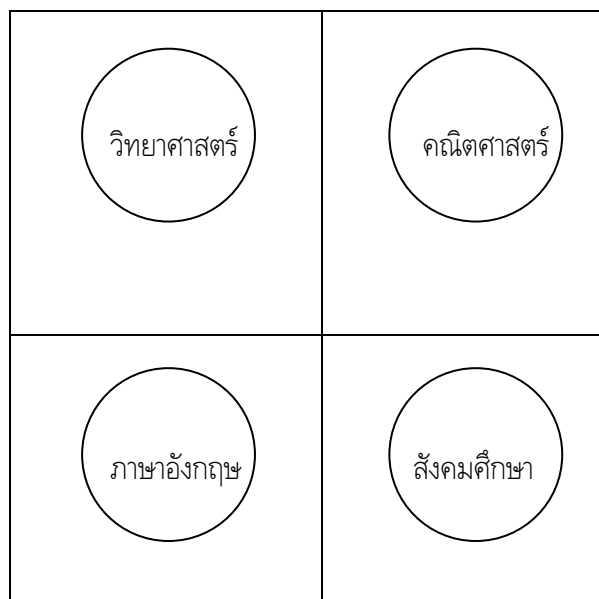
(1) กลุ่มที่หนึ่ง : การบูรณาการภายในสาขาวิชาเดียวกัน (Within single disciplines)

การบูรณาการภายในสาขาวิชาเดียวกัน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1.1 รูปแบบที่แยกออกจากกันเป็นส่วน (Fragmented Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบดั้งเดิม เป็นการมองหลักสูตรแบบกล้อง Periscope ที่ใช้ในเรือดำน้ำ คือมองเป็นวิชาเดี่ยว ๆ แยกเป็นรายวิชาในลักษณะเฉพาะตัวของมันเอง เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สังคมศึกษา โดยมีความคิดที่ว่า ผู้เรียนจะเรียนจบในแต่ละวิชาเลย ไม่จำเป็นต้องนำความรู้ที่ได้ไปบูรณาการกับวิชาอื่น ๆ แม้ว่าจะมีความเกี่ยวข้องกันในด้านความคิดรวบยอด ทักษะ ทศนคติ นักเรียนในระดับมัธยมศึกษากล่าวถึงหลักสูตรที่แยกเป็นวิชาไว้ว่า คณิตศาสตร์ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ วิชาหนึ่งๆเป็นเรื่องที่เรียนแล้วไม่จำเป็นต้องเรียนอีก ซึ่งคล้ายกับการฉีดวัคซีน

แต่หลักสูตรรูปแบบนี้มีข้อดีบ้าง เช่น ความลึกและความกว้างในเนื้อหาวิชาจะมีมาก ครูสามารถเลือกเนื้อหาที่สำคัญ ๆ มาสอน โดยการจัดลำดับความสำคัญจากการถ่วงน้ำหนักของเนื้อหาซึ่งเป็นขั้นแรกที่ทำเป็นมากในการสอน นอกจากนี้ รูปแบบนี้ยังเหมาะกับโรงเรียนที่มีนักเรียนเป็นจำนวนมาก และเปิดสอนหลายหลักสูตร หลายสาขาวิชา เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล

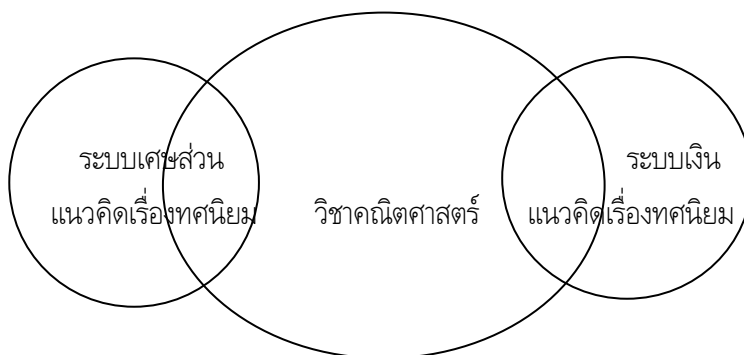

ภาพประกอบ 2 รูปแบบที่แยกออกจากกันเป็นส่วน (The Fragmented Model)

1.2 รูปแบบเชื่อมโยง (Connected Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มีการบูรณาการภายในวิชาของตนเอง เป็นการมองหลักสูตรผ่านกล้องโอเปรา (Opera glass) ที่ใช้ดูอุปการ เพื่อให้เห็นอย่างใกล้ชิดในรายละเอียด และการเชื่อมโยงระหว่างกันในหนึ่งสาขาวิชา ในขณะที่แต่ละวิชายังคงแยกออกจากกัน นั่นคือ ครูจะสอนแต่ละวิชาแยกจากกัน แต่จะเชื่อมโยงเนื้อหาเข้าหากัน รูปแบบนี้จะมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงแบบแอบแฝงหรือเป็นนัยๆภายในของเขตของแต่ละวิชา โดยจะเชื่อมโยงหัวข้อ (Topic) ทักษะ (Skill) เจตคติ (Attitude) และความคิดรวบยอด (Concept) ไปยังเรื่องต่อไป คือ เชื่อมโยงงานในแต่ละวัน หรือแม้กระทั่งแนวความคิดในแต่ละภาคเรียน เช่นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาครูที่สอนวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับโลก อาจสอนเชื่อมโยงหน่วยการเรียนรู้ (Unit) ของวิชาธรณีวิทยากับวิชาดาราศาสตร์ในเรื่องของวิวัฒนาการทางธรรมชาติได้ ความคล้ายคลึงกันระหว่างสองหน่วยการเรียนรู้จะเป็นผู้จัดระบบให้นักเรียนขณะที่เรียน ครูจะช่วยนักเรียนโดยการสร้างการเชื่อมระหว่างขอบเขตเนื้อหาวิชา

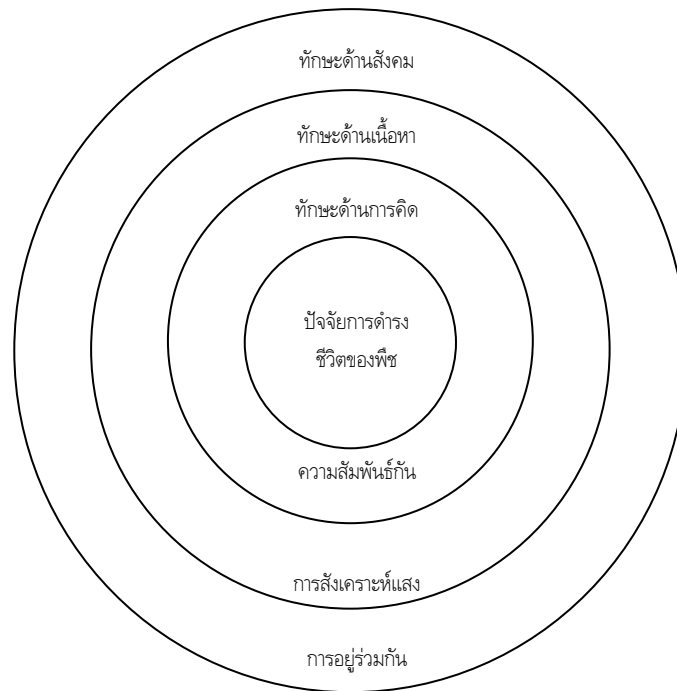
ข้อดีของรูปแบบนี้ ทำให้ครูมีความมั่นใจในการที่จะเชื่อมโยงเนื้อหาภายในวิชาของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการบูรณาการ ในส่วนของผู้เรียนเองก็เริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ของแต่ละความคิดรวบยอด หรือแต่ละทักษะส่งผลให้ผู้เรียนได้รวบรวมความคิดและเชื่อมโยงความรู้ภายในแต่ละวิชาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ในวิชาคณิตศาสตร์ สามารถสอนระบบเศษส่วนและการเงิน เพื่อให้นักเรียนรู้จักเชื่อมโยงความคิดเรื่องระบบทศนิยมได้ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 รูปแบบเชื่อมโยง (Connected Model)

1.3 รูปแบบที่ซ้อนกัน (Nested Model)

รูปแบบนี้เป็นการบูรณาการที่มองหลักสูตรในลักษณะกล่องสามมิติ (Three - dimensional glasses) คือมุ่งเป้าหมายที่มีมิติต่าง ๆ ของบทเรียน ผสมผสานวัตถุประสงค์การเรียนรู้หลายอย่างเข้าด้วยกัน โดยเน้นทักษะ 3 ด้าน คือ ทักษะด้านการคิด (Thinking skills) ทักษะด้านสังคม (Social skills) และทักษะด้านเนื้อหา (Content-specific skill) เป็นเป้าหมายในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้หรือเนื้อหาวิชา ครูต้องเป็นผู้ที่คาดเดาเก่ง (Predictable) ว่าเนื้อหาหรือองค์ความรู้ใดที่นักเรียนสนใจและควรรู้ โดยผ่านการซักถามหรือการสังเกต เพื่อกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การบูรณาการรูปแบบนี้อาจมีปัญหายูบย้าง เพราะเป้าหมายของการเรียนรู้มีหลายอย่าง อาจทำให้ผู้เรียนสับสนถ้าหากการจัดการไม่ดี ส่วนข้อดีของรูปแบบนี้ คือ เป็นการรวมหรือซ้อนทับกันแบบธรรมชาติและกิจกรรมการเรียนรู้หนึ่งอย่างก็ก่อให้เกิดถึง 3 ทักษะ การกำหนดหัวข้อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ก็จะง่ายขึ้นถ้ายึดทักษะทั้ง 3 เป็นตัวเชื่อมในการบูรณาการ

ภาพประกอบ 4 รูปแบบที่ซ้อนกัน (Nested Model)

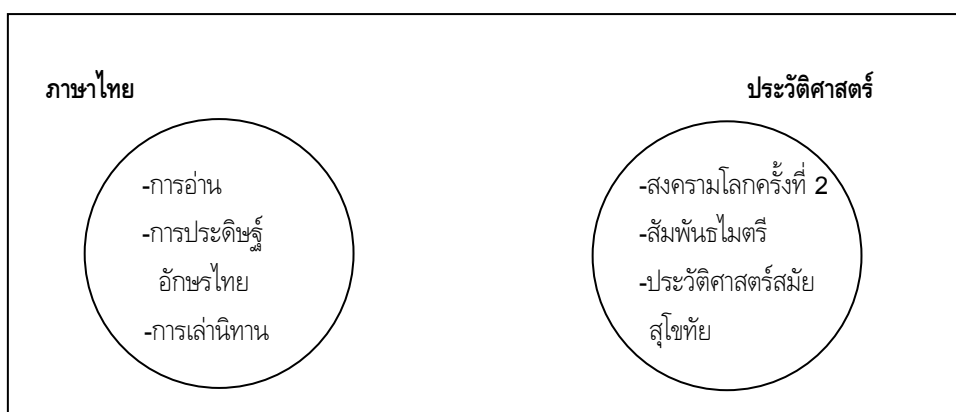
(2) กลุ่มที่สอง : การบูรณาการระหว่างต่างสาขาวิชา (Across several disciplines)

การบูรณาการระหว่างต่างสาขาวิชา ประกอบด้วย 5 รูปแบบ คือ

2.1 รูปแบบการเรียงลำดับ (Sequenced Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มองหลักสูตรผ่านแว่นสายตา (Eyeglasses) คือ เลนส์จะแยกจากกันแต่จะถูกเชื่อมโยงในกรอบเดียวกัน นั่นคือเป็นรูปแบบการบูรณาการที่ยึดหน่วยการเรียนรู้ที่มีแนวคิดหรือเนื้อหาใกล้เคียงกัน นำมาสอนในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน แต่ละวิชาที่จะจัดสอนไปตามแผนการสอนของตน ครูจะยึดการสอนตามรายบทที่กำหนดโดยตำราไม่ได้ หมายความว่า ครูต้องจัดสอนเนื้อหาโดยให้สอดคล้องและคู่ขนานไปกับรายวิชาที่ถูกนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันเป็นหลัก ดังนั้น ครูจะนำเอาหัวเรื่องหรือหน่วยการเรียนรู้ในหลายวิชาที่มีความเกี่ยวพันกัน มาเทียบเคียงกันเพื่อบูรณาการเข้าด้วยกันโดยสอนเรียงลำดับในหลายคาบต่อกัน เช่น ครูสอนวิชาประวัติศาสตร์และครูสอนวรรณคดีนำเนื้อหาวิชาที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันมาสอนในระยะเวลาเดียวกันหรือหลายคาบ ให้มองเห็นภาพรวมของวิชาเหล่านี้ในแต่ละสมัยว่าเกี่ยวพันกันอย่างไร หรือในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนสามารถสังเคราะห์การศึกษาเกี่ยวกับตลาดหุ้นในวิชาคณิตศาสตร์ พร้อมกับศึกษาเรื่องช่วงเศรษฐกิจตกต่ำในวิชาประวัติศาสตร์ได้

ข้อจำกัดของการบูรณาการรูปแบบนี้ คือ เวลาที่จะใช้ในการวางแผนร่วมกัน และตารางสอนต้องมีการยืดหยุ่นพอสมควร แต่ข้อดีของรูปแบบนี้ คือ เหมาะสมกับชั้นเรียนที่ครูคนเดียวสอนหลายวิชา นอกจากนี้ยังมีความคล่องตัวและง่ายในการที่จะบูรณาการข้ามสาขาวิชา

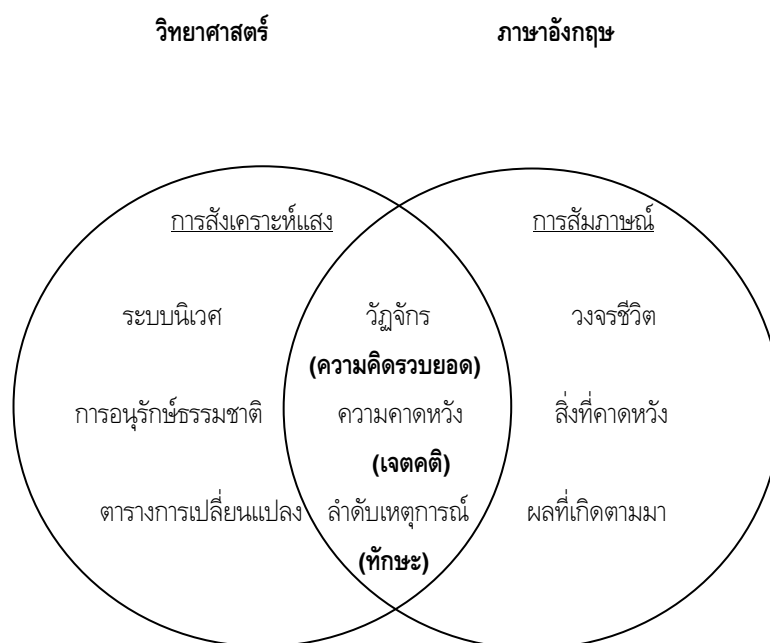
ภาพประกอบ 5 รูปแบบการเรียงลำดับ (Sequenced Model)

2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม (Shared Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบการบูรณาการที่มองหลักสูตรผ่านกล้องส่องทางไกลสองเลนส์ (Binoculars) เป็นการนำวิชาต่างๆ สองวิชาเข้ามารวมกันในภาพซึ่งชัดเจนเป็นรูปเดียวกัน โดยการยึดความคิดรวบยอด (Concept) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) เป็นตัวเชื่อม 2 วิชาเข้าด้วยกัน นั่นคือ ครูจะนำเอาหัวเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวพันกันในวิชาที่ต่างกันมาสอนร่วมกัน เช่น ครูวิทยาศาสตร์และครูคณิตศาสตร์สอนเรื่อง การเก็บรวบรวมข้อมูล การทำตาราง กราฟ และอื่น ๆ มาสอนร่วมกัน ฉะนั้น การบูรณาการรูปแบบนี้ ครูแต่ละคนจะต้องมาวางแผนร่วมกันโดยการหาความคิดรวบยอด ทักษะ และเจตคติในวิชาของตนเองเพื่อเปรียบเทียบกับอีกวิชาว่ามีส่วนที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกันอย่างไรบ้าง ซึ่งอาจจะดูได้จากเนื้อหาแล้วมาวางแผนการสอนร่วมกัน โดยครูทั้ง 2 วิชาต้องดำเนินการสอนตามลำดับที่เกิดขึ้นก่อน-หลังของกิจกรรมการเรียนรู้

การบูรณาการรูปแบบนี้แตกต่างจากการบูรณาการแบบการเรียงลำดับที่จะต้องจัดสอนในช่วงเวลาเดียวกันเมื่อมีเนื้อหาที่เหมือนกัน ส่วนเนื้อหาที่ต่างกันแต่ละวิชาจะต่างคนต่างสอน แต่สำหรับการบูรณาการแบบการมีส่วนร่วมครูทั้งสองต้องสอนไปพร้อมๆกันโดยยึดลำดับเนื้อหาเป็นหลักว่าเนื้อหาหรือกิจกรรมใดควรนำมาสอนก่อน และเนื้อหาอื่น ๆ ควรเป็นบทบาทของครูคนไหน ซึ่งการสอนในลักษณะนี้จะทำให้เด็กได้บูรณาการความรู้จากบทเรียนในรายวิชาหนึ่งไปยังอีกวิชาหนึ่ง และรูปแบบเบื้องต้นของหลักสูตรที่มีส่วน

ร่วมกันอาจจะทำให้เกิดการสร้างรูปแบบที่มีการวางแผนอย่างได้มาตรฐาน พร้อมเพรียง และเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมดังภาพประกอบ 6

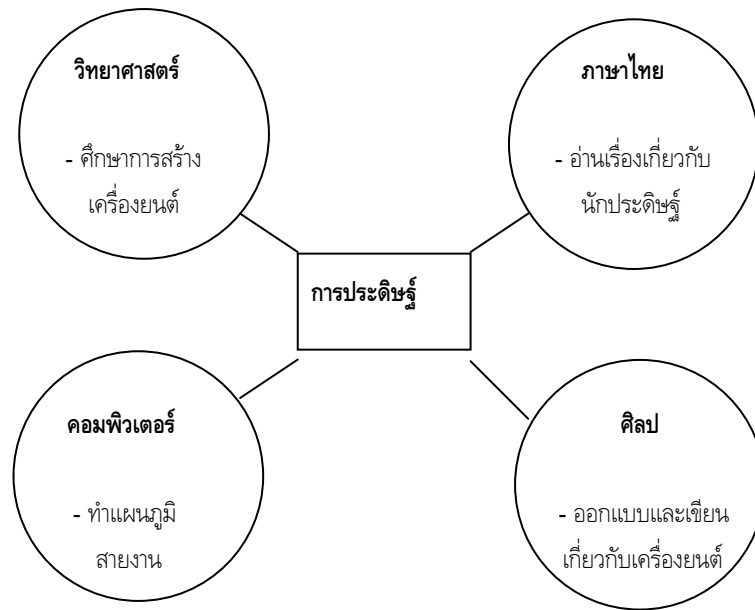
ภาพประกอบ 6 รูปแบบการมีส่วนร่วม (Shared Model)

2.3 รูปแบบการโยงใย (Webbed Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มองหลักสูตรผ่านกล้องดูดาว (Telescope) ซึ่งเป็นการมองภาพกว้างของหนึ่งหัวเรื่อง (Theme) แต่จะดูถึงรายละเอียดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่โยงใยกันอยู่ในหัวเรื่องนั้น นั่นคือ ครูผู้สอนวิชาต่าง ๆ ที่ต้องการสอนโดยบูรณาการเข้าด้วยกันก็จะเริ่มต้นด้วยการเลือกหัวเรื่องที่อยู่ในความสนใจมากที่สุด หลังจากนั้นก็จะกำหนดเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับหัวเรื่องที่ตั้งไว้แล้วครูแต่ละคนก็จะทำการสอนให้โยงใยเกี่ยวพันกับหัวเรื่องนั้นในเรื่องของความคิดรวบยอด (Concepts) หัวข้อ (Topics) และแนวความคิด (Ideas) อย่างเป็นระบบ

การบูรณาการรูปแบบนี้ค่อนข้างจะมีปัญหาในเรื่องของการหาหัวเรื่องที่น่าสนใจ และจะต้องทันสมัย รูปแบบการจัดกิจกรรมมีความจำเป็นต่อการจัดหลักสูตรแบบนี้มากเพราะกิจกรรมจะเป็นตัวนำให้นักเรียนได้เกิดทักษะตามที่กำหนดไว้และสอดคล้องกับหัวเรื่องที่ตั้งไว้ นอกจากนี้การสอนตามรูปแบบนี้ต้องสอนเป็นทีมจึงใช้เวลามากในการดำเนินการร่วมกัน เช่น สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ จะนำไปสู่การศึกษาทางวิทยาศาสตร์เรื่อง

การสร้างเครื่องจักรกลอย่างง่าย นำไปสู่การอ่าน-เขียนเกี่ยวกับนักประดิษฐ์ในการศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์ นำไปสู่การออกแบบการเขียนภาพเกี่ยวกับเครื่องจักรกลในการศึกษาด้านศิลปะ และนำไปสู่การสร้างแผนภูมิสายงาน (Flow chart) ในชั้นเรียนเกี่ยวกับการศึกษาด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

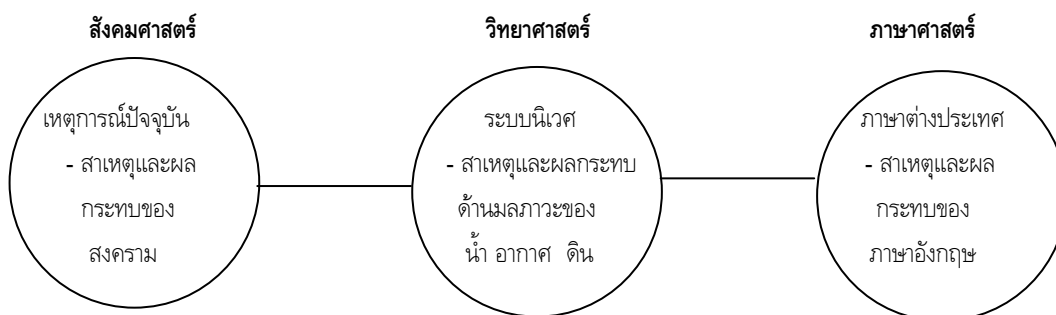
ภาพประกอบ 7 รูปแบบการโยงใย (Webbed Model)

2.4 รูปแบบการร้อยด้าย (Threaded Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบการบูรณาการที่มองหลักสูตรผ่านแว่นขยาย (Magnifying glass) นั่นคือ ขยายความคิดให้ใหญ่ขึ้น โดยการใช้ทักษะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาเพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาทั้งหมดในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่จะนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันด้วยหลักสูตรแม่บท (Metacurricular) รูปแบบนี้จะเป็นการร้อยโยงทักษะด้านความคิด ทักษะด้านสังคม ทักษะการเรียนรู้ การจัดการ เทคโนโลยี และวิธีการทางสติปัญญาในการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ เช่น “การพยากรณ์” เป็นทักษะหนึ่งที่ใช้ในการประเมินทางคณิตศาสตร์ การทำนายเหตุการณ์ปัจจุบัน การคาดการณ์แบบนวนิยายและการตั้งสมมติฐานในการทดลองวิทยาศาสตร์

ข้อดีของรูปแบบนี้ คือ สามารถโยงหรือบูรณาการได้ทีเดียหลาย ๆ วิชาเพียงแต่เลือกทักษะและกำหนดเนื้อหาในรายวิชาต่าง ๆ ที่จะนำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน สามารถตั้งเป้ากลุ่มทักษะด้านความคิด โดยจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว เมื่อทักษะด้านความคิดและทักษะทางสังคมได้ถูกเกี่ยวร้อยในเนื้อหา ครูอาจจะถามนักเรียนว่า “พวกเธอคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้” “กลุ่มของเธอทำงานได้ดีแค่ไหนใน

วันนี้” ซึ่งคำถามที่ใช้กระบวนการเหล่านี้มักจะขัดกันกับคำถามด้านเนื้อหาความรู้ เช่น “คำตอบของเธอคืออะไร” ตัวอย่างของการบูรณาการรูปแบบนี้ คือ

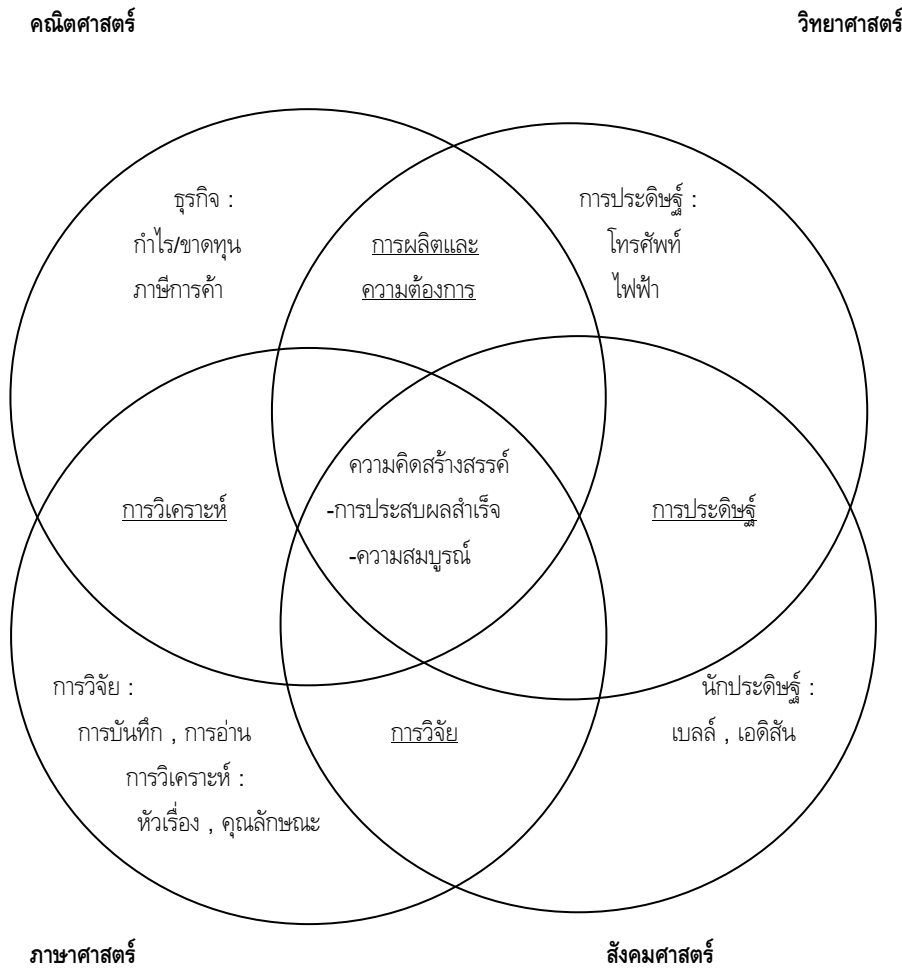

ภาพประกอบ 8 รูปแบบการร้อยด้าย (Threaded Model)

2.5 รูปแบบการบูรณาการ (Integrated Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบการบูรณาการที่มองหลักสูตรผ่านกล้อง Kaleidoscope คือ มีการเปลี่ยนแปลงมุมไปเรื่อย ๆ มีความหลากหลาย หัวข้อเรื่องทางวิชาการที่มีความสัมพันธ์กันจะถูกจัดเรียงไปเรื่อย ๆ โดยการซ้อนทับกันของความคิดรวบยอด รูปแบบที่ปรากฏ และการออกแบบ รูปแบบนี้เป็นวิธีที่มีการบูรณาการข้ามสาขาวิชาซึ่งจะหลอมรวมสาขาวิชาหลัก ๆ 4 วิชาโดยการซ้อนทับกันในเรื่องทักษะ, ความคิดรวบยอด และเจตคติที่เหมือนกันเป็นหลักในการบูรณาการ

การบูรณาการรูปแบบนี้ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า ทำให้สามารถประยุกต์ความคิดรวบยอดที่เกิดจากการโต้เถียงกันและจากข้อพิพาททางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และสังคมเข้าด้วยกันได้ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มักจะนำมาใช้เป็นกลยุทธ์ทางภาษา คือ ทักษะการอ่าน เขียน ฟัง และพูด แสดงตัวอย่างรูปแบบนี้ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 รูปแบบการบูรณาการ (Integrated Model)

(3) กลุ่มที่สาม : การบูรณาการภายในตัวผู้เรียนและการประสานกันระหว่างผู้เรียน (Within and across learners)

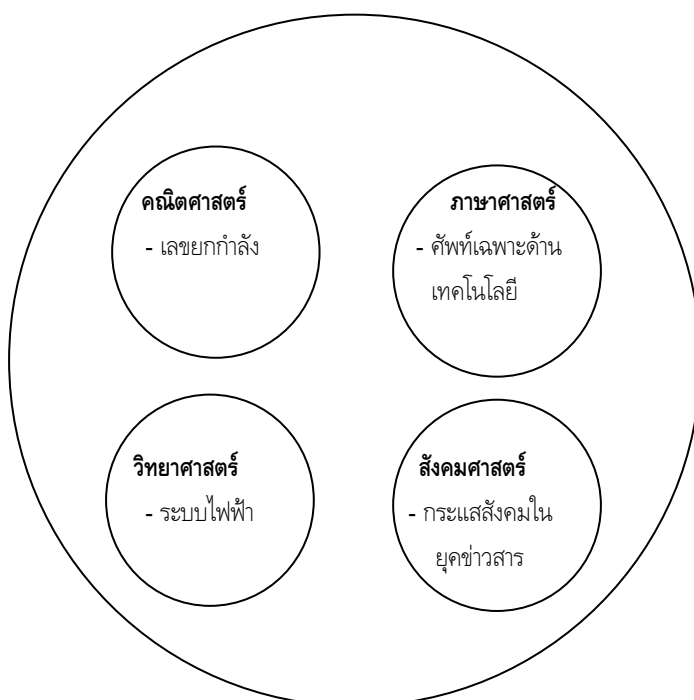
การบูรณาการภายในตัวผู้เรียนและการประสานกันระหว่างผู้เรียน ประกอบด้วย 2 รูปแบบ คือ

3.1 รูปแบบที่ขยายให้ใหญ่ขึ้น (Immersed Model)

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มองหลักสูตรผ่านกล้องจุลทรรศน์ (Microscope) ทำให้เห็นภาพที่ขยายใหญ่ขึ้น ซึ่งยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นหลักในการที่จะบูรณาการข้ามไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ โดยผ่านการมองจากความสนใจและการใช้ผู้เชี่ยวชาญ ในรูปแบบนี้การบูรณาการจะเกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนเองด้วยการสอดแทรกเล็กน้อยหรือไม่มีการสอดแทรกจากภายนอกเลย บทบาทของนักเรียนจะอยู่ในรูปของการเรียนรู้

ด้วยตนเอง (**Active learner** และ **Self-directed**) คือ ผู้เรียนจะเรียนในสิ่งที่ตัวเองสนใจและเกี่ยวข้อง โดยจะเป็นผู้หาความรู้ด้วยตนเอง ส่วนครูแทบจะไม่มีบทบาทเลย

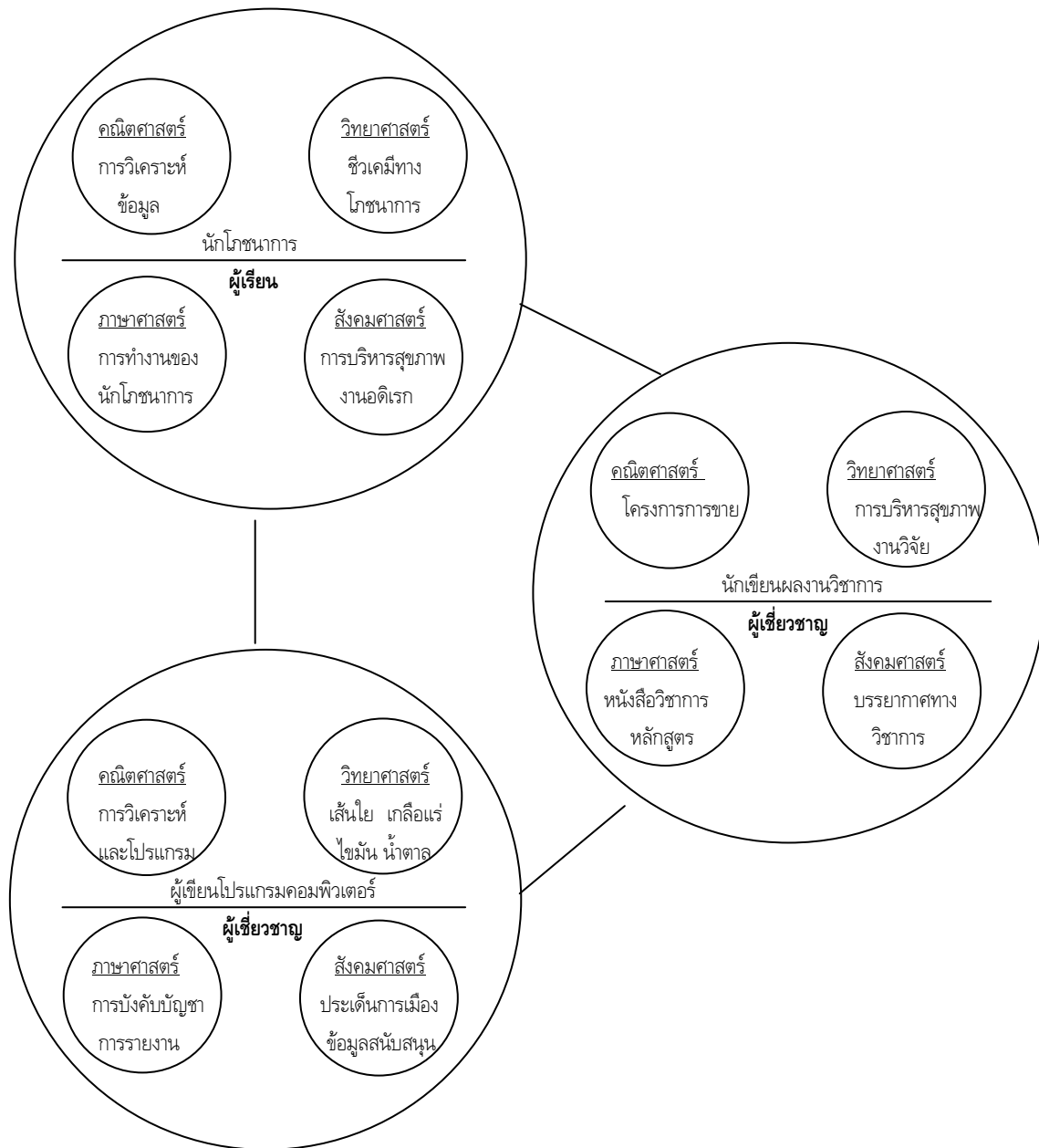
ผู้เรียนที่ได้รับความรู้อย่างกว้างขวางด้วยรูปแบบนี้กล่าวว่า “มันเป็นงานของความรักดูเหมือนว่าทุกสิ่งที่คุณเลือกจะสนใจด้วยความกระตือรือร้น และเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสาขาที่เลือกเรียน” ตัวอย่างนักศึกษาปริญญาเอกสาขาเคมีคนหนึ่งที่น่าสนใจและกระหายจะเรียนรู้โปรแกรมซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ ด้วยการบูรณาการตามรูปแบบนี้ ดังภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 รูปแบบที่ขยายให้ใหญ่ขึ้น (Immersed Model)

3.2 รูปแบบเครือข่าย (Networked Model)

รูปแบบนี้เป็นการมองหลักสูตรผ่านปริซึม(Prism) เป็นการสร้างสรรค์มิติอย่างหลากหลาย และเป็นการมองเฉพาะด้วยความชัดเจนคล้ายกับการพาดูขยทางโทรศัพท์ครั้งละ 3-4 สาย การบูรณาการในรูปแบบนี้ผู้เรียนเองเท่านั้นจะรู้ถึงความละเอียด ซับซ้อนและมิติต่าง ๆ เป็นการยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงความรู้จากวิชาหนึ่งไปยังวิชาอื่น ๆ โดยผ่านผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ เพื่อให้ได้ความรู้ในเรื่องที่สนใจมากยิ่งขึ้น ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 รูปแบบเครือข่าย (Networked Model)

นอกจากนี้ โรส และ ออลเซน (สุนทร สุนันท์ชัย. 2540 : 76 ; อ้างอิงจาก Ann Rose & Karen Olsen. 1993. The Way We Were The Way We Can Be : A Vision For The Middle School Through Integrated Thematic Instruction.) ได้อธิบายรูปแบบการดำเนินงานในการบูรณาการหลักสูตรสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1. การบูรณาการแบบวิชาเดี่ยว (Single Subject Integration) ซึ่งนำเสนอเนื้อหาของวิชาเพียงวิชาเดียวตามที่ปรากฏในชีวิตจริงและต้องการให้นักเรียนได้ใช้ทักษะในบริบทที่มีความหมาย
2. รูปแบบการประสานงาน (Coordinated Model) โดยครูสองคนหรือมากกว่าสอนวิชาเดียวกันแก่นักเรียนแบบต่างคนต่างสอนแต่ทำงานร่วมกันเพื่อให้ได้ทักษะและเนื้อหาที่พึงปรารถนา
3. รูปแบบหลักสูตรแกนแบบบูรณาการ (Integrated Core Model) โดยครูคนเดียวสอนหลายวิชาโดยมีวิชาแกนหนึ่งวิชา เช่น สอนวิชาภาษาร่วมกับเนื้อหาวิชาวิทยาศาสตร์หรือสังคมศึกษาในฐานะที่เป็นวิชาแกนโดยมีกิจกรรมสัมพันธ์กับวิชาแกนนี้ตลอดทั้งวัน
4. รูปแบบหลักสูตรแกนคู่แบบบูรณาการ (Integrated Double Core Model) โดยครูสองคนสอนนักเรียนกลุ่มเดียวโดยมีวิชาแกน 2 วิชา
5. รูปแบบหลักสูตรแกนแบบสมบูรณ์ในตัว (Self Contained Core Model) ครูคนหนึ่งซึ่งสามารถสอนได้หลายวิชา จะสอนทักษะและเนื้อหาทุกอย่างภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน

สำหรับการบูรณาการหลักสูตร เมื่อพิจารณาตามเนื้อหาที่นำมาบูรณาการ สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ (UNESCO, 1981 : 12 – 20)

1. การบูรณาการเนื้อหาวิชาอย่างกว้าง ๆ (Integration by Broad Field of Subject Areas) หมายถึง การเอาเนื้อหาวิชา 2 วิชาหรือมากกว่าที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดรวมเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นเนื้อหาวิชาใหม่ในลักษณะกว้าง ๆ เช่น หลักสูตรวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป ได้พยายามบูรณาการวิชาฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยาเข้าด้วยกัน หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาได้บูรณาการวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จริยธรรม อารยธรรม และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกัน และหลักสูตรวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาซึ่งเป็นการบูรณาการเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน คือ วิชาวิทยาศาสตร์และวิชาสังคมศึกษาเข้าด้วยกัน เป็นต้น การบูรณาการในลักษณะดังกล่าวนี้จะเป็นการเน้นเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject-centered) มากกว่าการบูรณาการการเรียนรู้ในห้องเรียนให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน ดังนั้น การบูรณาการลักษณะนี้อาจจะไม่ก่อให้เกิดผลของการบูรณาการหลักสูตร หากไม่ได้จัดวิธีการในการนำความรู้และทักษะจากเนื้อหาวิชามาใช้เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ในเรื่องนั้น ๆ

2. การบูรณาการโดยหัวเรื่องและโครงการ (Integration by Themes and Project) หมายถึง การบูรณาการความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การบูรณาการลักษณะนี้ เนื้อหายังคงอยู่ในหลักสูตรโดยการจัดลำดับโครงการ ในการเรียนรู้ที่ใช้โครงการเป็นพื้นฐานนั้นจะเป็นการดำเนินกิจกรรมภายใต้หัวเรื่องหนึ่งหัวเรื่องใดที่เป็นอิสระโดยการสำรวจ การสืบค้น และมีประสบการณ์ตรงกับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ภายใต้ข้อเท็จจริงที่จำเป็น การบูรณาการโดยโครงการมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากสำหรับผู้เรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาระบวนการคิด เช่น การสังเกต การจำแนก การจัดจำพวก การใช้เวลาในการทำงานต่าง

ๆ อย่างสัมพันธ์กัน การตีความ การพิสูจน์ การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การควบคุมตัวแปร การอ้างอิง การสื่อความหมาย การหาแนวทางในการแก้ปัญหา เป็นต้น

3. การบูรณาการบนพื้นฐานของความสนใจและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน (Integration by Interests and Concern of Learners) หมายถึง เป็นการพัฒนาหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้บนพื้นฐานของแนวทางการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของผู้เรียน ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาของสังคม เช่น มลภาวะ ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่เหมาะสม ภาวะสิ่งแวดล้อมที่ทำให้สุขภาพของคนในชุมชนไม่ดี เป็นต้น แนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ต้องการศักยภาพจากเนื้อหาวิชาในสาขาต่าง ๆ ดังนั้นการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของผู้เรียนจึงต้องมีการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าในหลักสูตร

รูปแบบการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรทั้ง 3 รูปแบบมีแนวคิดร่วมกัน คือจะต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและประสบการณ์จริงของผู้เรียน หลักสูตรบูรณาการจึงนำไปสู่ความเข้าใจและความรู้สึกซาบซึ้งของผู้เรียนในเรื่องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม มนุษยชาติ และสังคม อย่างไรก็ตาม ในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอน และการกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนบนพื้นฐานของความ ต้องการ ความสนใจ และวุฒิภาวะของผู้เรียน จะต้องพิจารณาความต้องการและศักยภาพของสถานศึกษาประกอบด้วย

ปัญหาอุปสรรครวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์นั้นจะผสมผสานกัน มิได้แยกออกเป็นส่วน ๆ มนุษย์จำเป็นต้องใช้ทักษะหลายประการในการเรียนรู้จากประสบการณ์ รวมทั้งในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต แต่การที่โรงเรียนเน้นการสอนแยกเนื้อหาวิชา จะทำให้การเรียนนั้นไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของนักเรียน เพราะเด็กมองไม่เห็นความเชื่อมโยงของสิ่งที่เรียนกับสิ่งที่เป็นไปในชีวิตจริงนอกโรงเรียน ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบของการบูรณาการหลักสูตรจะสอดคล้องกับชีวิตจริงของเด็กมากกว่า เพราะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจ และสามารถหาแนวทางในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ดีกว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นรายวิชาเดี่ยวๆ โดยจะช่วยให้เด็กเข้าใจและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ทั้งยังกระตุ้นเด็กให้เป็นผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ เนื่องจากเขาสามารถจะนำเนื้อหาและทักษะที่เรียนไปใช้ในชีวิตจริง และเป็นการส่งเสริมผู้เรียนให้มีโอกาสใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถ ตลอดจนทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะ กระบวนการ และเนื้อหาสาระไปพร้อมกัน และที่สำคัญในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและตลอดเวลา หลักสูตรบูรณาการจึงช่วยให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธำรง บัวศรี. (2542). **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- สุนทร สุพันธ์ชัย. (2540). “การศึกษาแบบบูรณาการ (Integrative Education),” **คู่มือฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนหน่วยบูรณาการวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พูนสุข อุดม. (2546). **การพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์แบบพหุวิทยาการร่วมกับวิชาคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ตรัง**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. (วิทยาศาสตร์ศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- Fogarty, Robin. (1991a). **The Mindful School : How to Integrate the Curricula**. Illinois : IRI/SkyLight Training and Publishing.
- . (1991b, October). “Ten Ways to Integrate Curriculum,” **Educational Leadership**. 49(2) : 61 - 65.
- Fraze, Bruce M. & Rudnitski, Rose A. (1995). **Integrated Teaching Methods : Theory, Classroom Applications, and Field-based Connections**. Albany, New York : Delmar Publishers.
- Jacobs, Heidi Hayes. (1989). “Design Options for an Integrated Curriculum,” **In Interdisciplinary Curriculum : Design and Implementation**. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development.
- Oliva, Peter F. (1992). **Developing the Curriculum**. New York : Harpers Collins.
- UNESCO. (1981). “Integrating Subject Areas in Primary Education Curriculum,” **Report Finalization Meeting**. Bangkok : 9-15 December 1981.

การพัฒนาตนเองกับการศึกษาตามอัธยาศัย

ดร. วีรจักร สุปัญญะ*

การพัฒนาตนเอง

ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาตนเอง

The American Heritage® Dictionary of the English Language (2004) ให้ความหมายของคำว่า 'self – development' ไว้ว่าหมายถึง “development of one's capabilities or potentialities.” และยังให้ความหมายของคำว่า 'personal development' และ 'personal growth' ซึ่งมีนัยเดียวกันกับ 'self - development' ไว้ดังนี้

“The term may refer to traditional concepts of education or training, but it is also associated with the New Age movement through professional development business trainers who offer counselling and coaching of personal transformation and "inner pathways" to solve social and psychological issues.

To understand this further: a man can have different personalities (at home / at office / at parties etc) but his personal self is one and cannot differ on each occasion. When someone is referring to personal development then he is meaning a full and total transformation from deep within and not just a temporary personality change for the occasion alone.” (<http://www.answers.com/topic/personal-development>)

ความหมายจากพจนานุกรมดังกล่าว สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของบุคคล ซึ่งในปัจจุบันนอกจากความหมายของการพัฒนาตนเองจะมีนัยถึงการศึกษาก่อนหรือการฝึกอบรมแล้ว ยังกินความรวมถึงการพัฒนาตนเองเพื่อการพัฒนาวิชาชีพในเชิงธุรกิจ ตลอดจนกระบวนการที่เป็นความพยายามของบุคคลในการแก้ปัญหาทางสังคมและจิตวิทยาของตนเองอันเป็นผลจากการมีบทบาทต่าง ๆ ของบุคคลนั้น ๆ ในสังคมอีกด้วย แต่สิ่งที่สำคัญก็คือ การพัฒนาตนเอง เป็นการปรับเปลี่ยนที่มีลักษณะถาวรเกิดขึ้นจากส่วนลึกภายในตัวของบุคคล มิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพชั่วคราวตามสถานการณ์เท่านั้น

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

นอกจากนี้ความหมายที่พจนานุกรมนี้ให้ไว้ยังกล่าวถึง 'potentialities' ซึ่งแปลว่า 'ศักยภาพ' และคำว่า 'ศักยภาพ' นี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548 : <http://rirs3.royin.go.th/ridictionary/lookup.html>) ให้ความหมายว่าหมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้

ศักยภาพของบุคคลจึงยังไม่ใช่ความสามารถที่บุคคลแสดงออกมา แต่น่าจะหมายถึง คุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้น ๆ โดยบุคคลจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่คุณสมบัติเหล่านั้นอาจจะนำออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่งนำมาพัฒนาและใช้เพื่อให้ปรากฏเป็นผลอย่างหนึ่งอย่างใดออกมา ซึ่งการนำ "ศักยภาพ" หรือคุณสมบัติที่มีอยู่ออกมาใช้ให้ปรากฏผลเช่นนี้น่าจะเป็นความหมายของ "ความสามารถ"

Human Resource Development Council, the United States of America (2004 : <http://www.humtech.com/opm/grtl/ILS/ils8.cfm>) กล่าวถึงการพัฒนาตนเองว่า Self - development is taking personal responsibility for one's own learning and development through a process of assessment, reflection, and taking action ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลรับผิดชอบการเรียนรู้และพัฒนาความก้าวหน้าของตนเองโดยใช้กระบวนการประเมิน สะท้อนความคิด และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

The Information Services and Technology (IS&T) Department, Massachusetts Institute of Technology (2004 : <http://web.mit.edu/ist/competency/tldev/self-development.htmlX>) กล่าวถึงการพัฒนาตนเองว่า Self - development means investigating new perspectives, attitudes, and behaviors, and taking steps to evaluate and improve one's own performance ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลแสวงหามุมมอง ทักษะ และพฤติกรรมใหม่ ๆ ตลอดจนประเมินและปรับปรุงการกระทำของตนเองตามลำดับขั้นตอน

อัญญา ศรีสมพร (2548 : <http://elearning.spu.ac.th/allcontent/hrm483/text/01.htm>) กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การเสริมสร้างตนเองให้บรรลุมุ่งหมายแห่งชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิทธิของผู้อื่น เป็นการสร้างสรรค์ พัฒนาชีวิตและการงานของตนให้สูงเด่น มีคุณประโยชน์และมีความสุข จะเห็นได้ว่า การพัฒนาตนให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และมีสภาพของชีวิตที่ดีขึ้นเป็นสิ่งที่ทุกคนมุ่งมาดปรารถนา สำหรับจุดหมายแห่งชีวิตของบุคคลนั้นอาจมีดังต่อไปนี้

- การพึ่งตนเองและเลี้ยงตนเองได้
- การประสบความสำเร็จในชีวิตการงาน
- การทำประโยชน์แก่สังคม

วัชรินทร์ ทองธีระ (2548 : http://www.geocities.com/mpa16_nida/Sujitra620.doc) ได้สรุปความหมายที่ สุจิตรา ธานันท์ ให้ไว้เกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ว่า การพัฒนาตนเองประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ คือ

1. การเสริมสร้างตนเองให้บรรลุ จุดมุ่งหมาย ของชีวิตตนโดยไม่เบียดเบียนสิทธิของคนอื่น
2. การเสริมสร้างให้การพัฒนาชีวิตและการพัฒนาของตนเอง สูงเด่น มีคุณประโยชน์และมี
ความสุข
3. การบรรลุจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ
 - 3.1 การพึ่งตนเอง
 - 3.2 ประสบความสุขในชีวิตการทำงานได้
 - 3.3 ทำประโยชน์ให้แก่สังคม

จากความหมายดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. ความหมายในเชิงกระบวนการ ซึ่งได้แก่ การแสวงหาความเจริญเติบโต ความก้าวหน้า ให้แก่ตนเองของบุคคล ด้วยตัวของตัวเอง เพื่อการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม ด้วยความหมายนี้ การพัฒนาตนเองของบุคคลจึงประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

- 1.1 ความต้องการ แรงจูงใจ และเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง
- 1.2 ความรับผิดชอบต่อตนเองในการนำตนเองสู่เป้าหมาย
- 1.3 ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นในการนำตนเองสู่เป้าหมาย
- 1.4 การลงมือดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย
- 1.5 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย
- 1.6 การวิเคราะห์และประเมินการพัฒนาตนเอง
- 1.7 การใช้ประโยชน์จากผลการพัฒนาตนเอง

2. ความหมายในเชิงผลสำเร็จ ซึ่งได้แก่ ความเจริญเติบโต ความก้าวหน้า อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนตนเองอย่างถาวรของบุคคล ทั้งที่เกิดจากกระบวนการทางการศึกษาหรืออบรม หรือที่เกิดจากแรงจูงใจภายในของตนเอง

ปรัชญา ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง

โดยที่การพัฒนาตนเอง เป็นการที่บุคคลแสวงหาความเจริญ ความก้าวหน้า ให้แก่ตนเอง ด้วยตัวของตัวเอง เพื่อการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาตนเองมีที่มาจากแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาสาขาอัตภาวะนิยม (Existentialism)

ปรัชญากลุ่มอัตภาวะนิยม เชื่อว่า โลกนี้เป็นโลกของสภาวะการณ์ที่มีอยู่ของสรรพสิ่งทั้งหลาย มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการเลือกและการกำหนดความรู้ความจริง ดังนั้น มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะวินิจฉัยว่า สิ่งใด เป็นสิ่งที่มีความรู้และความจริงที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ตนเอง (วิจิตร ศรีสอ้าน 2545: 260 - 261)

2. ทฤษฎีพฤติกรรมกลุ่มมานุษยนิยม (Humanism)

นักมานุษยนิยมเชื่อว่า มนุษย์มีธรรมชาติเป็นคนดี มีเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง มีความต้องการ มีศักยภาพและมีความรับผิดชอบที่จะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่ตนจะเป็นไปได้ และ พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากการเลือกรับรู้ของตนเอง (ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ 2544 : 20 – 24)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning)

สรราชต์ ท่อไพศาล (2548 : http://ftp.spu.ac.th/spu1/xxlesson9_files/sunrat.htm) ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบนำตนเองของนักทฤษฎีและนักการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ดิกสัน (Dixon. 1996) อีเลียสและมาเรียม (Elias and Merriam. 1980) โนวอลล์ (Knowles. 1975) สเคเจอร์ (Skager. 1978) กริฟฟิน (Griffin. 1993) ทองจันทร์ หงส์ลดาธรมภ์ (2531) และรุ่ง แก้วแดง (2540) มีประเด็นสำคัญโดยสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีกลุ่มมานุษยนิยม ซึ่งมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดี มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สามารถหาทางเลือกของตนเอง มีศักยภาพและพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างไม่มีขีดจำกัด มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การเรียนรู้แบบนำตนเองจึงเป็นกระบวนการศึกษาหาความรู้ที่เป็นแบบเฉพาะของบุคคล

4. แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ของบุคคล (Learning Styles and Learning Patterns)

มีคำ 2 คำ ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการเรียนรู้ของบุคคล ได้แก่ คำว่า 'Learning Styles' ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า 'ลีลาการเรียนรู้' และ 'Learning Patterns' ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า 'แบบแผนการเรียนรู้' ซึ่งในบางครั้ง คำทั้ง 2 คำนี้อาจจะใช้แทนที่กันได้ แต่ทั้ง 2 คำก็มีลักษณะเฉพาะต่างกัน

Litzinger & Osif (1992 : <http://www.cyg.net/~jblackmo/diglib/styl-a.html>) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำว่า ลีลาการเรียนรู้ 'learning styles' ว่า เป็นวิธีการต่าง ๆ ที่เด็กและผู้ใหญ่ใช้ในการคิด และเรียนรู้ กล่าวคือ เป็นชุดของพฤติกรรมหรือแนวทางที่เด็กและผู้ใหญ่พัฒนาขึ้นและใช้อย่างต่อเนื่องคงที่ในการเรียนรู้ ซึ่งพฤติกรรมหรือแนวทางเช่นนี้สามารถพิจารณาตามกระบวนการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. กระบวนการรับความรู้ (Cognition) – บุคคลรับความรู้ได้อย่างไร
2. กระบวนการทำความเข้าใจกับความรู้ที่ได้รับ (Conceptualization) – บุคคลประมวลเชื่อมโยง สร้างความรู้ใหม่จากข้อมูลอย่างไร

3. กระบวนการทางเจตคติ (Affective) – การจูงใจ การตัดสินใจ ค่านิยม สภาวะอารมณ์มีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลอย่างไร

The FreeDictionary.com (2004 : <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/learning+styles>) กล่าวถึง สติกาการเรียนรู้ หรือ 'Learning styles' ว่า หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ โดยที่บุคคลส่วนใหญ่มักมีวิธีการที่ตนเองชอบใช้ในการมีปฏิสัมพันธ์ รับ และประมวลสิ่งเร้าหรือข้อมูล และได้ให้ตัวอย่างการจำแนกสติกาการเรียนรู้ตามแนวคิดที่ได้มีการนำเสนอไว้ เช่น

1. Visual, Aural, Kinesthetic (VAK หรือ VARK) ประกอบด้วย

- 1.1 เรียนรู้จากภาพ (visual - learn by seeing)
- 1.2 เรียนรู้จากเสียง (aural or audial - learn by hearing)
- 1.3 เรียนรู้จากการอ่าน / เขียน (reading/writing - learn by processing text)
- 1.4 เรียนรู้จากการเคลื่อนไหวหรือการปฏิบัติ (kinesthetic or practical - learn by

doing)

2. Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) ประกอบด้วย

- 2.1 เรียนรู้ด้วยการแสดงออก / ไม่แสดงออก (Extroverted/Introverted)
- 2.2 เรียนรู้ด้วยการหยั่งรู้ / ด้วยการสัมผัส (Intuitive/Sensing)
- 2.3 เรียนรู้ด้วยการคิด / ด้วยความรู้สึก (Thinking/Feeling)
- 2.4 เรียนรู้พิจารณาตัดสิน / ด้วยการรับรู้ (Judging/Perceiving)

3. Gardner's Multiple Intelligences ประกอบด้วยความสามารถในการเรียนรู้ด้านต่างๆ

ดังนี้

- 3.1 การเรียนรู้ด้านคำพูด / ภาษา (Verbal/Linguistic)
- 3.2 การเรียนรู้ด้านตรรกะ / คณิตศาสตร์ (Logical/Mathematical)
- 3.3 การเรียนรู้ด้านดนตรี (Musical)
- 3.4 การเรียนรู้ด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial)
- 3.5 การเรียนรู้ด้านร่างกาย / การเคลื่อนไหว (Bodily/Kinesthetic)
- 3.6 การเรียนรู้ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal)
- 3.7 การเรียนรู้ด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal)
- 3.8 การเรียนรู้ด้านธรรมชาติวิทยา (Naturalist)

3.9 การเรียนรู้ด้านปรากฏการณ์ (Existentialist)

เพ็ญสุดา จันทร (2541 : 16) กล่าวถึง ลีลาการเรียนรู้ (ผู้เขียนเรียกว่า ‘แบบการเรียนรู้’) สรุปได้ว่าเป็นลักษณะวิธีการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ที่ประกอบด้วยการรับรู้ ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ และการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนใช้ปฏิบัติเป็นประจำในการเรียนรู้ หรือเป็นลักษณะวิธีการที่ผู้เรียนชอบใช้ในการเรียนอย่างค่อนข้างคงที่ เป็นการอธิบายว่า ผู้เรียนเรียนอย่างไร

ส่วนแบบแผนการเรียนรู้ ‘Learning Patterns’ นั้น เป็นการประมวลลีลาการเรียนรู้แบบต่าง ๆ และสรุปเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้หรือทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่ง The University of Malta (2004 : <http://www.educ.um.edu.mt/lml/page.asp?pid=19>) ได้นำเสนอแบบแผนการเรียนรู้ไว้ 4 แบบ ดังตารางต่อไปนี้

แบบการเรียนรู้	ลักษณะของผู้เรียน
เรียนรู้แบบรวบยอด The Confluent Pattern	<ul style="list-style-type: none"> ● ชอบความท้าทาย ชอบความแปลกใหม่ กล้าเสี่ยง ชอบการริเริ่ม ประยุกต์ ไม่กลัวความล้มเหลว
เรียนรู้แบบปฏิบัติการ The Technical Pattern	<ul style="list-style-type: none"> ● ชอบลงมือปฏิบัติ ชอบทำงานคนเดียว ชอบวิเคราะห์รูปแบบและหน้าที่ของสิ่งต่าง ๆ แสดงสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยการแสดงทักษะ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง
เรียนรู้แบบรายละเอียด The Precise Pattern	<ul style="list-style-type: none"> ● ชอบข้อมูล ชอบรายละเอียด ชอบอ่าน / เขียน ชอบซักถาม
เรียนรู้แบบขั้นตอน The Sequential Pattern	<ul style="list-style-type: none"> ● ชอบทำงานตามขั้นตอน ชอบวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ชอบทำงานตั้งแต่ต้นจนเสร็จโดยไม่ถูกรบกวน

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาตนเองมีพื้นฐานมาจากความต้องการของบุคคลที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายที่ตนเองเห็นว่ามีคุณค่าตามที่ตนเองกำหนดไว้ และกระบวนการที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายนั้น เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนเห็นว่าเหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาตนเองมีนัยถึงการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านของความต้องการ แรงจูงใจ ตลอดจนวิธีการที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้อันเป็นแบบฉบับเฉพาะตนของบุคคลแต่ละคน

กระบวนการพัฒนาตนเอง

ทองจันทร์ หงส์ลดารมภ์ (2531. ; อ้างถึงใน สรรวัชต์ ห่อไพศาล. 2548 : http://ftp.spu.ac.th/spu1/xxlesson9_files/sunrat.htm) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนริเริ่มแสวงหา องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเอง โดยจะอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ซึ่งบุคคลริเริ่มดำเนินการตามขั้นตอน ต่อไปนี้

1. การหาความจำเป็นของการเรียนรู้ของตน (Learning Needs)
2. การตั้งเป้าหมายของการเรียนรู้ (Learning Goals)
3. การแสวงหาแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวัสดุและเป็นบุคคล (Learning Strategies)
4. การเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน (Learning Strategies)
5. การประเมินผลการเรียนรู้ของตน (Learning Evaluation)

รุ่ง แก้วแดง (2540. ; อ้างถึงใน สรรวัชต์ ห่อไพศาล: http://ftp.spu.ac.th/spu1/xxlesson9_files/sunrat.htm) ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่เรียนรู้แบบนำตนเอง นั้นจะต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้

- ในส่วนของแรงจูงใจ จะต้องตอบคำถามว่า “ฉันต้องการอะไร”
- ในส่วนของเป้าหมาย จะต้องตอบคำถามว่า “เมื่อไปถึง ณ จุดนั้น จะเป็นอย่างไร”
- ในส่วนของภารกิจ จะต้องตอบคำถามว่า “ฉันต้องทำอะไร เพื่อให้ไปถึง ณ จุดนั้น”
- ในส่วนของบริบท จะต้องตอบคำถามว่า “ฉันต้องใช้ทรัพยากรอะไร”
- ในส่วนของความสามารถจะต้องตอบคำถามว่า “ฉันมีความสามารถทำอะไรได้บ้าง”
- ในส่วนของยุทธศาสตร์ จะต้องตอบคำถามว่า “แล้วฉันจะต้องทำอะไรจึงจะประสบความสำเร็จ”

ความสำเร็จ”

ณรงค์วิทย์ แสนทอง (2548 : <http://www.hrcenter.co.th/HRKnowView.asp?id=38>)

กล่าวว่า การพัฒนาตนเองเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างแรงจูงใจในชีวิตของบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดในการพัฒนาแบบนี้ คือ ตัวบุคคลนั่นเอง และถ้าบุคคลมีแรงจูงใจในชีวิตแล้ว ผู้ที่ได้รับประโยชน์ในลำดับต่อมาก็คือ ตัวองค์กร การพัฒนาแนวทางนี้จะเน้นการค้นหาตัวเอง การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของตัวเอง การกำหนดเป้าหมายในชีวิต การกำหนดแนวทางไปสู่เป้าหมาย รวมถึงการจัดทำแผนการดำเนินชีวิตที่เป็นรูปธรรม พูด่างๆ คือ สอนบุคคลให้บริหารชีวิตของตัวเองก่อนนั่นเอง ถ้าบุคคลมีแผนการบริหารชีวิตที่ดีแล้ว บุคคลเหล่านั้นย่อมสามารถเชื่อมโยงเป้าหมายชีวิตเข้าสู่เป้าหมายในการทำงานขององค์กรได้ไม่ยากนัก

Vexen Crabtree (2004 : <http://www.vexen.co.uk/self/development.html>) เสนอว่าการพัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรมีขั้นตอนดังนี้

1. การทำความรู้จักตนเอง เพื่อรู้จักจุดเด่น จุดด้อย ลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง โดยใช้ข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ

- 1.1 การวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น
- 1.2 การวิเคราะห์ตนเอง
2. การพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการแสวงหาประสบการณ์และการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการดังนี้
 - 2.1 การสร้างความมั่นใจในตัวเอง
 - 2.2 การทำความเข้าใจผู้อื่น
 - 2.3 การรักษาสภาพร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์
 - 2.4 การลดความต้องการทางวัตถุให้อยู่ในระดับพอดี
 - 2.5 การวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจกับเงื่อนไขและค่านิยมทางสังคม
 - 2.6 การคิดสงสัยใคร่รู้
 - 2.7 การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน
 - 2.8 การมีความกล้าในการคิด กล้าพูด กล้าทำ
 - 2.9 การกำหนดเป้าหมายและแผนในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง

จากแนวทางในการพัฒนาตนเองที่มีผู้เสนอไว้ดังกล่าว พบว่า กระบวนการพัฒนาตนเองประกอบด้วยสิ่งที่สำคัญ 5 ส่วน คือ

1. **การทำความเข้าใจตนเอง** ซึ่งได้แก่ การวิเคราะห์ความต้องการ ความสามารถ และคุณลักษณะประจำตัวของตนเอง
2. **การทำความเข้าใจสภาพแวดล้อม** ซึ่งได้แก่ การวิเคราะห์สภาพสังคมและการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อมองเห็นความต้องการจำเป็นในการเสริม เติมเต็มความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในสภาพแวดล้อมที่ตนเองต้องเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย
3. **การกำหนดเป้าหมายและวางแผนการพัฒนาตนเอง** ซึ่งได้แก่ การกำหนดลำดับความต้องการกำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง ตลอดจนการเลือกวิธีการหรือช่องทางที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายนั้น
4. **การปฏิบัติการพัฒนาตนเอง** ซึ่งได้แก่ การดำเนินการพัฒนาตนเองด้วยวิธีการหรือช่องทางที่กำหนดไว้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ
5. **การประเมินการพัฒนาตนเอง** ซึ่งได้แก่ การพิจารณากระบวนการพัฒนาตนเองว่าสามารถนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเป้าหมายหรือวิธีการที่จะให้การพัฒนาตนเองบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น

การศึกษาตามอัธยาศัย

ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 83) ให้ความหมายของ การศึกษาตามอัธยาศัย ว่า หมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนและไม่มีการสอบเรียนที่เหน็ดเหนื่อย ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาสามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในช่วงวัยตลอดเวลา

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2544 : 37 – 40) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การที่บุคคลใช้วิธีการที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับและสร้างเสริมประสบการณ์ของตนเองด้วยตัวของตัวเอง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. มปป. : 9) ได้กล่าวถึง การศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ในมาตรา 15 ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความ สนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคมสภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544 : 19 – 23) กล่าวว่า การทำความเข้าใจการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจะ ได้พิจารณาประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งตามแต่สถานการณ์จะพาไปสถานการณ์แห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่จำกัดสถานที่ อายุ กลุ่ม รูปแบบ หรือวิธีการเรียนรู้
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ จะเป็นบุคคลวัตถุ สิ่งของ สถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เช่น เรียนจากพ่อแม่ เรียนจากการทดลองทำ เรียนจากการสัมผัสวัสดุ สิ่งของ สื่อ ฯลฯ การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้น ณ จุดหนึ่ง ภายในใจของบุคคลเป็นจุด “จุด” ที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการภายใน
3. ลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัย โดยทั่วไปมีลักษณะเฉพาะที่
 - เป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการสนทนา (Conversation Base)
 - ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับแต่เลือกที่จะเรียนรู้หรือไม่เรียน จะเรียนเรื่องใด และพอเพียงแล้วหรือยัง
 - การเรียนรู้คาดหมายล่วงหน้าไม่ได้ (Unpredictable) บางสถานการณ์เกิดการเรียนรู้ แต่บางสถานการณ์ไม่เกิดการเรียนรู้ บางคนเกิดการเรียนรู้ แต่ในสถานการณ์เดียวกัน บางคนไม่เกิดการเรียนรู้

- การประเมินผลอยู่ที่ตัวผู้เรียนเองเป็นสำคัญ แต่บางกรณีขึ้นอยู่กับบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย ที่จะยอมรับความรู้ที่เกิดขึ้นแต่ไม่มีรูปแบบการประเมินที่ชัดเจนแน่นอน

4. ผลของการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น มีอยู่โดยไม่รู้ตัวเพราะเป็นการสั่งสมมาทีละเล็กทีละน้อยไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลของการเรียนรู้เป็นอย่างไรจนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตจริงการประเมินจึงทำได้ไม่ง่าย เพราะคุณค่าของผลการเรียนรู้ตามอัธยาศัยไม่ใช่สิ่งที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ต่อได้มากเท่ากับการนำไปใช้ในชีวิตจริง

5. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นเพียงการจัดการให้บุคคลเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยการจัดสภาพแวดล้อม บัณฑิตเกื้อหนุนบรรยากาศ สถานการณ์ให้บุคคลได้เรียนรู้

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยจึงอาจพิจารณาได้จาก 2 มุมมอง ได้แก่

1. จากมุมมองของผู้เรียน การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นจากตัวของผู้เรียนเอง โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย และผลของการเรียนรู้เกิดจากหรือเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน

2. จากมุมมองของผู้จัดการศึกษา การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ใช้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และสื่อต่างๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมายต่างๆ เป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ การทำงาน การดำรงชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2544 : 39 - 40) ได้ประมวลลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาศัยการเทียบเคียงกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยมีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นเหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทนระบบ แต่รู้ว่ามีอยู่เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. 2544)

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่มีหลายสถานการณ์ จึงมีหลายวัตถุประสงค์และไม่จำเป็นต้องเป็นวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเท่านั้น

3. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระบบอื่น ๆ อย่างไม่สามารถแยกออกให้ชัดเจนได้ กล่าวคือ บุคคลสามารถใช้การศึกษาตามอัธยาศัยระหว่างการเรียนในระบบไปพร้อม ๆ กัน (วิคิน คิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบูรณ์. 2544)

4. การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาที่มีหลากหลายรูปแบบและใช้วิธีที่ไม่เป็นทางการ (Multi forms) ต่าง ๆ ได้ไม่จำกัด

5. การศึกษาตามอัธยาศัยไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาเรียน (สุมาลี สังข์ศรี. 2544)

6. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการปล่อยอิสระตามอัธยาศัย ดังนั้นการประเมินผลจึงอยู่ที่ผู้เรียนเอง ผู้เรียนอาจจะรู้ตัว แต่สิ่งสมสิ่งที่ได้รู้ไว้จนมีการนำไปใช้จึงเกิดการเรียนรู้ (วิศน์ ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544)

7. การศึกษาตามอัธยาศัยสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต (Life orientation) เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัส หรือมีปฏิริยาต่อสภาพแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละวัน รวมทั้งการเลือกรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยในการดำเนินชีวิต ตั้งแต่ การเลี้ยงดูกันในครอบครัว การทำงาน หรือการสร้างหรือประสบประสบการณ์ในแต่ละวัน (วิศน์ ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544)

8. การศึกษาตามอัธยาศัยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่อาจเกิดขึ้นได้ แต่อาจไม่มีผลเหมือนเดิม (ชัยยศ อิมสุวรรณ์ 2544)

9. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการอุบัติขึ้น อาจโดยจงใจหรือไม่จงใจ ไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ (Accidental and Unpredictable) ไม่สามารถระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียนที่เหมือนกันได้ ทุกส่วนและทุกครั้ง บางครั้งอาจไม่มีผลใด ๆ เกิดขึ้น

10. การศึกษาตามอัธยาศัยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้และความหมายจากปัจจัยเอื้อในการเรียนรู้

11. การศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะของการอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรม เป็นการไม่ผูกพันแต่เต็มใจที่จะเรียนรู้

12. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นทุกช่วงวัยต่อเนื่องไปตลอดชีวิต (From Womb to Tomb) จากการประมวลลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งอยู่บนฐานคติ 4 ด้านต่อไปนี้

1. ฐานคติด้านความรู้ ประกอบด้วย

- 1.1 ความรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา
- 1.2 ความรู้เกิดจากกิจกรรมและความสนใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล
- 1.3 ความรู้เกิดขึ้นได้ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ
- 1.4 ความรู้ไม่จำเป็นต้องสนองตอบวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเสมอไป
- 1.5 ความรู้ไม่จำเป็นต้องจัดเป็นรายวิชา อาจอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ

1.6 ความรู้อาจจัดขึ้นแบบมีแผนกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยผู้จัด หรืออาจเกิดขึ้นจากตัวบุคคลเองโดยไม่ตั้งใจก็ได้

2. ฐานคติด้านจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบายอาจเกิดขึ้นจากผู้จัด จากตัวบุคคล หรือจากกลุ่มบุคคลก็ได้

2.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบายอาจเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมในการศึกษา การทำงาน หรือการดำรงชีวิตก็ได้

3. ฐานคติด้านการจัดการ ประกอบด้วย

3.1 การจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายมุ่งที่การอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามความสนใจ และที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

3.2 การจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายมุ่งที่การสร้างปัจจัยหรือแหล่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ

4. ฐานคติด้านการเรียนรู้ ประกอบด้วย

4.1 บุคคลมีแบบและวิธีการเรียนรู้เป็นของตนเอง

4.2 บุคคลมีวิธีการประเมินผลการเรียนรู้เป็นของตนเอง

รูปแบบและประเภทของการศึกษาตามอรรถาธิบาย

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2544 : 47 - 58) กล่าวว่า การศึกษาตามอรรถาธิบายมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีกำหนด และแบบแผนที่ชัดเจนเหมือนการศึกษาในและนอกระบบ รูปแบบการศึกษาตามอรรถาธิบายจึงมีได้หลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. **รูปแบบที่เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์หรือประสบการณ์** ซึ่งสถานการณ์ ประสบการณ์ นั้นอาจมีขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยการสร้างของสิ่งมีชีวิต ซึ่งรวมมนุษย์ หรือเกิดจากการกระทำของสัตว์ก็ได้ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เกิดในสังคมปกติ โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาใด ๆ บางประเภทเป็นเพียงปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย เช่นการพูดคุย ถกเถียงปัญหา ทหารหรือ และการสืบค้นบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งแหล่งความรู้ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ที่เล่น สนามกีฬา ชุมชน สมาคม ศาสนสถาน แหล่งวัฒนธรรม สื่อประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่สื่อที่เป็นบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ภูมิปัญญา การค้นคว้า การค้นพบ การประดิษฐ์ต่าง ๆ นวัตกรรม และงานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการสื่อสารมวลชนที่มีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโดยตรง

2. **รูปแบบที่เป็นการศึกษาย่อยในบริบทของการจัดการศึกษาหลัก** เช่น การจัดห้องสมุด การจัดทำ Homepage หรือ E-learning เป็นต้น

3. รูปแบบที่เป็นการศึกษาต่อเนื่อง เช่น การจัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการระหว่างการทำงาน การจัดการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพตนเองและผู้ป่วย เป็นต้น

จากรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยดังกล่าว ทองอยู่ แก้วไทรฮะ (2544 : 49 – 50) ได้แบ่งประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัยตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต ซึ่งมีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนโดยตรง เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบตัว ฯลฯ

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จัดโดยองค์กร สถาบัน เพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น โครงการกิจกรรมนิตินิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ สื่อมวลชน ศูนย์กีฬา แหล่งท่องเที่ยว สื่อมวลชน ฯลฯ

3. การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน เช่น โครงการรักษาน้ำเกิด กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ ฯลฯ

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรมและการบันเทิง เพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การแสดงพื้นบ้าน สื่อบันเทิงต่าง ๆ ฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบแน่นอน สิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่

1. จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของบุคคล
2. รูปแบบการเรียนรู้ของบุคคล
3. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองจุดมุ่งหมายและรูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลนั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตนเองของบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย อาจสรุปความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สิ่งดังกล่าว ได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างมีจุดกำเนิดจากตัวของบุคคลนั่นเอง
2. การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านของความต้องการ แรงจูงใจ ตลอดจนวิธีการที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้อันเป็นแบบฉบับเฉพาะตนของบุคคลแต่ละคน
3. กระบวนการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของบุคคล

4. รูปแบบของการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัยอาจมีแบบแผนหรือไม่มีแบบแผนก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ของบุคคลแต่ละคน

5. จุดมุ่งหมายของการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างมุ่งที่การได้มาซึ่งข้อมูลความรู้ของบุคคล เพื่อใช้ประโยชน์ปรับปรุงตนเองให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นด้านครอบครัว การทำงาน การปรับตัวในสังคม หรือการนันทนาการพักผ่อนหย่อนใจ

6. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาตนเองของบุคคล

จากความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัยที่กล่าวข้างต้น อาจยกตัวอย่างให้เห็นได้ดังนี้

นาย ก รู้สึกว่าตนเองยังขาดความรู้และทักษะในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเห็นว่าหากเขามีความรู้และทักษะนี้ เขาจะสามารถทำวิจัยเพื่อหาคำตอบในเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการคิดของกลุ่มเป้าหมายที่เขาสนใจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังอาจจะนำความรู้และทักษะดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนางาน ตลอดจนเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่ของตนเองได้อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ นาย ก จึงต้องการที่จะเติมเต็มในส่วนที่เขารู้สึกว่ายังขาดอยู่นั้น และชวนขยายหาวิธีการที่จะทำให้เขาได้ความรู้และทักษะที่เขาคิดว่ายังขาดอยู่ซึ่งนั่นหมายถึงจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาตนเองของนาย ก

จุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาตนเองของนาย ก เช่นนี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการแสวงหาความรู้และทักษะด้วยวิธีการต่าง ๆ โดย นาย ก อาจจะสมัครเข้ารับการอบรม หรืออาจจะค้นคว้าหาความรู้จากเอกสารตำรา ตลอดจนทดลองทำวิจัยเชิงคุณภาพแบบง่าย ๆ เพื่อเป็นการฝึกปฎิบัติภายใต้การแนะนำของผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะแบบแผนในการแสวงหาความรู้ที่นาย ก ถนัดและสนใจ ซึ่งการแสวงหาความรู้ของนาย ก ดังกล่าวก็คือ การแสวงหาความรู้ตามอัธยาศัยของนาย ก นั่นเอง

ดังนั้น การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและเกิดควบคู่กันอยู่ตลอดเวลาในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคล การพัฒนาตนเองไม่อาจเกิดขึ้นเฉพาะในสถานศึกษา และจากครูหรือผู้สอนเท่านั้นได้อีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพของสังคมปัจจุบันที่บุคคลจำเป็นต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การส่งเสริมให้สภาพแวดล้อมในสังคมเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพสำหรับบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคของสังคมจำเป็นต้องร่วมมือกันดำเนินการให้ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2538). **สารานุกรมการศึกษาลดชีวิต เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2544). “แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต,” **การศึกษานอกโรงเรียน**. 4(6) : 19 - 23.
- ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ์. (2544). **การศึกษาผู้ใหญ่: ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. (2548). **การพัฒนาคนแนวใหม่ : Inside Out Dvelopment Approach**.
(ออนไลน์) ค้นหาจาก : <http://www.hrcenter.co.th/HRKnowView.asp?id=38>.
เข้าถึงเมื่อ มกราคม, 2548.
- ทองอยู่ แก้วไทรชะ. (2544). “ระบบการศึกษา,” **ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ
หน่วยที่ 1**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. (ออนไลน์) ค้นหาจาก :
<http://rirs3.royin.go.th/ridictionary/lookup.html>. เข้าถึงเมื่อ มกราคม, 2548.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**.
กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- เพ็ญสุดา จันทร. (2541). **ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบบการคิดกับเทคนิคการสอนแบบบรรยายที่มีต่อผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ทองธีระ. (2548). **Mp สรุปล / เตรียมสอบ รอ 620 HRM การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. (ออนไลน์)
ค้นหาจาก : http://www.geocities.com/mpa16_nida/Sujittra620.doc. เข้าถึงเมื่อ
มกราคม, 2548.
- วิจิตร ศรีอ้าน. (2545). “อัฐภาวะนิยม,” **เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา หน่วยที่ 7 ปรัชญา
การศึกษาร่วมสมัย**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สรรรัชต์ ท่อไพศาล. (2548). **การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning)**. (ออนไลน์)
ค้นหาจาก : http://ftp.spu.ac.th/spu1/xxlesson9_files/sunrat.htm. เข้าถึงเมื่อ มกราคม,
2548.
- อัญญา ศรีสมพร. (2548). **ความสัมพันธ์ของการพัฒนาตนเองกับการเปลี่ยนแปลงในโลกาภิวัตน์**.
(ออนไลน์) ค้นหาจาก : <http://elearning.spu.ac.th/allcontent/hrm483/text/01.htm>.
เข้าถึงเมื่อ มกราคม, 2548.

- Litzinger & Osif. (2004). **Learning Style Preferences.** (Online) Available :
<http://www.cyg.net/~jblackmo/diglib/styl-a.html>. Retrieved January, 2004.
- The American Heritage® Dictionary of the English Language. (2004) **Self-development.**
(Online) Available : <http://www.answers.com/topic/personal-development>.
Retrieved January, 2004.
- The FreeDictionary.com. (2004). **Learning Styles.** (online) available :
<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/learning+styles>. Retrieved January,
2004.
- The Information Services and Technology (IS&T) department, Massachusetts Institute of
Technology. (2004). **Self-development.** (Online) Available : [http://web.mit.edu/
ist/competency/tldev/self-development.html](http://web.mit.edu/ist/competency/tldev/self-development.html). Retrieved January, 2004.
- The United States of America Human Resource Developemnt Council. (2004).
Individual Learning Strategies. (Online) Available :
<http://www.humantechnology.com/opm/grtl/ILS/ils8.cfm>. Retrieved January,
2004.
- The University of Malta. (2004). **The Learning Patterns.** (Online) Available :
<http://www.educ.um.edu.mt/lml/page.asp?pid=19>. Retrieved January, 2004.
- Vexen Crabtree. (2004). **Self-Development.** (Online) Available :
<http://www.vexen.co.uk/self/development.html>. Retrieved January, 2004.

ผลกระทบจากการหย่า : บาดแผลที่ต้องเยียวยา

ดร. ศุภวดี บุญญวงค์*

บทนำ

การที่หญิงและชายตกลงอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ถ้าต้องการปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม จะมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ 2 ประการ ได้แก่ การจัดพิธีสมรสตามประเพณีและการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย การสมรสจึงมีความหมายและความสำคัญด้านประเพณีเพื่อให้สังคมรับรู้ และด้านกฎหมายเพื่อเรียกได้ว่าเป็นการสมรสอย่างถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งมีความสำคัญต่อสิทธิและหน้าที่ต่อกันในระยะต่อมา การสมรสเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการเกิดสถาบันพื้นฐานของสังคมคือ ครอบครัว โดยสังคมกำหนดให้ประเพณีและกฎหมายเป็นเครื่องมือควบคุม มีวัตถุประสงค์ต้องการจัดครอบครัวที่ไม่อาจเป็นครอบครัวได้ ดังปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (ไชยยศ เหมะรัชตะ. 2531 : 19 – 22) ได้แก่ 1) ไม่ใช่ญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปคือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด หรือโดยตรงลงมาคือ ลูก หลาน หลาน ลื้อ โดยตรงของตน ไม่คำนึงว่าจะต้องมีฐานะเช่นนั้นตามกฎหมายหรือไม่ 2) ไม่ใช่บุคคลวิกลจริต 3) ไม่ใช่คู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ก่อนแล้ว 4) ไม่ใช่ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม สำหรับข้อนี้ไม่ได้ห้ามขาด เพียงแต่ทำให้สถานภาพเดิมสิ้นสุดลง

สังคมคาดหวังให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ทางสังคม (Social functions) และหากเป็นครอบครัวที่เกิดจากการสมรส ก็ยิ่งถูกคาดหวังให้ปฏิบัติอย่างสมบูรณ์แบบ การปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของครอบครัวเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ ดังนี้

1. เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ การมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวของหญิงชาย มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ การเกิดลูกหลานสืบต่อวงศ์ตระกูล ครอบครัวเป็นที่ซึ่งหญิงชายสามารถใช้ชีวิตทางเพศอย่างเหมาะสม และพัฒนาไปสู่ความมีวุฒิภาวะทางเพศ
2. เพื่อความอยู่รอดของบุคคล เพราะครอบครัวมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย การป้องกันภัยอันตรายจากภายนอก รวมไปถึงการจัดหาสิ่งอื่นๆตามความจำเป็น
3. เพื่อการพัฒนาบุคคลในด้านต่างๆ ครอบครัวมีหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิก ถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมของสังคม ช่วยให้สมาชิกพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสมเกี่ยวกับการสร้างเอกลักษณ์ที่มั่นคง การสร้างความผูกพันกับผู้อื่น ความสามารถในการปรับตัว ตลอดจนการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างปกติสุข

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

4. เพื่อเป็นหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ทำหน้าที่ผลิต การกระจายและการบริโภค หรือการทำมาหากินให้ได้มาซึ่งรายได้สำหรับใช้ในการแลกเปลี่ยน จัดหาสิ่งจำเป็นต่างๆ

คู่สมรสและสังคมย่อมมีความปรารถนาให้ถนนชีวิตสมรสมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางคือ ครอบครัวอยู่กินด้วยกันจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต แสดงถึงมีความมั่นคงในชีวิตสมรส แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นได้จากคำอวยพรของคู่บ่าวสาวในวันแต่งงาน คู่สมรสจำนวนหนึ่งสามารถนำพาชีวิตคู่ของตนไปสู่จุดหมายดังกล่าวได้ แต่ก็ยังมีคู่สมรสอีกจำนวนหนึ่งต้องประสบกับเหตุทำให้การสมรสสิ้นสุดลง ได้แก่ ศาลพิพากษาให้เพิกถอน เพราะมีความบกพร่องตั้งแต่แรกมีการสมรส เช่น ถูกข่มขู่ให้สมรส ทั้งนี้ผู้ถูกข่มขู่สามารถใช้สิทธิเพิกถอนการสมรสได้ภายใน 1 ปี และเหตุของการสิ้นสุดชีวิตสมรสประการสำคัญที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ การหย่า หากการสมรสเป็นจุดเริ่มต้นของถนนชีวิตสมรส การหย่าก็คือ ยุติการเดินทางบนถนนเส้นนี้ อาจยุติชั่วคราวแล้วเริ่มเดินทางต่อไปกับคนใหม่หรือยุติอย่างถาวร ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละคน

ภาวะการหย่าในสังคมไทย

การหย่าในสังคมไทย เป็นการยุติชีวิตสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายหรือโดยคำพิพากษาของศาล สำหรับการหย่าโดยความยินยอมนั้น ไซยยศ เหมะรัชตะ (2531 : 85) แสดงความเห็นไว้ว่า

“กฎหมายของเราไปไกลกว่ากฎหมายของหลายประเทศ บางประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ไม่ยอมให้สามีภรรยาหย่ากันเอง ส่วนใหญ่การหย่าต้องฟ้องศาล แต่ของเราให้ตกลงหย่ากันเองได้ ซึ่งอาจดูเสมือนว่า ทำให้หย่ากันง่าย กลายเป็นว่าแต่งงานไปก่อน ไม่พอใจก็หย่ากันได้ แต่ที่จริงผู้ร่างกฎหมายเราเห็นว่า เมื่อคู่สมรสหมดสิ้นเยื่อใยกันแล้ว จะบังคับให้จำต้องทนอยู่ด้วยกันต่อไป น่าจะเป็นการไม่สมควร เป็นผลร้ายแก่สถาบันครอบครัวเสียยิ่งกว่าปล่อยให้ขาดจากกันตามใจสมัคร”

และ ตูปลาดตร์ (ตูปลาดตร์. 2533 : 66 – 67) ได้เสนอไว้ว่า

“การหย่าขาดจากการสมรสในประเทศสยามทำได้ง่ายมาก ง่ายจนเกินไปในความเห็นของผู้เขียน หากการอยู่ร่วมกันมีความมั่นคงมากกว่าที่เป็นอยู่ ครอบครัวก็จะได้ประโยชน์มากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างน้อยหญิงก็มีสิทธิเกือบเท่าเทียมกับชาย และการหย่าข้างเดียวแบบที่ทำกันในกฎหมายโมเสสและกฎหมายอิสลาม ไม่มีในกฎหมายสยาม เมื่อหญิงฟ้องหย่า ศาลมีแนวโน้มที่จะให้หย่าขาดจากกันตามความต้องการอย่างง่ายดาย”

จากความเห็นที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้ แสดงถึงการให้โอกาสและให้เกียรติแก่การตัดสินใจสอดคล้องต้องกันของคู่สมรส แต่ในขณะที่เดียวกันก็อาจเป็นแนวทางที่เอื้อให้คู่สมรสใช้การหย่าโดยความยินยอมเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาของครอบครัวอย่างง่ายดาย ในภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้นตลอดเวลา ผู้คนอยู่ในภาวะถูกกดดันทั้งจากปัจจัยภายในตนเองที่ต้องการพัฒนาตนเองไม่

หยุดยั้งด้านความรู้ ฐานะเศรษฐกิจ ความมีฐานะทางสังคม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับทั้งตนเองและผู้อื่น และจากปัจจัยภายนอกก็มีส่วนต่อย้ำความต้องการแข่งขันกับผู้อื่น หากคู่สมรสได้มีความอดทนไม่เพียงพอต่อสภาพความกดดันเหล่านี้ ก็จะต้องสิ้นใจยุติชีวิตสมรส ซึ่งเป็นพันธะประการหนึ่งที่ทำให้ตนต้องวุ่นวายใจ วิตกกังวล และต้องรับผิดชอบ นอกจากนี้คู่สมรสบางคู่ก็อาจอาศัยการหย่าเป็นทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาและหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบตามกฎหมาย

สำหรับการหย่าโดยคำพิพากษาของศาลนั้น เนื่องจากคู่สมรสตกลงกันไม่ได้ ฝ่ายหนึ่งต้องฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้ดังนี้

1. สามีหรือภรรยาเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันท้ภรรยา หรือภรรยามีชู้
2. สามีหรือภรรยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะมีความผิดทางอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอายขายหน้าหรือได้รับความดูถูกเกลียดชัง เพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภรรยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วอยู่ต่อไป หรือได้รับความเสียหาย หรือเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยามาคำนึงประกอบ
3. สามีหรือภรรยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างร้ายแรง
4. สามีหรือภรรยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
5. สามีหรือภรรยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปี ในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอม หรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภรรยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย หรือเดือดร้อนเกินควร
6. สามีภรรยาสมัคใจแยกกันอยู่ เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี
7. สามีหรือภรรยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร
8. สามีหรือภรรยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปรปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภรรยากันร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยามาคำนึงประกอบ
9. สามีหรือภรรยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากที่จะหายได้กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาต่อไปไม่ได้
10. สามีหรือภรรยาผิดทัศนคติอันทำให้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้
11. สามีหรือภรรยาเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรง อันอาจจะเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้

12. สามีหรือภรรยาที่มีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภรรยาอื่นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล การหย่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ปรากฏดังหลักฐานของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ต่อไปนี้

ตาราง 1 สถิติอัตราการทำหย่า ปีพ.ศ. 2537 – 2543 (หน่วยนับ : คน)

ปี พ.ศ.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	กรุงเทพฯ
2537 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	12.83 % นนทบุรี	12.08 % เชียงใหม่	5.86 % นครราชสีมา	10.07 % ภูเก็ต	25.63 %
2538 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	14.03 % นนทบุรี	12.85 % เชียงใหม่	6.89 % อุดรธานี	9.16 % ภูเก็ต	25.11 %
2539 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	15.51 % นนทบุรี	15.40 % เชียงใหม่	7.93 % หนองบัวลำภู	10.50 % ภูเก็ต	26.39 %
2540 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	18.46 % นนทบุรี	19.22 % เชียงใหม่	10.02 % อุดรธานี	12.02 % ภูเก็ต	27.85 %
2541 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	23.28 % สมุทรสาคร	23.07 % เชียงราย	15.23 % อุดรธานี	15.44 % ภูเก็ต	36.61 %
2542 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	20.19 % นนทบุรี	25.62 % พเยาวั	13.29 % อุดรธานี	13.15 % ภูเก็ต	16.68 %
2543 จังหวัดที่มีอัตรา การหย่าสูงสุด	23.15 % นนทบุรี	26.71 % เชียงราย	15.09 % อุดรธานี	14.58 % ภูเก็ต	31.27 %

หากพิจารณาตัวเลขในตารางข้างบนจะเห็นได้ว่า อัตราการทำหย่าของคนไทยในภาพรวมเพิ่มขึ้นแทบทุกปี และจังหวัดที่มีอัตราการทำหย่าสูงสุดมักเป็นศูนย์กลางด้านธุรกิจ มีความเจริญด้านวัตถุ ผู้คนจำนวนมาก เคลื่อนย้ายเข้าไปอาศัยเพื่อประกอบอาชีพ เช่น กรุงเทพมหานคร ภูเก็ต เชียงใหม่ ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนภาพ

ของการหย่าได้เพียงในระดับหนึ่ง แต่ยังมีคำถามที่ต้องการคำตอบอีกหลายข้อ เช่น สาเหตุสำคัญของการหย่าคืออะไร? ซึ่งอาจแตกต่างกันไปจากเหตุแห่งการฟ้องหย่า ปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้อัตราการหย่าในจังหวัดนั้นๆอยู่ในระดับสูง? การหย่าส่งผลต่อครอบครัวและคู่สมรสทางด้านบวกหรือด้านลบมากกว่ากัน? ในกรณีใดที่ส่งผลด้านบวกและในกรณีใดที่ส่งผลด้านลบ? ขั้นสุดท้ายของภาวะความไม่มั่นคงในชีวิตสมรสอยู่ที่การหย่าจริงหรือ? เหล่านี้เป็นต้น

การครองชีวิตคู่เป็นเรื่องละเอียดอ่อน มีศิลปะและความซับซ้อน การหย่าแม้เป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย แต่มีความเกี่ยวข้องกับค่านิยมของสังคมด้วยเช่นกัน เพราะกระทบกระเทือนต่อภาพลักษณ์ของครอบครัว อาจเป็นเหตุผลประการหนึ่งทำให้คู่สมรสจำต้องอดทนและดำรงอยู่ในสภาพการหย่าทางอารมณ์ ซึ่งเป็นลักษณะของการแยกกันอยู่ หรือต่างคนต่างอยู่ เห็นห่างต่อกันทางอารมณ์ ขาดสัมพันธ์ภาพต่อกันในฐานะสามีภรรยา การหย่าทางอารมณ์ส่งผลให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่อย่างขาดประสิทธิภาพ ดังข้อสังเกตของนักมนุษยวิทยาที่ว่า (โหนดล และคณะ. 2530 : 76)

“การหย่าและการแต่งงานใหม่เป็นเรื่องปกติในไทย การหย่ามักไม่มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ โดยทั่วไปการยุติการสมรสจะเกิดจากกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ โดยที่ฝ่ายหนึ่งย้ายออกไปจากบ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับการหย่าที่ได้จากการสำรวจอาจมีข้อบกพร่องบางประการ เพราะบางครั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เป็นสิ่งละเอียดอ่อน อย่างไรก็ตามในการสำรวจหลายครั้ง สตรีที่เคยสมรสเมื่อถูกซักถามเกี่ยวกับประวัติการแต่งงาน มีสัดส่วนของผู้ที่ตอบว่า ตนเองแต่งงานมากกว่าหนึ่งครั้งมากพอสมควร การคาดประมาณเกือบหนึ่งในห้าของสตรีไทย คิดว่าชีวิตสมรสของตนจะสิ้นสุดลงภายใน 15 ปีแรกของการแต่งงาน และเกือบหนึ่งในสี่คิดว่า ภายใน 20 ปีแรก ในช่วงแรกๆของการแต่งงาน การหย่าและการแยกกันอยู่เป็นลักษณะสำคัญของการเลิกสมรสมากกว่าการเป็นหม้าย และแม้แต่เมื่อสิ้นสุด 20 ปีของการแต่งงาน การหย่าและการแยกกันอยู่ก็ยังคงถึงร้อยละ 60 ของการยุติชีวิตสมรสทั้งหมด ในขณะที่การเลิกร้างการสมรสเกิดขึ้นบ่อยๆในไทย การแต่งงานใหม่ก็เกิดขึ้นบ่อยๆเช่นเดียวกันด้วย โดยเฉพาะสตรีที่หย่าเมื่ออายุน้อย เกือบสองในสามของสตรีที่อยู่ในวัยมีบุตรจะแต่งงานใหม่ภายใน 5 ปีหลังจากเลิกร้างชีวิตสมรสเดิมและในหมู่สตรีในวัยมีบุตรที่อายุน้อยนั้น การแต่งงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางเป็นพิเศษ”

ครอบครัวที่อยู่ในสภาพการหย่าทางอารมณ์ อาจดำเนินต่อไปไม่ถึงการหย่าก็ได้ และยากมากสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ เพราะสังคมไทยมีค่านิยมว่า ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า ดังนั้นอารมณ์และความรู้สึกต่อกันด้านลบอย่างรุนแรงของคู่สมรสควรเป็นเรื่องเฉพาะภายในครอบครัว ไม่ควรนำไปแพร่พรายให้บุคคลอื่นรับรู้

บาดแผลจากการหย่า

การหย่านับเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญในชีวิตของบุคคล ซึ่งโฮล์มส์และรา (Kassin. 1995 : 701 ; citing Holmes; & Rahe. 1967) ได้สร้างมาตราส่วนประมาณค่าการปรับตัวใหม่ด้านสังคม (The Social Readjustment Rating Scale) ศึกษาศาสตร์ของความเครียดที่ส่งผลให้คนไข้ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล พบว่า การหย่าเป็นความเครียดที่รุนแรงลำดับสองรองจากการเสียชีวิตของคู่สมรส เนื่องจากความสัมพันธ์ในชีวิตคู่สามารถตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ด้านความรัก ความอบอุ่น ความต้องการทางเพศ และการพัฒนาเอกลักษณ์ของคู่สมรส เมื่อชีวิตสมรสสิ้นสุดลงจึงส่งผลอย่างรุนแรงในระยะแรกและค่อยๆลดลง อาจใช้เวลาแตกต่างกันสำหรับแต่ละคน

จากการศึกษาของโคลแมนและแกนอน แมททิว (Coleman & Ganong. 1993 : 117–124 ; Matthew. 1996 : 641) ถึงผลกระทบของการหย่าที่มีต่อผู้หย่าเอง พบว่า กลุ่มคนที่หย่าจะมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตเลวร้ายกว่าผู้ที่ยังอยู่ในชีวิตสมรส ผู้ไม่สมรส หรือพวกที่เป็นม่าย การหย่าส่งผลทางด้านจิตวิทยา คือ ผู้หย่าจะรู้สึกโกรธ ต่ำหนืดตนเอง ซึมเศร้า มีความรู้สึกว่าต้องการความช่วยเหลือเพิ่มขึ้น รู้สึกโดดเดี่ยว รู้สึกผิด รู้สึกสูญเสีย เป็นกังวลและความเชื่อมั่นในตนเองลดลง การหย่าส่งผลทางสังคม ได้แก่ ผู้หย่ามีการติดต่อกับสังคมน้อยลง ทำให้มีเครือข่ายทางสังคมอยู่ในขอบเขตจำกัด การหย่าส่งผลต่อสุขภาพกายคือสุขภาพกายจะเสื่อมถอยลง เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆดังนี้ 1) การที่ต้องสูญเสียกันชนแห่งความเครียดเนื่องจากการลดขนาดเครือข่ายทางสังคมลง 2) รายได้ต่ำลง มีความเครียดทางการเงินเพิ่มขึ้น ทำให้การดูแลสุขภาพและมาตรฐานความเป็นอยู่ลดน้อยลง 3) ความเครียดที่เพิ่มขึ้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมประจำวัน 4) ลดศักยภาพในการต่อสู้กับปัญหา ทำให้สุขภาพจิตต่ำลง และการหย่าส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ด้านการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน

ผลกระทบของการหย่าต่อภาวะการตาย จากการศึกษาลอร์ดและพานิส (Lillard; & Panis. 1996 : 313 – 327) พบว่า ผู้ชายสมรสมีความเสี่ยงต่ออัตราการตายต่ำกว่าผู้ชายที่ไม่สมรส และความเสี่ยงต่อภาวะการตายของผู้ชายจะสูงสุดในกลุ่มผู้ชายที่ทำการหย่า

บาดแผลจากการหย่าที่สำคัญประการหนึ่งคือ มีผลต่อลูกซึ่งเป็นผลผลิตจากการสมรส เมื่อชีวิตสมรสสิ้นสุดลง ผู้ที่ได้รับผลกระทบลำดับต่อจากผู้หย่าก็คือลูก จากรายงานของศูนย์วิจัยครอบครัว มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ (บัญญัติ สุขศรีงาม. 2542 : 37 – 38) พบว่า เด็กที่เกิดมาจากครอบครัวที่มีการหย่าจะมีปัญหาไปตลอดชีวิต เด็กเหล่านี้จะกระทำผิดและมีปัญหาทางพฤติกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงอายุของเด็กขณะที่พ่อแม่หย่ากัน โดยเฉพาะเด็กอายุ 12 – 15 ปีมักได้รับผลกระทบที่เลวร้ายที่สุดรองลงมาในช่วงวัยก่อนเรียน จากการศึกษาเด็กจำนวน 17,000 คนในอังกฤษและนิวซีแลนด์ พบว่า เด็กจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าจะออกจากบ้านในช่วงอายุยังน้อยๆ กล่าวคือ เด็กกลุ่มนี้ประมาณ 45% จะสมรสเมื่ออายุ 20 ปี ในขณะที่เด็กอายุเท่ากันจากครอบครัวปกติจะสมรสเมื่ออายุ 20 ปีมีเพียง 15% เท่านั้น ทั้งนี้

เนื่องจากเด็กจากครอบครัวที่มีการหย่าจะขาดความอบอุ่น จึงต้องแสวงหาผู้ทดแทนพ่อแม่เพื่อให้ความรัก ความเข้าใจและความอบอุ่นแก่ตน นอกจากนี้หากเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะดีหรือพ่อแม่อยู่ในวงสังคม ชั้นสูง ลูกจะก่อปัญหารุนแรงด้วยการหนีออกจากบ้านประชดชีวิต ติดยาเสพติด หรือมีว่ลู่ทางเพศ

วินัดดา ปิยศิลป์ (2537 : 175 – 180) ศึกษาเด็กจำนวน 80 คน จาก 78 ครอบครัวที่มีการ แดกแยกอย่างถาวร โดยให้ครูรายงานพฤติกรรมของเด็กที่โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัย 2 – 5 ปี, 6 – 9 ปี และมากกว่า 10 ปี พบว่า ปัญหาที่พบในวัย 2 – 5 ปี มีดังนี้ 1) เป็นปกติ 7.1 % 2) มีพฤติกรรม ถดถอย แยกตัว ก้าวร้าว ปรับตัวไม่ดี 50 % 3) อารมณ์หงุดหงิด กังวลกับการพลัดพราก 64.3 % 4) ถูก ทอดทิ้ง 64.3 % 5) ถูกทารุณทางกาย 28.3 % สำหรับปัญหาที่พบในวัย 6 – 9 ปี มีดังนี้ 1) ปัญหา พฤติกรรม ถดถอย แยกตัว ก้าวร้าว ต่อต้านกฎเกณฑ์ 44 % 2) ปรับตัวไม่ดี ไม่มั่นใจในตนเอง 80 % 3) ปัญหาทางอารมณ์ ซึมเศร้า หงุดหงิด วิตกกังวล 36 % 4) ปัญหาการเรียนต่ำกว่าความสามารถ 48 % และ สำหรับปัญหาที่พบในวัยมากกว่า 10 ปี มีดังนี้ 1) ปัญหาการเรียนต่ำกว่าความสามารถ ในเด็กชาย 83.3 % ในเด็กหญิง 50.4 % 2) ปัญหาการปรับตัว ไม่มั่นใจในตนเอง ในเด็กชาย 77.8 % ในเด็กหญิง 82.6 % 3) เห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ในเด็กชาย 66.7 % ในเด็กหญิง 78.3 % 4) ปัญหาพฤติกรรม ถดถอย แยกตัว ก้าวร้าว ต่อต้านกฎเกณฑ์ ในเด็กชาย 77.8 % ในเด็กหญิง 52.2 % 5) ปัญหาทางอารมณ์ ซึมเศร้า หงุดหงิด วิตกกังวล ในเด็กชาย 50 % ในเด็กหญิง 86.6 % ผู้วิจัยเน้นให้เห็นว่า ปัญหาในเด็กแต่ละวัยเปลี่ยนไปตาม อายุ ปัญหาในการปรับตัวของเด็กมักเป็นพื้นฐานที่ส่งผลทำให้การสร้างบุคลิกภาพเบี่ยงเบนไป

จากการศึกษาของวอลเลอร์สแตนและเคลลี (Wallerstein; & Kelly. 1980 ; Wallerstein. 1985 : 116 – 123 อ้างจาก ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ. 1994 : 49 - 53) พบว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการ ปรับตัวเป็นเด็กดีคือ ความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความรักใคร่อย่างมั่นคงของพ่อแม่ ถึงแม้พ่อแม่แยกกันไปแล้ว สัมพันธภาพระหว่างพ่อกับลูกหรือแม่กับลูกต้องไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าลูกจะอยู่กับใครก็ตาม พ่อหรือแม่ ที่ไม่ได้อยู่กับลูกควรหมั่นเยี่ยมเยียนลูกอยู่เสมอ การหายจากไปไม่มาพบกันอีก ย่อมนำมาซึ่งความรู้สึก ปวดร้าวในใจของเด็ก แม้ว่าเด็กไม่ได้อยู่กับพ่อหรือไม่ได้อยู่กับแม่ หากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของเด็กต่อพ่อ หรือแม่ยังคงมีความสำคัญอย่างมาก หลังจากได้ศึกษามาเป็นเวลา 5 ปี ผู้วิจัยรายงานว่า ถ้ามีการติดต่อกัน บ้างระหว่างพ่อหรือแม่ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันกับเด็กจะดีกว่าไม่มีการติดต่อกันเลย ซึ่งการไม่สนใจหรือละทิ้ง โดยเฉพาะจากพ่อ เป็นเหตุให้เด็กเกิดภาวะซึมเศร้าและทำลายการนับถือตนเองของเด็ก เมื่อศึกษาต่อถึง 10 ปี วอลเลอร์สแตนได้ติดตามผลและรายงานไว้ว่า สามารถแบ่งเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก เด็กสามารถรับผิดชอบดูแลตนเองได้โดยที่พ่อแม่ไม่ต้องยุ่งยาก เด็กๆเหล่านี้กลับถึง บ้านที่ว่างเปล่าไม่มีใคร พ่อหรือแม่ไม่มีเวลาสำหรับให้คำปรึกษาให้คำปรึกษาหรือว่ากล่าวตักเตือน

ประเภทที่สอง เด็กต้องรับภาระ รับผิดชอบต่อความเศร้าโศกหรือความทุกข์ของพ่อแม่ เด็กเหล่านี้จะอยู่ในสภาพคล้ายผู้ใหญ่ เป็นผู้สืบบทบาทในการช่วยเหลือพ่อหรือแม่ซึ่งไม่สามารถจัดการอะไรได้

ประเภทที่สาม เด็กเป็นภาระที่พ่อแม่ต้องรับผิดชอบ ทำให้เด็กต้องเผชิญกับความขัดแย้ง การโต้เถียงของพ่อแม่อยู่เสมอ เกี่ยวกับการเป็นผู้ปกครองและการมาเยี่ยมลูก บางครั้งเป็นการโต้แย้งกันทางกฎหมายอย่างยาวนาน

อาจกล่าวได้ว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่ากัน ไม่ว่าจะเป็เด็กวัยใดก็ตาม มีแนวโน้มค่อนข้างสูงในการเผชิญกับปัญหาหลายประการ ล้วนแต่มีผลกระทบทางอารมณ์ สังคมและจิตใจของเด็กอย่างมาก สิ่งหนึ่งที่อยู่ในใจของเด็กๆตลอดเวลาก็คือ ความรู้สึกปวดร้าว เศร้าใจ ซึ่งอาจมีผลต่อสุขภาพจิตของเด็กได้ หากบุคลิกภาพของเด็กเป็นคนมีลักษณะเข้มแข็ง ยอมรับความเป็นจริง มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีความสามารถในการปรับตัว รวมถึงมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ก็อาจรอดพ้นจากการมีปัญหสุขภาพจิต

นอกจากนี้ การหย่าไม่เพียงแต่สร้างบาดแผลให้แก่ครอบครัวปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังสร้างแผลเป็นให้แก่รุ่นลูกหลานต่อไปอีก จากงานวิจัยที่น่าสนใจของอมาโต (Amato, 1996 : 628 – 640) ซึ่งทำการศึกษาเพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างรุ่นของการหย่า โดยอาศัยโมเดลของเรจิงเกอร์ เกี่ยวกับความไม่มั่นคงในชีวิตสมรสของรุ่นลูกหลาน มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ผู้วิจัยแบ่งตัวแปรอิสระออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มตัวแปรเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วยอายุแรกสมรส การทดลองอยู่ร่วมกันก่อนสมรส การศึกษา รายได้และการมีงานทำของภรรยา กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มตัวแปรเจตคติต่อการหย่า และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มตัวแปรปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมว่าด้วยความสัมพันธ์ และมีตัวแปรคุมคือ การหย่าของพ่อแม่ การหย่าของลูกหลาน และระยะสมรส ใช้การวิเคราะห์หลายตัวแปรและวิเคราะห์ทีละคู่ พบว่า คู่สมรสที่ฝ่ายหนึ่งมีพ่อแม่หย่ากันจะมีการหย่าสูงกว่าคู่สมรสที่พ่อแม่ไม่มีการหย่า ความน่าจะเป็นของการหย่าจะมีอัตราสูงเป็นพิเศษในกลุ่มคู่สมรสที่ทั้งคู่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่มีการหย่า ความน่าจะเป็นของการหย่าในกลุ่มที่สมรสเป็นครั้งที่สองจะสูงกว่าคู่สมรสที่ทำการสมรสครั้งแรก อายุแรกสมรสจะต่ำในกลุ่มคู่สมรสที่พ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีการหย่า คู่สมรสที่อยู่ร่วมกันก่อนการสมรสจะมีการหย่าสูงกว่าเมื่อพ่อแม่มีการหย่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คู่สมรสที่ทั้งคู่มาจากชีวิตครอบครัวที่พ่อแม่มีการหย่ากัน การหย่าของพ่อแม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาที่ต่ำหรือมีการศึกษาน้อย รายได้ของคู่สมรสไม่มีความสัมพันธ์กับการหย่า การหย่าของพ่อแม่มีความสัมพันธ์ด้านลบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกับการทำงานแบบเต็มเวลาของแม่ การหย่าของพ่อแม่มีความสัมพันธ์ด้านบวกกับเจตคติที่มีต่อการหย่า คู่สมรสที่มาจากครอบครัวซึ่งพ่อแม่หย่ากันจะมีพฤติกรรมเป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์กับคู่สมรส โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่สมรสที่ทั้งคู่มาจากครอบครัวที่มีการหย่า กล่าวโดยสรุป อายุแรกสมรส การอยู่ร่วมกันก่อนสมรส การศึกษาและปัญหาพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ เป็นผลมาจากการหย่าของพ่อแม่

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ด้วยการถดถอยโลจิสติก พบว่า คู่สมรสที่มีพ่อแม่หย่ากัน มีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของความเครียดที่จะหย่าอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คู่สมรสหญิงที่มีพ่อแม่หย่ากัน มีโอกาสหย่ามากกว่าครึ่งหนึ่ง หากคู่สมรสทั้งสองมาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่หย่ากัน โอกาสที่คู่สมรสจะหย่ากันมีมากเป็น 3 เท่า อายุแรกสมรสมีความสัมพันธ์กับการหย่า การเพิ่มขึ้นของอายุแรกสมรสในแต่ละปีมีโอกาสที่จะหย่ากันนั้นลดลงถึงร้อยละ 7 การอยู่ร่วมกันก่อนการสมรสมีความน่าจะเป็นของการหย่าเพิ่มเป็นร้อยละ 59 ซึ่งไม่มีตัวแปรใดสามารถพยากรณ์การหย่าได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อแยกตัวแปรในการวิเคราะห์ พบว่า ระดับการศึกษาที่มีนัยสำคัญต่ำสุดต่อความเสี่ยงของการหย่า และรายได้ของภรรยาที่มีนัยสำคัญทำให้การหย่าเพิ่มขึ้น กล่าวโดยสรุป ประวัติครอบครัวและตัวแปรเศรษฐกิจสังคมบางตัว สามารถคาดคะเนผลการหย่าของพ่อแม่ที่มีผลต่อการหย่าของลูกหลานได้ เจตคติต่อการสมรสสามารถนำมาอธิบายถึงผลกระทบของการหย่าของพ่อแม่ต่อการหย่าของลูกหลานได้เพียงเล็กน้อย การหย่าของพ่อแม่มีผลต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์ของคู่สมรส ระยะสมรส ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การหย่าของพ่อแม่ของคู่สมรสทั้งคู่ทำให้ระยะการสมรสสั้น คู่สมรสที่ภรรยามาจากครอบครัวที่มีการหย่า และคู่สมรสที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่หย่าทั้งคู่ ความเสี่ยงของการหย่าจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 87 และ 62 ตามลำดับ โดยเฉพาะในกลุ่มอายุสมรส 4 ปีและต่ำกว่า ระยะสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงที่เกิดจากการหย่ากันของพ่อแม่ การหย่าของพ่อแม่มีความสำคัญต่อการสมรสครั้งแรกของลูก และหากการหย่านั้นเกิดขึ้นเมื่อลูกอายุยังน้อย

การเยียวยาด้วยการให้คำปรึกษาครอบครัว

การให้คำปรึกษาครอบครัวเป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่สามารถให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบกับสภาพการหย่าร้าง โดยมีผู้ให้คำปรึกษาที่มีความรู้ความสามารถทางทฤษฎี ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีทางด้าน การให้คำปรึกษาครอบครัว มีจรรยาบรรณด้านวิชาชีพ ทำหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัวให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ (อุมาพร ตรังคสมบัติ. 2541 : 222) ช่วยให้ผู้แต่ละคนจัดการกับความรู้สึกเจ็บปวดและการสูญเสียที่เกิดขึ้นได้สำเร็จและก้าวต่อไปข้างหน้าได้ ช่วยให้พ่อแม่และลูกใช้ชีวิตในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีความมั่นคงในตนเองอย่างเพียงพอ การให้คำปรึกษาจะเน้นที่ระบบย่อย และการสร้างขอบเขตที่เหมาะสมระหว่างระบบย่อยต่างๆ โดยเฉพาะให้พ่อแม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะพ่อแม่ ต้องร่วมมือกันปกครองดูแลลูกและช่วยให้ลูกรู้ว่า แม้ความสัมพันธ์นั้นที่สามีภรรยาจะสิ้นสุดไปแล้วก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกยังดำรงอยู่ต่อไป

ครอบครัวที่หย่าจะมีวงจรชีวิตและภารกิจพัฒนาการโดยเฉพาะแตกต่างไปจากครอบครัวปกติ (Carter; & McGoldrick. 1989 : 22) ดังนี้

ตาราง 2 วงจรชีวิตและภารกิจพัฒนาการของครอบครัวที่หย่า

ระยะ	ภารกิจพัฒนาการ
<p><u>ระหว่างการหย่า</u></p> <p>1. ตัดสินใจหย่า</p> <p>2. วางแผนการแยกทางกัน</p> <p>3. การแยกจากกัน</p> <p>4. การหย่าเสร็จสมบูรณ์</p>	<p>1. ยอมรับว่าชีวิตสมรสล้มเหลว และตนเองก็มีส่วนในความล้มเหลวนั้น</p> <p>2. ร่วมมือกันเพื่อให้การแยกจากกันเป็นไปด้วยดี</p> <p>2.1 ทำความเข้าใจกับลูกและเครือญาติเกี่ยวกับการหย่า</p> <p>2.2 ตกลงเกี่ยวกับสิทธิในการดูแล การเยี่ยมเยียนลูกและการเงิน</p> <p>3. จัดการให้ความผูกพันในฐานะคู่สมรสสิ้นสุดลงอย่างเหมาะสม ตั้งใจร่วมมือกันต่อไปในการเลี้ยงดูลูก</p> <p>3.1 ยอมรับความโศกเศร้าที่ต้องสูญเสียครอบครัวที่เคยเป็นปึกแผ่น</p> <p>3.2 สร้างความสัมพันธ์ใหม่กับอดีตคู่สมรส</p> <p>3.3 ปรับตัวกับสภาพชีวิตใหม่ที่ต้องแยกกันอยู่</p> <p>3.4 คงความสัมพันธ์ที่มีต่อเครือญาติของอดีตคู่สมรส</p> <p>4. จัดการให้การหย่าร้างทางอารมณ์เสร็จสมบูรณ์</p> <p>4.1 ความโศกเศร้าจากการสูญเสียเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์</p> <p>4.2 เอาชนะความขมขื่น ความโกรธ ความรู้สึกผิด ฯลฯ</p> <p>4.3 เลิกสร้างความหวังที่จะมาคืนดีและอยู่ร่วมกันอีก</p> <p>4.4 สร้างความหวังและเป้าหมายสำหรับชีวิตใหม่</p>
<p><u>หลังการหย่าร้าง</u></p> <p>ครอบครัวที่พ่อหรือแม่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง</p>	<p>1. ร่วมมือกับอดีตคู่สมรสในการดูแลลูก</p> <p>2. สนับสนุนให้ลูกกับพ่อหรือแม่ที่จากไปมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน</p>

จากวงจรชีวิตและภารกิจพัฒนาการของครอบครัวที่หย่าจะเห็นได้ว่า ครอบครัวควรได้รับความช่วยเหลือจากนักจิตวิทยาการให้คำปรึกษาครอบครัว เพื่อจัดเตรียมสมาชิกครอบครัวทุกคนให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป การหย่าไม่ใช่ยุติด้วยการจดทะเบียนหย่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แล้วปล่อยให้ขาดแคลน

จากการหยาบเป็นเรื่องเฉพาะภายในครอบครัว หรือเป็นหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวแต่ละคนให้การเยียวยาแก่ตนเองตามยะถากรรม แต่ควรเป็นความรับผิดชอบประการหนึ่งของสังคมที่จะต้องเข้าไปดูแลและให้ความช่วยเหลือ

ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวนั้น นักจิตวิทยาการให้คำปรึกษาครอบครัว มองครอบครัวโดยยึดกรอบแนวคิด 3 ประการ ได้แก่

1. ครอบครัวมีความเป็นพลวัต หมายถึง ครอบครัวมีคุณสมบัติ มีชีวิตในฐานะที่เป็นหน่วยพื้นฐานของชีวิต นั่นคือ มีกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวต่างๆ มีการเกิด การเติบโต การพัฒนาอย่างมีทิศทาง มีความทุกข์ความสุข มีการเริ่มต้น การถดถอยและการสิ้นสุด แต่ละครอบครัวต่างก็มีรายละเอียดบนหน้าประวัติศาสตร์ของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างไปจากครอบครัวอื่นๆ อย่างมากมาย

2. ครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบ เมื่อพิจารณาครอบครัวด้วยทฤษฎีระบบ (System theory) หมายถึง ครอบครัวเกิดจากการรวมตัวของบุคคลเข้าด้วยกันเกิดเป็นระบบใหม่คือ ระบบครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยหลายระบบย่อย ได้แก่ ระบบย่อยของบุคคล ของสามีภรรยา ของพ่อแม่และของพี่น้อง ภายในระบบย่อยจะบ่งบอกถึงตำแหน่งของสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันกับตำแหน่งอื่นๆ เมื่อหน่วยย่อยมีการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อหน่วยย่อยอื่นๆ และระบบทั้งระบบมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของระบบรวม ก็จะส่งผลกระทบต่อหน่วยย่อยแต่ละหน่วยเช่นกัน ดังนั้นการเข้าใจครอบครัวอย่างลึกซึ้งต้องพิจารณาสมาชิกแต่ละคน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกนั้นกับสมาชิกอื่นภายในครอบครัวด้วย ระบบครอบครัวจัดเป็นระบบกึ่งปิด ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่จะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ครอบครัวจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บทบาทของสมาชิกครอบครัวจะได้รับผลกระทบจากระบบต่างๆ ภายในสังคม เช่น ระบบชุมชน ระบบโรงเรียน ระบบสถาบันศาสนาและระบบอื่นๆ

3. เป็นแหล่งรวมบุคลิกภาพที่มีการปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การที่ครอบครัวมีสมาชิกมากกว่าหนึ่งคนมาอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความเชื่อมโยงของสภาพต่างๆ ที่สมาชิกเป็นอยู่และกำลังกระทำอยู่ ซึ่งแต่ละคนก็ยังถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ครอบครัวจึงได้รับผลกระทบจากสมาชิกทั้งในปัจจุบันและในอนาคต การปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีลักษณะสองทาง มีการโต้ตอบกันไปมาและมีกฎควบคุมชีวิตครอบครัวอยู่ ทั้งที่เป็นสากลยอมรับกันทั่วไปในทุกสังคม กฎที่ถือปฏิบัติเฉพาะกลุ่มชนและกฎพิเศษเฉพาะครอบครัว กฎเหล่านี้แม้ว่าเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่สามารถสังเกตรูปแบบได้จากการวิเคราะห์วิธีการ เมื่อสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์จะต้องคำนึงถึงบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรมประกอบกัน ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ของสังคมใหญ่ ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้แนะและบังคับให้สมาชิกในครอบครัวมีการตอบสนอง

ครอบครัวเป็นระบบย่อย (Subsystem) ภายใต้การควบคุมของระบบใหญ่ (Suprasystem) คือ สังคม ระบบย่อยแต่ละระบบและระบบใหญ่จะมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และมีอิทธิพลต่อกัน การมองสภาพการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นไม่ได้เพ่งเล็งว่าอะไรเป็นเหตุหรืออะไรเป็นผล แต่จะมองอย่างเป็นวงจรร (Circular causality) การหย่าแสดงออกถึงอาการพยาธิสภาพของสังคม ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าสังคมเป็นทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยเอื้อประการหนึ่ง สนับสนุนให้อาการนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ トラบได้มีการจดทะเบียนสมรส ก็ย่อมมีการหย่าคู่กัน เพื่อให้สมบูรณ์ตามกฎหมาย ผลของการหย่าไม่เพียงแต่กระทบต่อสมาชิกครอบครัว แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างอีกด้วย จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของสังคมไทยที่ต้องตระหนัก ให้ความสำคัญ ให้การช่วยเหลืออย่างจริงจัง ศึกษาทำความเข้าใจข้อมูลเชิงลึกของการหย่า สำหรับการเยียวยาบาดแผลจากการหย่าของสมาชิกในครอบครัว ด้วยการให้คำปรึกษาครอบครัว เป็นทางเลือกประการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในสังคมไทย ทั้งนี้ควรมีการศึกษาค้นคว้า วิจัยเพื่อปรับให้เหมาะสมกับบริบทสังคมวัฒนธรรมต่อไป

สรุป

การหย่า เป็นการยุติชีวิตสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาวการณ์การหย่าควรมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไปอีกมาก เพื่อช่วยให้เข้าใจอย่างลุ่มลึกและเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวต่อไปอย่างเหมาะสม ถ้ามองการหย่าด้วยแนวคิดของทฤษฎีระบบจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น การหย่าส่งผลกระทบต่อครอบครัวและสังคม ดังนั้นสังคมต้องเข้าไปมีบทบาทให้ความช่วยเหลือ การพัฒนาศาสตร์ด้านจิตวิทยาการให้คำปรึกษาครอบครัว น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งของสังคมไทยเพื่อนำไปใช้ในการการเยียวยาบาดแผลจากการหย่า

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2548). **สถิติอัตราการหย่าร้าง ปี พ.ศ. 2537 – 2543.** (ออนไลน์)
ค้นหาจาก : <http://www.google.co.th/>. เข้าถึงเมื่อ กันยายน 18, 2548.
- จอห์น โนเดลและคณะ. (2530). **การปฏิวัติขนาดครอบครัวในประเทศไทย : การลดลงอย่างรวดเร็วของภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศโลกที่สาม.** นภาภรณ์ หะวานนท์ (ผู้แปล). กรุงเทพฯ : ระจิตา.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2531). **ปัญหากฎหมายชาวบ้าน 1.** กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- บัญญัติ สุขศรีงาม. (2542). “การหย่าร้าง ปัญหาของสังคมยุคใหม่,” **ใกล้หมอ.** 23(9). กันยายน, 2542 : 37 – 38.
- วินัดดา ปิยะศิลป์. (2542). “การหย่าร้างกับพัฒนาการของเด็ก”, **วิชาการ.** 2(10). ตุลาคม 2542 : 69 – 72.
- ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ. (1994). “การปรับตัวของเด็กในครอบครัวหย่าร้าง”, **Journal of Institute of Mental Health.** Vol.2. December, 1994 : 49 – 53.
- หลุยส์ ดูปลาตาร์. (2533). **สถานะของหญิงมีสามีในประเทศสยาม.** ไพโรจน์ กัมพูสิริ (ผู้แปล). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2541). **จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว.** กรุงเทพฯ : เฟื่องฟ้า พรินติ้ง.
- Amato. P.R. (1996). “Explaining the Intergenerational Transmission of Divorce,” **Journal of Marriage and the Family.** 58(4) : 628 – 640.
- Carter, Betty and McGoldrick, Monica. (1989). **The Changing Family Cycle.** U.S.A. : Allyn and Bacon.
- Coleman, M. and Ganong, L.H. (1993). “Family and Marital Disruption,” **Family Relation : Challenges for the Future Volume 1 Current Issues in the Family.** California : SAGE.
- Kassin, Saul. (1995). **Psychology.** Boston : Houghton Mifflin.
- Lillard, L.A.; and Panis, C.W.A. (1996). “Marital Status and Mortality : The Role of Health,” **Demography.** 33(3) : 313 – 327.
- Matthew, L.S.; Wickrama, K.A.S. and Conger, R.D. (1996). “Predicting Marital Instability from Spouse and Observer Reports of Marital Interaction,” **Journal of Marriage and the Family.** 58(4) : 641 – 655.

ประสิทธิภาพการบริหารระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ดร.สมจิตร์ อุดม*

บทนำ

กระแสสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้พฤติกรรมตอบสนองของประชาคมโลก มุ่งยื้อแย่งแข่งขันไปสู่อนาคตที่ยาวไกลและรวดเร็ว จำเป็นต้องนำเอาทรัพยากรที่มีค่าทุกด้านมาบริโภคอย่าง พุ่มเพื่อย สนองความต้องการอย่างมหาศาลเกินความจำเป็น เป็นสังคมการบริโภคนิยม หรือกิเลสนิยม ทุกคนจะมีความถนัดการบริโภคมากกว่าการผลิต มีการแข่งขันสะสมวัตถุมากกว่าการพัฒนาจิตใจ ทำให้การพัฒนาภาคเกษตรกรรมอ่อนแอ แรงงานภาคเกษตรกรรมมุ่งเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ผู้ใช้แรงงานขาดความรู้ ความสามารถและทักษะปฏิบัติ ทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากฝ่ายนายจ้าง ศักยภาพการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก จำหน่ายยังต่างประเทศมีน้อยกว่าการนำเข้า ทำให้ประเทศไทยต้องขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ประเทศ ของเราอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่ล้ำค่า ถ้าหากมีประสิทธิภาพในระบบการบริหารจัดการที่ดี ช่องว่าง ระหว่างการส่งออกกับการนำเข้าคงจะแคบลง การเสียดุลการค้าของประเทศก็จะน้อยลง โดยเฉพาะในยามที่ ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตทางสังคม การเมือง การศึกษา และเศรษฐกิจซึ่งเป็นระบบทุนนิยม รัฐบาลนำ บบประมาณมากระตุ้นเศรษฐกิจจากหญ้า สร้างหนี้ทั้งในและนอกระบบให้กับครัวเรือน ส่งเสริมการใช้จ่ายที่ สร้างหนี้ยืมเพื่อย สนองความต้องการในการบริโภคจนมีหนี้สินมากมาย แต่สภาพจริงในปัจจุบันหนี้การ บริโภคของคนไทยยุคใหม่ขาดการออมและประหยัด แข่งขันจับจ่ายใช้สอยตามกระแสสื่อเพื่อสนองความ ต้องการด้านบริโภคเป็นหลักจนขาดสติยั้งคิดซั้งใจ ยกตัวอย่างเช่น ด้านผลิตภัณฑ์อาหาร- เครื่องดื่มบำรุง สุขภาพ บำรุงนิสัยอารมณ์ ได้แก่ ชาเขียว ชาจีน ชาไข่มุก อาหารชีวจิต สำหรับบำรุงร่างกาย ยาลดความ อ้วน อาหารจานด่วนในห้างสรรพสินค้า ด้านผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ ได้แก่ โทรศัพท์มือถือ วิทยุ โทรทัศน์ ทรอมอเตอร์ไซด์ เครื่องเสียง ด้านแฟชั่น- เครื่องสำอาง ได้แก่ เสื้อเอวลอย กระโปรง – กางเกง เอวต่ำ ครีมหน้าแดง ครีมขัดไข่มันส่วนเกิน สบู่ และด้านศัลยกรรมตกแต่ง ได้แก่ การทำศัลยกรรม จมูก ตา คาง แก้ม ออก สะโพก เป็นต้น เป็นการสนองความต้องการในการแข่งขันการบริโภคที่ไม่มีวันสิ้นสุด จากสภาพปัญหาดังกล่าวสร้างผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตระดับครอบครัว ส่งผลให้ในขณะนี้ความวิกฤต เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ดี ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงค้นคิด แนวทางพัฒนาประเทศบนพื้นฐานของความรับผิดชอบตามวิถีไทยและความเป็นไทย ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถ มาช่วยบรรเทา แก้ไข และสร้างโอกาสให้กับคนไทยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวข้างต้น ก็คือ ทฤษฎีใหม่

* อาจารย์ประจำภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทฤษฎีทางเศรษฐกิจที่ช่วยยกระดับให้เกษตรกรมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการด้านเกษตรกรรมอย่างแท้จริง พระองค์ท่านได้ทรงริเริ่มกำหนดทฤษฎีใหม่เพื่อเป็นแนวทางที่สร้างคุณค่าของความเป็นเกษตรกรไทยที่สามารถสร้างความหวัง สร้างงาน สร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าแบบยั่งยืนตามวิถีชีวิตประเทศเกษตรกรรม ช่วยเหลือเกษตรกรในการกำหนดกระบวนการคิด สร้างวิถีชีวิตใหม่ให้กับสังคมที่ประสบปัญหาหลายด้าน ส่งเสริมให้เกิดการออม ไม่ทอดทิ้งอาชีพภาคเกษตรกรรม ผูกพันวัฒนธรรมวิถีชีวิตทางการเกษตรที่เลี้ยงปากท้อง สร้างสายใยผูกพันดูแลบุพการี ลูกหลานเกิดความรักความอบอุ่นในครอบครัว สร้างงานในพื้นที่เพาะปลูก พัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร สาระสำคัญทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริ สร้างความเข้มแข็งให้ประชาชนรู้จักตนเอง (Self Knowledge) พึ่งพาตนเอง มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ทำกิน แหล่งน้ำ เพื่อให้คนยากจนในชนบททำการเกษตรแบบพอมีพอกินและเหลือไว้จำหน่าย ทำให้ครอบครัวไม่อดอยาก สามารถช่วยตนเองได้อย่างแท้จริง สร้างความรักความผูกพันต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนาให้เกษตรกรเข้าใจความสำคัญขององค์ความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักการประหยัดและออม มองอนาคตที่สดใสที่เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมส่วนรวม สร้างคุณค่าทางครอบครัวและสังคมในชนบทมากที่สุด

ปรัชญาทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียง

ระบบแนวความคิดที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาสังคมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ มุ่งเน้นและยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุล รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักประมาณตนอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันสังคมโลก เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตเพื่อมุ่งให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีความสุขตามวิถีความเป็นคนไทย ซึ่งมีปรัชญาในการสนับสนุนระบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ (ประเวศ วะสี. 2542)

1. ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่งเสริมสนับสนุนให้คนไทยมีความสุข สามารถพึ่งตนเองและก้าวทันโลกโดยการรู้จักรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่า เหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี มีความยืดหยุ่นและพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต
2. ยึดแผนบูรณาการแบบองค์รวม กระบวนการในการบูรณาการของชีวิตเป็นองค์รวมของการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างมีความสมดุล มีการพึ่งพาอาศัยและส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทและสำคัญที่สุด
3. ยึดการพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คุณลักษณะของคนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่

ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4. ยึดการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและมีคุณภาพ ส่งเสริมพัฒนาสังคมให้ดีมีคุณภาพ มีความเที่ยงธรรม โปร่งใส ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพสมบูรณ์ ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมความรัก ความสมานฉันท์ และความเอื้ออาทรที่ดีต่อกัน และเป็นสังคมที่มุ่งฟื้นฟู สืบสาน ถำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

ขั้นตอนการดำเนินงานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่

แนวคิดทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง มีขั้นตอนสำคัญในการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ให้เกษตรกรแบ่งประโยชน์การใช้ที่ดินทำกินออกเป็น 4 ส่วน คือ พื้นที่สระน้ำกักเก็บไว้ใช้ร้อยละ 30 พื้นที่เพาะปลูกข้าว ร้อยละ 30 พื้นที่ใช้ปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ พืชไร่ ร้อยละ 30 และพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัย ถนน โรงเรือน ร้อยละ 10

2. การพัฒนาให้ได้ผลการดำเนินงานที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะต้องรวมพลังกันในรูปกลุ่ม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น สหกรณ์ ชมรม สมาคม สันับสนุนการตลาด การศึกษา สังคม อนามัย ศาสนา และสวัสดิการทางสังคม

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยมีการติดต่อประสานงานจัดหาทุนและแหล่งเงิน เพื่อมาช่วยพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นโดยเกษตรกรต้องขายข้าวได้ในราคาสูง ไม่ถูกกดราคา ประชาชนทั่วไปสามารถซื้อข้าวได้ในราคาต่ำ เพราะซื้อได้โดยตรงจากเกษตรกรที่ผลิตและขายเอง โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง รู้จักการค้าขาย การตลาด เป็นต้น

หลักการแนวคิดใหม่ (นามลักษณ์ของทฤษฎีใหม่)

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรินี้ มีมิติที่น่าสนใจยิ่งทางความคิด เป็นทั้งหลักการและแนวคิดใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ ตามแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้ (ชัยอนันต์ สมุทรวนิช. 2533)

1. เป็นแนวคิดที่ก้าวทันความคิดแบบตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลต่อทฤษฎีและวิธีปฏิบัติทางการพัฒนา คือ ความคิดแบบตะวันตก มีลักษณะเป็นเอกนิยม ผู้คิดเป็นผู้ปฏิบัติเองจากความรู้และประสบการณ์ตรง (Uniformity) แต่พระราชดำริทฤษฎีใหม่เป็นพหุนิยม (Plurality, Multiplicity, Multiple) ทั้งในแง่การคิด (Thinking) และการปฏิบัติจริง (Doing) เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ท่าน ด้านระบบความคิดที่เชื่อมโยง สัมพันธ์กับสภาพความจริงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรเพื่อเกษตรกร

2. เป็นแนวคิดที่ก้าวทันความคิดแบบวิภาษวิธี (Dialectical) ซึ่งถือว่ามีหลักการ การสังเคราะห์ในระบบ โดยเห็นธาตุหรือส่วนที่คุณลักษณะเหนือกว่า มีพลังแรงกว่าเมื่อแย้งกับธาตุ หรือสิ่งที่ด้อยกว่า ที่จะมีการปรับเปลี่ยนให้ธาตุ หรือส่วนเดิมแปรผันในเชิงคุณภาพไปเป็นธาตุหรือส่วนซึ่งมีคุณลักษณะใหม่ ทฤษฎีใหม่แตกต่างไปจากความคิดดังกล่าวตรงที่ว่าทฤษฎีใหม่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูงหรืออุตสาหกรรมประเภทการให้บริการได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ จึงเป็นทฤษฎีที่ฝึกประสบการณ์เป็นเนื้อเดียวกันกับการปฏิบัติ เรียนรู้โดยการปฏิบัติ ลงมือกระทำด้วยตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

4. เป็นทฤษฎีที่มีคุณค่า มีความง่ายตาย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

5. เป็นทฤษฎีที่มีการนำประสบการณ์ของไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม น้ำ อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนจุดเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทยซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร และมีส่วนเกินทางการผลิตธัญญาหารมารวมกันขึ้นเป็นทฤษฎีใหม่ โดยนำความสำคัญของแหล่งน้ำที่มีต่อชีวิตมาจัดการเป็นพิเศษ

6. เป็นแนวคิดที่ทันสมัยและได้จังหวะเวลาเหมาะสมในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำและดำเนินการตามนโยบายและแผนพัฒนาประเทศไปสู่ความสำเร็จที่มั่นคงยั่งยืน

7. เป็นแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีพและดำรงชาติ มิใช่เป็นแต่เพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจหรือทฤษฎีด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นทฤษฎีแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต อีกทั้งยังมีผลในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแห่งความพอ และความพอเพียงอีกด้วย

8. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลัง เข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ รอคอยโชคชะตาราคี เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัธยาศัย และเข้าใจหลักของสันโดษ มีสติที่มั่นคง ไม่มองหรือทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนาหรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนาสังคม

9. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์ และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีใหม่ที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้โดยปราศจากข้อข้องใจ

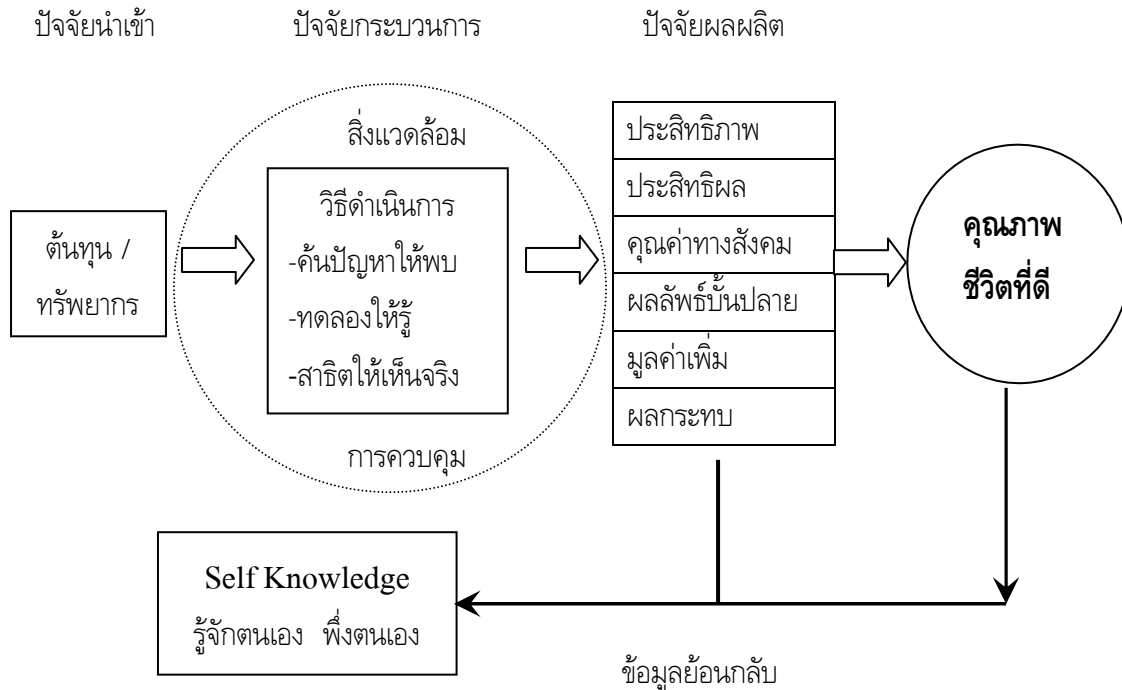
จากแนวความคิดที่มีความสำคัญทั้ง 9 ประการของทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียงนี้ เรียกว่า “นามลักษณะของทฤษฎีใหม่” มีสาระสำคัญที่สนับสนุนส่งเสริมให้การปฏิบัติงานสำเร็จ และเกิดคุณค่า ดังนี้ (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. 2533)

- ความหลากหลาย (Multiple , Diverse)
- การร่วมหน้า (Co-existing)
- การร่วมคิด – ร่วมทำ (Thinking – Doing)
- ความเรียบง่าย (Simple)
- การผสมผสานทุกส่วน (Integrating)
- ความควรแก่เวลาสถานการณ์ (Timely)
- องค์รวมรอบด้าน (Holistic)
- แรงบันดาลใจ (Inspiring)
- การแผ่ใฝ่อุดมการณ์ ที่เป็นสากล (Universal)

การบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้เขียนได้พยายามศึกษา แนวคิดพื้นฐาน และวิเคราะห์องค์ประกอบของทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาสังเคราะห์บทความ เอกสาร งานวิจัย สามารถนำมาอธิบายสรุปการดำเนินงานของทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ของพระองค์ซึ่งทรงเปี่ยมล้นด้วยพระอัจฉริยะ เป็นแนวคิดที่ทันสมัยสอดคล้องกับทฤษฎีเชิงระบบ (Systematic Approach Theory) แนวคิดทฤษฎีเชิงระบบสามารถนำไปขยายผลได้ง่ายในเชิงฝึกทักษะปฏิบัติการบนพื้นฐานการบริหารจัดการที่มีกระบวนการสัมพันธ์สอดคล้องต่อเนื่องกันระหว่างปัจจัยนำเข้า ปัจจัยกระบวนการ และปัจจัยผลผลิต เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเห็นรายละเอียดและความสำคัญของกระบวนการของทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียง ผู้เขียนจึงขอเสนอเป็นแผนภาพประกอบ ดังภาพประกอบ 1

ทฤษฎีเชิงระบบเป็นกระบวนการคิดที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติที่มีการประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นระบบในการดำเนินงานโดยมุ่งเน้นงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ สำหรับสาระสำคัญที่ผู้ปฏิบัติงานต้องตระหนัก ก็คือ การปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นเน้นการยึดระบบงานไม่มุ่งเน้นยึดคน และการพัฒนาในภาพรวม (Holistic) มุมมองที่สำคัญก็คือ ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ความสัมพันธ์การจัตระเบียบองค์ประกอบที่มีมิติที่สำคัญ ดังนี้

ภาพประกอบ 1 ทฤษฎีเชิงระบบ (Systematic Approach) โครงสร้างการบริหารระบบเศรษฐกิจพอเพียง

มิติที่ 1 ต้นทุน หรือทรัพยากร (ปัจจัยนำเข้า) ที่ใช้ในการดำเนินการเป็นตัวป้อนหรือปัจจัยในการผลิต ได้แก่ ทุน แรงงานคน เงินงบประมาณ พื้นที่เพาะปลูก แหล่งน้ำ เครื่องจักร เครื่องมือเกษตร อุปกรณ์ โรงเรือน แรงงานสัตว์เลี้ยง ต้นพืชต้นกล้า เป็นต้น

มิติที่ 2 วิธีดำเนินการ (ปัจจัยกระบวนการ) เป็นกระบวนการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จ เกษตรกรสามารถกำหนดแผนงานการดำเนินงานทุกขั้นตอนให้เกิดผล เริ่มจากการวางแผนงาน เป้าหมาย ความมั่นคงใจ การจัดระบบการดูแลรักษา การปฏิบัติงาน การควบคุมกำกับ การขาย การตลาด การแปรรูป การประเมินผล การสรุปความสำเร็จ และการเสนอแนะ แต่แนวคิดวิธีดำเนินการของพระองค์ท่านมีความลึกซึ้งในเชิงระบบที่ง่ายในการปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวความคิดพื้นฐานของเกษตรกรไทย ที่ปฏิบัติหน้าที่สามารถคิดได้จริง ทำจริง จากนามธรรมสู่รูปธรรม ได้ 3 ยุทธวิธี ได้แก่

ยุทธวิธีที่หนึ่ง ค้นหาปัญหาให้พบ การศึกษาสภาพแวดล้อม แหล่งดิน แหล่งน้ำ พื้นที่การเกษตร ตัวอย่าง การค้นหา พระองค์ท่านทรงนำดินเปรี้ยวพรุโตะแดง จ. นครราชสีมา มาใส่กระบะ นำเมล็ดพืชต่างๆปลูกลงในกระบะ แล้วใช้เวลาในการสังเกต เพื่อ ศึกษาว่าพืชชนิดใดเจริญงอกงามในสภาพนี้ได้ดีที่สุด ทดลองใส่ธาตุอาหารพืช ศึกษาปัญหาสาเหตุ วิเคราะห์ต้นสายปลายเหตุเกี่ยวกับการเติบโตของพืชชนิดต่างๆ ศึกษาอย่างต่อเนื่องจนสามารถได้ข้อสรุปถูกต้องชัดเจน จนมั่นใจในการทดลอง จัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ให้เกษตรกรรับทราบ และนำไปขยายผลอย่างเป็นทางการ

ยุทธวิธีที่สอง ทดลองให้รู้ เมื่อทราบถึงปัญหาสาเหตุจากยุทธวิธีที่หนึ่งมาแล้วก็สามารถนำกระบวนการที่พีชเจริญเติบโตมาสู่การขยายผลในการส่งเสริมเชิงธุรกิจ การตลาด ส่งเสริมพีชที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินเปรี้ยว จัดระบบเป็นศูนย์กลางทดลองให้ความรู้แก่เกษตรกร และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปผลงานจากการทดลองเพื่อเผยแพร่เชิงวิชาการ

ยุทธวิธีที่สาม สานิตให้เห็นจริง เป็นขั้นตอนการปฏิบัติจริงส่งเสริมการเพาะปลูกที่มีหลักวิชาการ พัฒนาเป็นแปลงสาธิตทุกระดับ ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเผยแพร่ให้เกษตรกรได้เห็นจริงและเกิดการยอมรับ โดยมีศูนย์กลางทดลองการเกษตรตามโครงการพระราชดำริ 6 ศูนย์ กระจายอยู่ทุกภูมิภาค มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีกำลังใจในการทำงาน นำไปขยายผลในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ร่วมมือกับภาครัฐ พระองค์ท่านเสด็จไปเยี่ยม พร้อมเสนอแนะแก่พสกนิกร ผลผลิตเกิดประโยชน์สูงสุด

มิติที่ 3 ผลสัมฤทธิ์ (ปัจจัยผลผลิต) เป็นส่วนที่มีความสำคัญเป็นผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล การพัฒนา และการประหยัด แต่บางครั้งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม เกิดมลภาวะ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกร แต่สิ่งที่พระองค์ท่านทรงคิด ทรงตระหนักให้เกิดกับเกษตรกรของพระองค์ก็คือ ผลลัพธ์อันปลาย (Ultimate Outcome) คือ เกษตรกรมีงานทำ มีรายได้ ครอบครัวยั่งยืน พึ่งตนเองได้ มีฐานะมั่นคง รักถิ่นฐานบ้านช่อง บริหารที่ทำกินอย่างชาญฉลาด สมาชิกยอมรับผิดชอบในการทำงาน พัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์ สร้างความสมดุลทางธรรมชาติ รู้จักการแปรรูป การตลาด การจำหน่ายจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP เป็นต้น คุณค่าทางสังคม (Social Value) เกษตรกรรู้จักออม ประหยัด ขยันหมั่นเพียร เสียสละ มีความอดทน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตร รู้รักสามัคคี เป็นคนดี มีคุณธรรม และจริยธรรม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ (Self Characteristic) เกษตรกรเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ มีคุณธรรมจริยธรรม พึ่งตนเอง รักการพัฒนาตนเอง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ผลกระทบ (Impact) การวางแผนดำเนินการในการประกอบอาชีพ เกษตรกรจะต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มุ่งถึงผลสำเร็จ 2 ด้าน คือ ด้านดี และด้านด้อย (สำเร็จและล้มเหลว) ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ศึกษาปัญหาสาเหตุที่เกิดขึ้นทั้งสองด้านเสมอ มีการวิเคราะห์สังเคราะห์อย่างมีเหตุผล สร้างนิสัยการคิดอย่างชาญฉลาด มีเหตุมีผล

มิติที่ 4 การตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับ (ปัจจัยด้านควบคุม กำกับ ตรวจสอบ) มุ่งเน้นให้เกษตรกรรู้จักการควบคุม กำกับ ติดตามผลการปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอน สามารถปรับปรุงงาน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ สามารถตรวจสอบความเรียบร้อยในกระบวนการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องมีคุณค่า สู้ท้าทายเกษตรกรรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง และแก้ไขปัญหาเอง เกิดองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง

หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเสมือนเป็นหลักการหรือมงคลชีวิตสำคัญที่สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจ เกษตรกรควรจะต้องปฏิบัติเพื่อเกิดคุณค่าความสำนึกที่ดี ดังนี้

1. หลักสร้างค่านิยมความพอเพียง เป็นการสร้างความรู้จักพอให้เกิดขึ้นในจิตใจ ใช้ธรรมชาติของบุคคลมรดกตัวเอง ใช้จ่ายอย่างพอเพียง พอใจในฐานะตนเอง และคิดดีมีสติปัญญา
2. หลักส่งเสริมการผลิต รู้จักการใช้ทรัพยากรส่งเสริมการผลิตอย่างมีคุณภาพ ให้เกิดการประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุด ลดผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ นำเทคโนโลยีมาใช้อย่างชาญฉลาด เพื่อลดต้นทุน
3. หลักสร้างคุณค่า อย่าให้ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ วัฒนธรรมตะวันตกมาทำลายวิถีชีวิตที่ดีงามตามวิถีไทย ยึดคุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรม อย่ายึดถือเงินตรามากกว่าคุณค่าความดี สร้างครอบครัวที่อบอุ่น เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกทุกคน

“ความสมดุล” การพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวปฏิบัติตามพระราชดำริได้กำหนดแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า ทฤษฎีใหม่ มีสาระสำคัญเบื้องต้นอยู่เพียง 3 ประการ คือ ประการแรก ผลิตอาหารบริโภคเอง เหลือขาย ทำให้มีกินอิ่ม ไม่เป็นหนี้ มีเงินออม ประการที่สอง รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน จัดให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบการจัดตั้งกองทุนสหกรณ์ หรือชมรม ประการที่สาม การเชื่อมโยงกับบริษัท ห้างร้านร้านค้าเพื่อแปรรูป ผลิตภัณฑ์ การตลาด การส่งออก สร้างรายได้ให้ดียิ่งขึ้น เป็นสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ดังนั้นการพัฒนาสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ไปสู่ความสำเร็จในสถานะสังคมการแข่งขัน นิยมวัดดูตามกระแสสื่อ และอารยธรรมตะวันตก มากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม กระบวนการพัฒนาทุกระบบจำเป็นต้องวิเคราะห์ปัจจัยด้านวิถีชีวิต สภาพสังคม ความพร้อม ความต้องการ อาชีพ สิ่งแวดล้อม และภูมิหลังซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ให้มีความเข้มแข็งในภาคเกษตรกรรม เป็นผู้ผลิตพืชผลการเกษตรขุบเลี้ยงครอบครัวได้ดีมีคุณภาพ จนเจือคนทั้งประเทศ เสมือนครัวอาหารของประเทศ และของภูมิภาค บทบาทหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องสร้างระบบการบริหารอย่างมีคุณภาพ ส่งเสริมพัฒนาแนวความคิดสร้างสัมพันธระหว่างความรู้ ด้านทฤษฎีกับทักษะการปฏิบัติ ประชาชนมีประสิทธิภาพและคุณค่าในการครองชีพ ประเทศชาติจะเจริญอย่างมั่นคง ความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ส่งเสริมการพัฒนาครอบครัวและสังคม เกษตรกรจะมีความเข้มแข็งเกิดความสมดุลและเติบโตไปได้ด้วยดี มีความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. ครอบครัวพอเพียง ทุกครอบครัวมีความพอเพียงเข้าใจสภาพ สถานภาพของตนเอง ตระหนักในความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ประชาชนจะมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันสร้างเครือข่ายทางอาชีพ
2. จิตใจพอเพียง รักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักใจเขาใจเรา
3. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมกลุ่มกันภายใต้เงื่อนไขของกติกาที่ทุกคนให้การยอมรับร่วมกันแก้ปัญหา เช่น ปัญหาที่ทำกิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมและปัญหาอื่นๆ

4. สิ่งแวดล้อมเพียงพอ รู้จักการใช้ธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ใช้อย่างถูกวิธี เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ
5. มีปัญญาพอเพียง สามารถเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความรู้ สังคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดจนยอมรับความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง ใช้ชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตแบบไทย พึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนสินค้า ผลผลิตทางการเกษตร อาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในชุมชน เอื้อต่อการดำรงชีพและการประกอบอาชีพ เช่น ทำสวนพืชผัก สวนผลไม้ ปศุสัตว์และอื่นๆ
7. มีความมั่นคงพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงเกิดความสมดุลด้านรายจ่าย รายรับ ระดับความต้องการสอดคล้องกับสภาพปัญหาของครอบครัว ก็จะเกิดความเป็นปกติ มั่นคงและยั่งยืน

บทสรุป

ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุมีผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตเพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และความเป็นอยู่ที่ดีมีสุขของคนไทย สร้างสังคมให้มีประสิทธิภาพมีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนามีแนวทางปฏิบัติสอดคล้องตามแผนการศึกษาแห่งชาติที่สำคัญ คือ

1. ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ให้คนไทยทุกคนมีความสุข รู้จักพึ่งตนเอง ก้าวทันสังคมโลก รักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีอย่างคุ้มค่า เหมาะสมมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี มีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่กับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต
2. เป็นแผนบูรณาการแบบองค์รวม ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ศิลปะ ศาสนาวัฒนธรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสมดุล พึ่งพาอาศัย ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญที่สุด
3. พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมมีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
4. พัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและมีดุลยภาพ เกิดสังคมคุณภาพ ที่มีความเที่ยงธรรม มั่นคง โปร่งใสประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ เกิดสังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ที่ทุกคนทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ และสุดท้ายเกิดสังคมแห่งความสามัคคีกัน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทฤษฎีใหม่ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมไทย ภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติต้องพัฒนาควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง โดยปกติเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่อต่าง ๆ ได้อีก เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล และเศรษฐกิจบูรณาการ แนวคิดและการปฏิบัติสามารถส่งเสริมคุณค่า

ความเป็นไทยให้มีจิตสำนึกในความเป็นคนไทย และนำวิชาการสมัยใหม่มาประยุกต์ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาไทย วิถีชีวิตไทย เสริมสร้างจิตสำนึกให้เกษตรกรรู้จักคุณค่า คุณประโยชน์ของพื้นดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติที่ดั่งาม มุ่งสร้างงานภาคเกษตร เร่งผลผลิตพืชผลทางการเกษตรให้เพียงพอ มีกินมีใช้ เหลือจำหน่าย พึ่งตนเองอย่างชาญฉลาด ภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง สอดคล้องกับคำกล่าวอมตวาจาของบุพการีที่กล่าวว่า “วัตถุ เงินทองเป็นของมาया พืชผักข้าวปลาเป็นของจริง” เชื่อว่าถ้าหากคนไทยตระหนักและนำหลักการ “การบริหารระบบเศรษฐกิจพอเพียง” มาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจัง สามารถสร้างเศรษฐกิจไทยให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน สามารถลดหนี้สินครัวเรือนและบุคคล ประชาชนพึ่งตนเอง เพิ่มศักยภาพในการออม สร้างคุณค่าทางสังคมตามแนวทางพระราชดำริของล้นเกล้าที่ทรงห่วงใยพสกนิกร รัฐบาลส่งเสริมพัฒนาสถาบันหลักทางสังคมจะมีความมั่นคงเข้มแข็ง เกิดความสงบสุข เกิดการเรียนรู้ในตนเอง การรู้จักตนเองช่วยเหลือสังคม ประเทศชาติก็จะเจริญมั่นคงในที่สุด.

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). **จอมปราชญ์นักศึกษาศาสตร์ : สังเคราะห์ วิเคราะห์และประยุกต์แนวพระราชดำริด้านการศึกษาและการพัฒนาคน**. กรุงเทพฯ : ซัคเซสมีเดีย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2533). **รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์ไทยกับพหุสังคมสยาม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2526). **ทฤษฎีแนวความคิด**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2542). **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- ไพลิน ผ่องใส. (2531). **การจัดการสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542). **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, องค์การมหาชน. (2544). **มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สงบ ประเสริฐพันธ์. (2543). “กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา,” **วิชาการ**. 3(8) : 47-48.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2549) : ฉบับสรุป**. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- อมรวิรัช นาคธรรม. (2540). **ในกระแสแห่งคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : พี พี พริ้นติ้ง.

การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ดร.อมลวรรณ วีระธรรมโม*

บทนำ

บทบาทของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาประเทศนั้นเป็นที่ตระหนักและยอมรับกันโดยทั่วไปสำหรับสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคต การศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการโน้มนำประเทศไปในทางที่พึงประสงค์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและศิลปวัฒนธรรม อุดมการณ์สำคัญของการจัดการศึกษา คือ การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาที่สร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการอย่างสมบูรณ์ระหว่างปัญญาธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม ปลูกฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่ปฐมวัยและพัฒนาความรู้ความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตและสังคม โดยเฉพาะการพัฒนามนุษย์ให้กลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ที่เรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) และทรัพยากรมนุษย์นี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญสำคัญที่จะทำให้ประเทศมีการพัฒนาทันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นการสร้างทุนทางปัญญา (Intellectual Investment) ของประเทศ บทบาทการศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาประเทศชาติ จึงเป็นสิ่งที่คู่กัน และเป็นสิ่งที่ต้องมีควบคู่กันเสมอ

การศึกษาคืออะไร

การศึกษาคืออะไร คำตอบมีมากมายแตกต่างกันออกไปหลายประการ ดังที่ วิทย์ วิศทเวทย์ (2532: 74) ได้เปรียบเทียบว่า มีมากมายพอ ๆ กับจำนวนนักการศึกษา โดยทั่วไปแล้วการศึกษาทำหน้าที่สำคัญ ๆ 2 อย่าง ควบคู่กันไป กล่าวคือ หน้าที่เชิงอนุรักษ์ (Conservative Function) เป็นหน้าที่ที่ต้องบำรุงรักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม เพื่อรักษาเสถียรภาพของสังคมไว้ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม แบบแผนแห่งพฤติกรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ส่วนอีกหน้าที่หนึ่งคือ หน้าที่เชิงสร้างสรรค์ (Innovative Function) ในกรณีนี้การศึกษาที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะทำให้สังคมก้าวหน้าตลอดเวลา ตลอดจนทำหน้าที่เผยแพร่นวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2543 : 95) เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วความหมายของการศึกษาอาจจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การศึกษาในความหมายในมุมกว้าง หมายถึง อิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพ และความรู้สึนึกคิดของมนุษย์ที่ถูกกำหนดด้วยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ครอบครัว สังคม ศาสนา ระบบการปกครอง สื่อมวลชนและดินฟ้าอากาศ เป็นต้น การศึกษาในลักษณะนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาจึงมิได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น

* อาจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

การศึกษาในความหมายในมุมแคบ หมายถึง กระบวนการที่สังคมมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านสถาบันการศึกษา หรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เป็นการถ่ายทอดอย่างจริงจัง มีการวิเคราะห์และทำการคัดเลือกว่าจะถ่ายทอดอะไร มีการกำหนดแนวทาง มีการจัดตั้งระบบเป็นกิจลักษณะ การศึกษาในลักษณะนี้เป็นการกิจของสังคมที่จะต้องกำหนดและจัดการให้เยาวชน มีคุณลักษณะเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คืออะไร

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ได้มีการกล่าวถึงกันอย่างมากในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน และทุก ๆ ที่ที่คิดว่า “มนุษย์” เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สำคัญที่สุด ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถูกจัดระเบียบโดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนที่เป็นเจ้าภาพหรือนายจ้าง และได้ออกแบบมา และ/หรือจัดขึ้นเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรและชุมชน ตลอดจนความต้องการของเอ็กัตตบุคคล

ในปัจจุบันนี้มีการกล่าวว่า การแบ่งปันความรู้คืออำนาจ (Knowledge Sharing is Power) เนื่องจาก ความรู้ (Knowledge) เป็นสิ่งที่กำลังกล่าวถึงกันมากในปัจจุบันนี้และก็จะได้ยืมมากขึ้น มากขึ้น ขณะเดียวกันองค์ความรู้จำเป็นต้องมาจัดการกับ “มนุษย์” ให้มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า (Human Wealth) จึงเกิดคำถามขึ้นมากมายว่า ทำไมต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีเหตุผลหลายประการ ดังนี้

ประการแรก มนุษย์เป็นศูนย์กลางของความสำเเร็จ ทุกองค์กร ทุกหน่วยงานจำเป็นต้องอาศัยความสำเร็จที่เกิดจากทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ มนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานให้บรรลุวิสัยทัศน์ มนุษย์ต้องการความก้าวหน้าหรืออยากหาความรู้เพิ่มเติม มนุษย์ทุกคนต้องการให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร เพิ่มความผูกพันกับองค์กร เกื้อกูลชุมชนและสังคม หรือทำให้เครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง

ประการที่สอง มนุษย์มีคุณค่า มีสิทธิมนุษยชน (Human Right) ที่พึงได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียม ตามโอกาสและความเหมาะสม

ประการที่สาม เป็นการลงทุนทางปัญญาให้เกิดความรู้แก่มนุษย์ มีการแบ่งปันความรู้เพื่อนำสู่องค์กรแห่งความรู้ (Learning Society) หรือเศรษฐกิจแห่งความรู้ (Knowledge Based Society)

ประการที่สี่ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการแข่งขันตามโครงสร้างของการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของโลกยุคโลกาภิวัตน์

ประการที่ห้า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเปลี่ยนแปลงองค์กร หน่วยงาน ชุมชนให้เป็นองค์กร หน่วยงานและชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกิจกรรมที่มีความหมายที่ยกระดับคุณภาพของมนุษย์ที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อด้านมนุษยนิยม (Humanism) โดยเชื่อในความดี ความมีเหตุผลของมนุษย์และ

เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเจริญงอกงามตลอดชีวิต มีความทันสมัย เป็นการเน้นความสำคัญและศักดิ์ศรีของเอกัตบุคคลในการเปลี่ยนแปลงขององค์กร ชุมชน และประเทศ สู่อนาคตของสังคมที่มีคุณภาพต่อไป

การศึกษาช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างไร

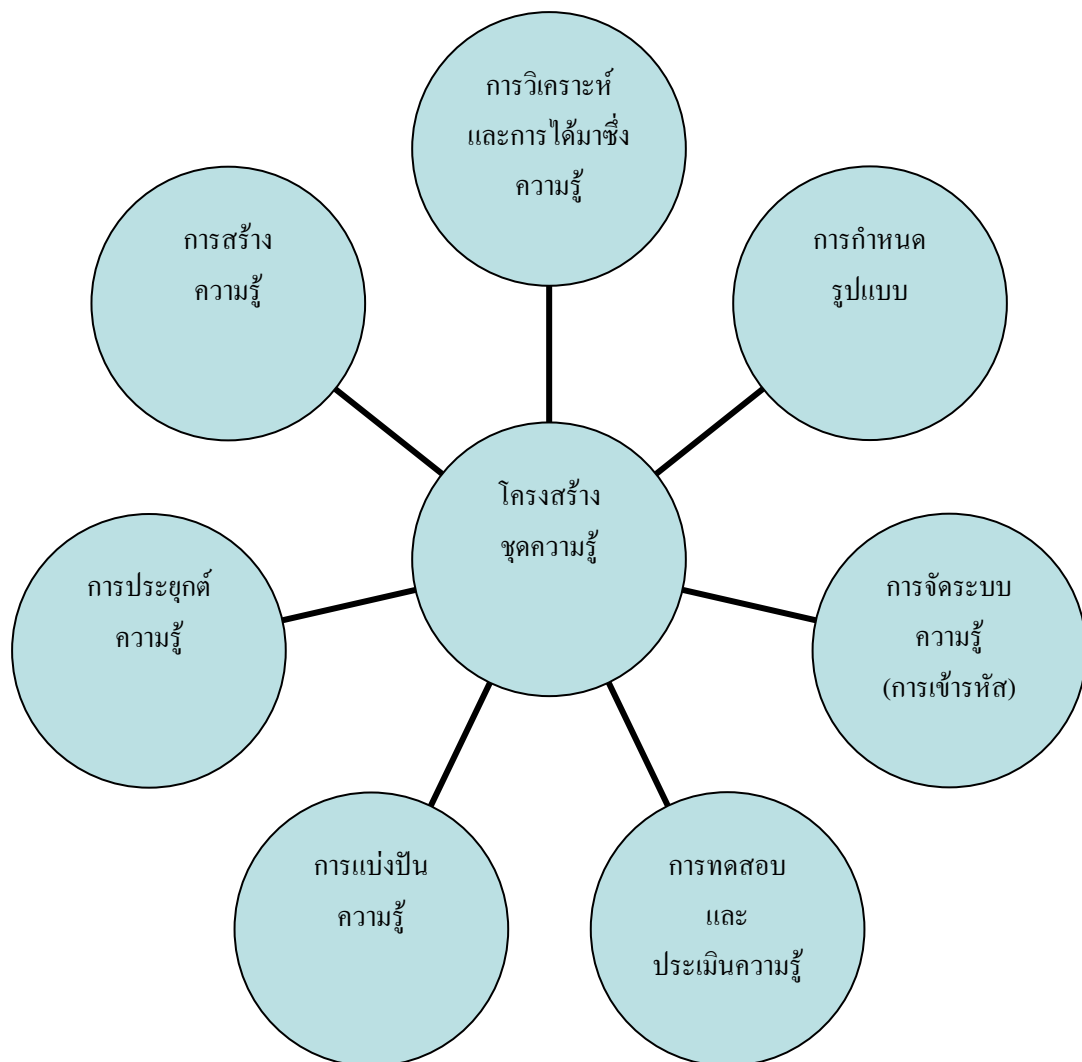
การตื่นตัวของสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชนที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาโดยเฉพาะการปฏิรูปการศึกษา ถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ “รากฐานแห่งปัญญา” โดยความหมายของการศึกษาที่มีความหมายทั้งในมุมกว้าง และในมุมลึก (Breadth and Depth) ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในองค์กรหรือในชุมชนสามารถที่จะนำการศึกษาเข้ามาจัดการเรียนรู้ของมนุษย์ได้ และแนวโน้มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรจะเปลี่ยนจากการฝึกอบรม (Training) ให้เป็นการเรียนรู้ (Learning) (ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. 2547 : 12 ; ดนัย เทียนพุดธิ. 2547 : 29)

ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม คุณภาพของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยทางการศึกษาเป็นสำคัญ การศึกษาช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้ดังนี้

1. การศึกษาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านจิตใจหรือมโนธรรม ได้แก่ การพัฒนาทางปัญญา ธรรมและจริยธรรมแก่บุคคล
2. การศึกษาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคมหรือสหธรรม ได้แก่ การฝึกให้รู้จักการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข รู้จักบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ สิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้มีวัฒนธรรมอันดีงามปฏิบัติตนในกรอบกฎหมายบ้านเมือง
3. การศึกษาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวัตถุธรรม ได้แก่ การพัฒนาให้มีทักษะอาชีพ มีความชำนาญ มีความรู้ความสามารถในอาชีพ มีสุขภาพอนามัยดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี

การจัดโครงสร้างชุดความรู้ : ทางเลือกใหม่ในการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การจัดโครงสร้างชุดความรู้ (Knowledge Blocks Management : KBM) เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้การศึกษาเป็นฐานในรูปแบบการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management) กับกลไกการสร้างความรู้ (Knowledge Mechanism) ซึ่งกลไกการสร้างความรู้นี้จะเกิดคู่ขนานกับวงจรการจัดการความรู้ ดังแสดงในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 โครงสร้างชุดความรู้

(พัฒนาจาก Jay Liebowitz. 2001. และ ดนัย เทียนพุดธิ. 2547 : 89)

จากแผนภาพโครงสร้างชุดความรู้ แสดงให้เห็นว่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งขั้นแรกเป็นการวิเคราะห์ซึ่งความรู้โดยเกี่ยวข้องทั้งความรู้มีการนิยามแน่ชัดว่าความรู้คืออะไร เป็นอย่างไร มีขอบเขตแค่ไหน หลังจากนั้น เข้าสู่ขั้นต่อมา คือ ความรู้จะถูกกำหนดในรูปแบบเพื่อนำไปสู่วิธีการสร้างความรู้ เช่น กฎนิยาม กรณีปฏิบัติ เหมือนเป็นการสร้างระบบความรู้ (Taxonomy) ขั้นต่อไป เป็นการเข้าสู่การเข้ารหัส ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของซอฟต์แวร์ และเข้าสู่ขั้นการทดสอบและประเมินความรู้ ถ้าการทดสอบและประเมินว่าดีและมีคุณค่า จะเข้าสู่ขั้นการแบ่งปันความรู้และการประยุกต์ความรู้ และจะเข้าสู่ขั้นสุดท้ายคือการสร้างความรู้ในองค์กรนั่นเอง

บทสรุป

ทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ การศึกษาเข้ามามีบทบาทในการช่วยพัฒนาให้มนุษย์กลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า กล่าวคือ การศึกษาได้ทำหน้าที่แปรสภาพคนตั้งแต่เริ่มเกิดไปสู่สภาพการเติบโตเป็นพลเมืองดีแล้วปรับแต่งให้เข้าสู่สภาพการเป็นกำลังคน (Manpower) ที่มีคุณภาพของสังคม ดังนั้นการศึกษาจึงมีบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จำรัส นวลนิ่ม . (2540). **การศึกษากับการพัฒนาประเทศ : แนวความคิดและวิธีปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ชนิตา รักรัษพลเมือง. (2543). **พื้นฐานการศึกษาและแนวคิดทางสังคม**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. (2547). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวทางใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2532). **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพฯ : หน่วยการศึกษานิเทศก์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- दनัย เทียนพุดดิ. (2545). **การออกแบบและการพัฒนาความรู้ในองค์กร**. กรุงเทพฯ : โครงการ Human Capital. บริษัท ดี เอ็น ที คอนซัลแตนท์.
- สุมาลี ปิตยานนท์. (2539). **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ : การศึกษาและการฝึกอบรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการตำราวิจัย ลำดับที่ 3 ศูนย์บริการเอกสารวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Farnham, David and Horton, Sylvia. (2001). **Human Resources Flexibilities in Public Services**. London : International Perspectives.
- Jay Liebowith. (2001). **Knowledge Management**. Washington, D. C. : CRC Press.